Numismatický sborník

27/2 • 2012–2013

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Praha 2013

Numismatický sborník 27/2 2012–2013

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Vědecký redaktor / Scientific Editor:
PhDr. Jiří Militký, Ph.D. (e-mail: militky.jiri@seznam.cz)

Redakční rada / Editors:
Mgr. J. Budaj, Ph.D.; Mgr. D. Kašparová; PhDr. E. Kolníková, DrSc; PhDr. J. Lukas;
PhDr. V. Novák, Ph.D.; MUDr. Z. Petráň; PhDr. L. Polanský; prof. PhDr. Petr Sommer, DSc.;
PhDr. E. Šimek, CSc.; PhDr. J. Šmerda, CSc.; PhDr. R. Zaoral, Ph.D.

Adresa redakce / Contact Address:
Centrum medievistických studií, Jilská 1, 110 00 Praha 1-Staré Město (e-mail: cms@flu.cas.cz)

Vyobrazení na přední straně obálky:
Hexadrachma s nápisem LATTV (text na straně 161–178).

Vydává:
Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity
Karlovy v Praze ve spolupráci s Českou numismatickou společností
Technická příprava a grafická úprava: Abalon s.r.o. – www.abalon.cz
Náklad: 300 výtisků

Objednávky a předplatné / The subscription of the completed volumes should be addressed:
Kosmas, s.r.o., Lublaňská 3, 120 00 Praha 2, tel. +420 222 510 749; e-mail: kosmas@kosmas.cz

© Filosofia, vydavatelství Filosofického ústavu AVČR, v.v.i., Praha
číslo publikace: 389, Praha 2013
ISBN 978-80-7007-408-4
ISSN 0546-9414

Numismatický sborník

27/2 • 2012–2013

Filosofický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i., Praha /
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze
ve spolupráci s Českou numismatickou společností

Tento svazek finančně podpořila stavební společnost
Chládek a Tintěra, Pardubice a. s.

Praha 2013

A GROUP FIND OF THE BRONZE COINS STRUCK UNDER PHILILP II AND ALEXANDER III FROM SVOBODA NEAR PLOVDIV (BULGARIA)

Jiří MILITKÝ

Abstract – A group find of the bronze coins struck under Philip II and Alexander III from Svoboda near Plovdiv (Bulgaria).
There is a part of the hoard of the bronze Macedonian coins from Svoboda near Plovdiv preserved in the numismatic department of the National Museum, ancient section. Some 18 pieces, almost certainly coming from the same hoard, entered the coin cabinet in Copenhagen in 1924. The hoard used to consist of 812 coins, and – a small part – some 72 coins survived up to date. The preserved pieces are mostly represented by bronze denominations produced under Philip II, six pieces were struck under Alexander III. The decisive majority of the preserved part is represented by 56 bronze coins of Philip II with head of Apollo on obverse and rider on reverse. Some six groups could be set up based on the characteristic features of their images (Tab. 1). The later part of the hoard is represented by the units struck under Alexander III with head of Heracles in lion skin to right on obverse and quiver, bow, club and name of Alexander with various marks and symbols on reverse. The hoard must have been buried sometimes in the 320s BC at the earliest.

Macedonia, Bulgaria, Philip II, hoard

Introduction

There is a part of the hoard of the bronze Macedonian coins from Svoboda near Plovdiv preserved in the numismatic department of the National Museum, ancient section.[1] The coins came to the collection via purchase in 1925 – registered on 22 January with accession no. 224/1925. They were bought from F. Zapletal. G. Skalský after his engagement in the museum in 1917 started to build the systematic ancient collection and he cooperated with F. Zapletal intensively in the 1920s and in the early 1930s. Heavily subsidized purchases of the Greek and Roman coins in dozens of thousands of crowns a year mainly via F. Zapletal who lived in Vienna became the main line of the collecting concept. These acquisitions still represent the base of the Greek and partly of the Roman collection (*Kurz 1994*, 108). F. Zapletal had access to the numismatic material especially from the Balkans – mostly from Bulgaria. In the majority of cases these coins lacked their finding context – with exception for the hoard presented here and some small hoards (*Kurz 1992*, 110–111; *Kurz 1994*, 109–110), plus the hoard of the drachms struck under Alexander III, Philip II and Lysimachos with no provenance (the hoard was published in the recent times – *Militký 2012*).

The hoard from Svoboda was discovered before or in 1924 in a closely unknown place in the village or in its surroundings. For sure it is Svoboda (inv. no. 4.532) located in the northern part of ancient Thracia in the Pzarjik district, north of Pzarjik, some 40 km to the northwest of Plovdiv (ancient Philippopolis). At the beginning of 1925, some 54 pieces came to the National Museum in Prague.[2] Some 18 pieces, almost certainly coming from the same hoard, entered the coin cabinet in Copenhagen in 1924 (inv. no. KP 1595). The coins were recorded with comments '*found at Philippopolis*', i.e. found in the ancient Philippopolis (*SNG Copenhagen 9*, nos. 587–588, 596, 598–599, 603–604, 606–607, 609, 613–614, 617, 1034, 1036–1038, 1042). The Svoboda village is explicitly mentioned in the accession book in Copenhagen with information about the complete number of coins in the hoard (812 pieces). The coins there

1 This article has been finished thanks to the generous financial support of the Grant Agency of the Czech Republic – *The Celtic coinage of the 3rd and the 4th century BC in Bohemia and its relation to the oppidal period* (reg. no. 13-24707S).

2 Concerning the record of January 1925, it is very probable that negotiations on the purchase must have started in 1924 already.

were delivered also by F. Zapletal.[3] It is worth noting that the specimens from the Copenhagen collection are of significantly better quality than those from Prague.

The hoard used to consist of 812 coins, and – a small part – some 72 coins survived up to date. The preserved pieces are mostly represented by bronze denominations produced under Philip II, six pieces were struck under Alexander III. While the part preserved in Copenhagen remained complete, in Prague on contrary, some 10 coins cannot be identified these days.[4] The situation has already been described by K. Kurz,[5] who recorded the Prague group (inv. nos. H5-26,638–26,681) and published it (*Kurz 1992*, 110, no. 3; *Kurz 1994*, 110–112, no. III). Because of the fact that the hoard was published as a brief list of specimens without any detailed comments of the Copenhagen part, new detailed catalogue seems to be appropriate to be done. Such need of a new publication is also supported by the fact that the hoard represents one of the few groups of the Greek coins with finding context preserved in the museums in the territory of the Czech Republic.

Catalogue

MACEDONIA: Kings, **Philip II** (359–336 BC)
Mint: *Macedonia, uncertain*

Group B1: head r. / horseman r.

AE, **unit**, 359–336 BC (and later?)
Obv.: Head of Apollo r., wearing taenia.
Rev.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below corn-ear.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 19; *SNG Copenhagen 9*, no. 603; *SNG ANS 8*, no. 845 (?).
1. 6.619 g; 16.6/17.7 mm; 3 h (NM Prague, H5-26.645)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 31.
2. 7.049 g; 18.3/17.7 mm; 9 h (NM Prague, H5-26.650)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 34.
3. 7.520 g; 17.1/18.2 mm; 7.5 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.671)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 30.
4. 7.13 g; 6 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 603.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below prow r.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 26, Pl. VIII:26; *SNG Copenhagen 9*, no. 609; *SNG ANS 8*, no. 854–855.
5. 6.803 g; 18.9/17.8 mm; 4.5 h (NM Prague, H5-26.672)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 2.
6. 5.779 g; 18.1/17.2 mm; 6 h (NM Prague, H5-26.644)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 33.
7. 6.28 g; 6 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 609.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below dolphin r.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 31; *SNG ANS 8*, no. 864.
8. 5.966 g; 16.2/17.4 mm; 2 h; *rev*. ΦΙΛΙΠΠ[ΟΥ] (NM Prague, H5-26.658)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 4.

3 For help and photo documentation, thanks must be expressed to H. W. Horsnæs, the Copenhagen coin cabinet.
4 These pieces have been re-distributed in the basic collection without any possibility of re-identification, or they are missing today.
5 PhDr. K. Kurz, CSc., the long-term curator of the ancient section of the numismatic collection in the National Museum in Prague.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below club.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 33, Pl. VIII:33; *SNG ANS 8*, no. 868.
9. 6.334 g; 16.1/16.1 mm; 11.5 h (NM Prague, H5-26.674)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 28.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below trident-head r.
Ref.: *SNG ANS 8*, nos. 869–870; *SNG Milano 6/1*, no. 77.
10. 5.315 g; 18.1/17.6 mm; 7.5 h (NM Prague, H5-26.663)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 15.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below goat's head l.
Ref.: *SNG ANS 8*, no. 875; *SNG Milano 6/1*, no. 38.
11. 6.771 g; 16.4/17.1 mm; 3.5 h; *rev*. ΦΙΛΙΠ[ΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.670)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 3.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below horizontal fulmen.
Ref.: *SNG ANS 8*, no. 881; *SNG Milano 6/1*, no. 59.
12. 7.757 g; 17.9/16.8 mm; 9 h; *rev*. ΦΙΛΙΠ[ΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.646)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 5.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below fly l.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 45; *SNG ANS 8*, as no. 885.
13. 7.174 g; 16.6/16.3 mm; 11 h (NM Prague, H5-26.649)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 1.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below bucranium.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 20, Pl. VIII:20; *SNG Copenhagen 9*, no. 604.
14. 6.19 g; 6 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 604.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below crescent.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 29; *SNG Copenhagen 9*, no. 606.
15. 6.46 g; 6 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 606.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below causia.
Ref.: *Bellinger 1964*, 41, no. 39, Pl. VIII:39; *SNG Copenhagen 9*, no. 607.
16. 5.46 g; 7.5 h; *rev*. ΦΙΛΙ[ΠΠΟΥ] (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 607.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below unclear linear symbol.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, as nos. 582–611.
17. 6.205 g; 15.4/16.1 mm; 5 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.680)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 32.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below monogram AI.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 48; *SNG Copenhagen 9*, no. 589; *SNG ANS 8*, no. 896.
18. 6.437 g; 15.7/16.9 mm; 12 h (NM Prague, H5-26.664)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 29.
19. 5.757 g; 15.7/17.4 mm; 8 h (NM Prague, H5-26.665)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 17.
20. 5.502 g; 17.5/17.4 mm; 5.5 h; *rev*. ΦΙΛΙΠΠ[ΟΥ] (NM Prague, H5-26.641)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 18.
21. 6.785 g; 17.4/17.7 mm; 12 h; *rev*. ΦΙΛΙΠ[ΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.669)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 16.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, l. monogram AI, below bow.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 51, Pl. VIII:51; *SNG Copenhagen 9*, nos. 596–597; *SNG ANS 8*, no. 898.
22. 7.964 g; 16.4/16.4 mm; 12 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.655)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 25.
23. 6.435 g; 16.0/16.9 mm; 4 h; *rev*. ΦΙΛΙΠ[ΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.652)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 26.
24. 6.114 g; 16.1/15.9 mm; 7 h; *rev*. ΦΙΛΙΠ[ΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.657)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 27.
25. 6.43 g; 12 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 596.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, l. monogram AI, below club.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 50, Pl. VIII:50; *SNG Copenhagen 9*, no. 598; *SNG ANS 8*, no. 902.
26. 7.20 g; 6 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 598.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below AI and B.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 49, Pl. VIII:49; *SNG Copenhagen 9*, no. 592; *SNG ANS 8*, no. 905; *SNG Milano 6/1*, nos. 40–41.
27. 6.190 g; 16.8/16.9 mm; 9 h (NM Prague, H5-26.660)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 21.
28. 6.539 g; 16.1/16.4 mm; 12 h (NM Prague, H5-26.679)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 20.
29. 6.913 g; 16.3/16.4 mm; 8.5 h (NM Prague, H5-26.643)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 19.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below monogram AΓ.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, no. 588.
30. 6.83 g; 4.5 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 588.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below trident r. and monogram AP.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 53, Pl. VIII:53; *SNG ANS 8*, no. 908; *SNG Milano 6/1*, no. 71.
31. 6.771 g; 16.8/16.9 mm; 12 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.656)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 23.
32. 6.567 g; 17.8/16.1 mm; 10.5 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.667)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 24.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below dolphin and monogram AP.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, no. 599; *SNG ANS 8*, no. 909.
33. 6.13 g; 6 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 599.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below Δ.
Ref.: *SNG ANS 8*, no. 912; *SNG Milano 6/1*, no. 72.
34. 5.779 g; 16.8/17.4 mm; 12 h (NM Prague, H5-26.676)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 13.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below E.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 59; *SNG Copenhagen 9*, no. 585; *SNG ANS 8*, no. 915.
35. 5.857 g; 16.4/17.3 mm; 9 h; *rev*. ΦΙΛΙΠΠ[ΟΥ] (NM Prague, H5-26.673)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 14.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below O.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 73, Pl. IX:73; *SNG Copenhagen 9*, no. 581; *SNG ANS 8*, no. 926,
36. 6.070 g; 17.7/17.2 mm; 12 h (NM Prague, H5-26.661)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 7.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below monogram Λ with dot.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 63, Pl. IX:63; *SNG ANS 8*, no. 935; *SNG Milano 6/1*, no. 58.
37. 8.228 g; 16.7/17.2 mm; 4.5 h (NM Prague, H5-26.668)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 10.
38. 5.695 g; 17.9/17.6 mm; 6 h (NM Prague, H5-26.648)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 11.
39. 6.259 g; 17.9/17.6 mm; 11.5 h (NM Prague, H5-26.677)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 12.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below M.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, no. 587; *SNG ANS 8*, no. 938 (?).
40. 6.57 g; 1.5 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 587.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below N and trident r.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 57; *SNG Copenhagen 9*, no. 594; *SNG ANS 8*, no. 940.
41. 5.103 g; 15.4/17.2 mm; 11 h (NM Prague, H5-26.640)
Ex.: *Kurz 1994*, 111, no. 22.

-, *Obv*.: l. A.
Rev.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below O.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, as no. 581; *SNG ANS 8*, no. 961.
42. 6.886 g; 18.8/17.9 mm; 5.5 h (NM Prague, H5-26.642)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 6.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below Π.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, no. 582; *SNG ANS 8*, no. 962; *SNG Milano 6/1*, no. 61.
43. 6.194 g; 17.2/16.8 mm; 4.5 h (NM Prague, H5-26.639)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 9.
44. 6.755 g; 18.1/17.4 mm; 5 h (NM Prague, H5-26.659)
Ex.: *Kurz 1994*, 110, no. 8.

Group B3: head r. / horseman l.

AE, **unit**, 359–336 BC (and later?)
Obv.: Head of Apollo r., wearing taenia.
Rev.: Naked youthful horseman l., above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below N.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 58, Pl. IX:58; *SNG ANS 8*, no. 939; *SNG Copenhagen 9*, no. 614.
45. 7.051 g; 17.0/16.6 mm; 5 h (NM Prague, H5-26.678)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 38.
46. 6.22 g; 3 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 614.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below trident-head l.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, no. 613; *SNG ANS 8*, no. 871.
47. 6.53 g; 9 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 613.

Group C1: head l. / horseman r.

AE, **unit**, 359–336 BC (and later?)
Obv.: Head of Apollo l., wearing taenia.
Rev.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below horizontal fulmen.
Ref.: *SNG ANS 8*, no. 882; *SNG Milano 6/1*, no. 81–83; *Draganov 2000*, 162–163, no. 257.
48. 7.524 g; 17.3/17.9 mm; 5.5 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.681)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 40.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below vertical fulmen.
Ref.: *SNG ANS 8*, no. 884.
49. 6.530 g; 15.8/17.6 mm; 12 h; *rev*. ΦΙΛ[ΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.666)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 41.
50. 7.866 g; 18.3/17.0 mm; 7 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.647)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 43.

-, *Rev*.: Naked youthful horseman r., above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below monogram ΚΕ.
Ref.: *Bellinger 1964*, 42, no. 61, Pl. IX:61; *SNG ANS 8*, nos. 933–934.
51. 7.369 g; 18.1/16.4 mm; 3 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.654)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 39.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below unclear vertical linear symbol.
Ref.: *SNG Copenhagen 9*, as nos. 616–617; *SNG Milano 6/1*, as nos. 80–83.
52. 5.922 g; 18.3/18.4 mm; 3 h; *rev*. [ΦΙ]ΛΙΠΠΟΥ (NM Prague, H5-26.653)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 42.
53. 6.48 g; 9 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 617.

Group C2: head l. / horseman l.

AE, **unit**, 359–336 BC (and later?)
Obv.: Head of Apollo l., wearing taenia.
Rev.: Naked youthful horseman l., above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below prow r.
Ref.: *Draganov 2000*, 162–163, no. 256.
54. 6.306 g; 17.1/16.5 mm; 1.5 h; *rev*. [ΦΙΛΙΠΠΟΥ] (NM Prague, H5-26.651)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 36.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below prow (?).
Ref.: *SNG Milano 6/1*, no. 86.
55. 7.284 g; 17.3/15.6 mm; 10 h; *rev*. [ΦΙΛΙ]ΠΠΟΥ (NM Prague, H5-26.662)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 35.

-, *Rev*.: above ΦΙΛΙΠΠΟΥ, below illegible symbol.
Ref.: *SNG Milano 6/1*, as nos. 85–87; *Draganov 2000*, 162–163, as no. 256.
56. 6.368 g; 19.1/17.2 mm; 1.5 h (NM Prague, H5-26.638)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 37.

Alexander III (336–323 BC)
Mint: *Macedonia, uncertain*

AE unit, *c.* 336 – *c.* 323 BC
Obv.: Head of Herakles in lion's skin r.
Rev.: thunderbolt / club r. / ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ / quiver and bow
Ref.: *Price 1991*, 117, no. 269, Pl. CXLV: 269b.
57. 6.09 g; 12 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 1034.

-, *Rev*.: Δ / quiver and bow / ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ / club l. / trident r.
Ref.: *Price 1991*, 118, no. 280, Pl. CXLVI:280.
58. 7.01 g; 10.5 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 1038.

-, *Rev*.: Δ / quiver and bow / ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ / club l. / trident l.
Ref.: *Price 1991*, 118, no. 281.
59. 6.61 g; 7.5 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 1037.

-, *Rev*.: s / quiver and bow / ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ / club r. / grapes
Ref.: *Price 1991*, 119, no. 284, Pl. CXLVI: 284b.
60. 6.45 g; 4.5 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 1036.

-, *Rev*.: Π / club r. / ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ / quiver and bow
Ref.: *Price 1991*, 120, no. 310, Pl. CXLVI: 310.
61. 6.33 g; 6 h (DNM Copenhagen)
Ex.: *SNG Copenhagen 9*, no. 1042.

-, *Rev*.: quiver and bow / ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ / club r. / illegible monogram or symbol.
Ref.: *Price 1991*, 117–122, as nos. 266–336.
62. 6.083 g; 17.6/18.2 mm; 6.5 h; *rev*. [ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ] (NM Prague, H5-26.675)
Ex.: *Kurz 1994*, 112, no. 44.

Fig. 1a. Svoboda (Bulgaria). Coins in the hoard – numbers correspond with catalogue (1:1; photo P. Novák – nos. 1–3, 5–6 and 8–12; SNG Copenhagen, nos. 4 and 7).

Fig. 1b. Svoboda (Bulgaria). Coins in the hoard – numbers correspond with catalogue (1:1; photo P. Novák – nos. 13, 17–24, 27–29, 31–32 and 34–36; SNG Copenhagen, nos. 14–16, 25–26, 30 and 33).

Fig. 1c. Svoboda (Bulgaria). Coins in the hoard – numbers correspond with catalogue (1:1; photo P. Novák – nos. 37–39, 41–45, 48–52 and 54–56; SNG Copenhagen, nos. 40, 46–47, 53 and 57–60).

61 62

Fig. 1d. Svoboda (Bulgaria). Coins in the hoard – numbers correspond with catalogue (1:1; photo P. Novák – no. 62; SNG Copenhagen, no. 61).

Survey

In the case of the Svoboda hoard, there is no detailed information known about it – the precise location of the hoard in unknown and no information about possible wrapping of the hoard. The only thing is clear – 72 registered and 62 preserved pieces represent only a part of the hoard. The hoard used to consist originally of 812 coins not described in detail – it must have been a very large hoard then. Among the preserved coins, only one bronze denomination described as a unit has been recorded. The major part of the hoard is represented by the coins struck under Philip II (66/56 pieces), and the coins of Alexander III have been registered in the significant minority (6 pieces).

The decisive majority of the preserved part is represented by 56 bronze coins of Philip II with head of Apollo on obverse and rider on reverse. Typological classification of the bronze coins produced under Philip II has not been advanced very much. While his gold and silver coins were chronologically and typologically classified in detail, sometimes at the level of their individual dies (*Le Rider 1977*), the bronze denominations were simply listed in hoards and collections only. Description of a large hoard found in Drama (Greek Macedonia) in 1931 became a turning point for classification of these coins (*Bellinger 1964*; *IGCH*, no. 404). The hoard consisted of the bronze denominations exclusively – 167 coins struck in Philippi, 358 coins struck under Philip II and 240 pieces produced under Alexander III. The hoard was buried sometimes between 325 and 310 BC. Most coins came to the collection of the American Numismatic Society, and their typological selection was published in publication dealing with the bronze Macedonian coins of Philip II in this collection (*SNG ANS 8*). Other Macedonian units were published under syllogies from Copenhagen (*SNG Copenhagen 9*) and Milano (*SNG Milano 6/1*). The units of Philip II have been produced in huge quantity. Differences among the particular varieties have been defined by various letters, monograms and image symbols on reverse above all. Orientation of head on obverse and position of rider on reverse seem to be very noticeable. Some six groups could be set up based on these characteristic features (Tab. 1). Also double units have been incorporated in the system.

Tab. 1. Typological classification of the bronze coins struck under Philip II. (A: double unit, B–C: unit).

Group A	head r.	horseman r.
Group B1	head r.	horseman r.
Group B2	head r.	horseman r. wearing causia
Group B3	head r.	horseman l.
Group C1	head l.	horseman r.
Group C2	head l.	horseman l.

The particular varieties in scope of every single group can be defined according to the letters, monograms and symbols on reverse. It is evident that identical marks listed in the case of some varieties of the typological groups B and C can point at parallel production – definition of types does not reflect

chronological aspects with high probability. Pieces belonging to the groups B1, B3, C1 and C2 have been registered in the Svoboda hoard. Only the double units (A) and the rare type with causia on reverse (B2) are missing there.

Tab. 2. Survey of the group finds with the bronze coins of Philip II and Alexander III from the territory of Macedonia, Thracia and Romania (GR – Greece, BG – Bulgaria, RO – Romania).

	Locality	Pcs	TPQ	Consistence	
1	Alexandrovo / BG	10 AE	340/30 BC	Philip II (10)	*IGCH*, no. 731
2	Gorica / BG	60 AE	340/30 BC	Philip II (60)	*IGCH*, no. 732
3	Kitno / BG	30 AE in pot	340/30 BC	Philip II (30)	*IGCH*, no. 733
4	Bejanovo / BG	16+ AE	340/30 BC	Philip II (16)	*CH 7*, no. 41
5	Chalcidice / GR	43 AE in pot	*c.* 325 BC	Philip II (32), Alexander III (11)	*IGCH*, no. 394
6	Amphipolis / GR	5 AE	*c.* 325 BC	Philip II (2), Alexander III (2), Philippi (1)	*CH 10*, no. 30
7	Drama / GR	*c.* 785 AE	325/10 BC	Philip II (358), Alexander III (240), Philippi (167)	*IGCH*, no. 404
8	Brestovza / BG	135 AE in pot	325/10 BC	Philip II (94), Alexander III (41)	*IGCH*, no. 778
9	Kliment / BG	5 AE	325/10 BC	Philip II (3), Alexander III (2)	*IGCH*, no. 779
10	Plovdiv / BG	70 AE	325/10 BC	Alexander III (70)	*IGCH*, no. 780
11	Mogilovo / BG	150 AE	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 781
12	Alexandrovo / BG	*c.* 100 AE in pot	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 782
13	Ovči kladanec / BG	110 AE	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 783
14	Izvorono / BG	200+ AE	325/10 BC	Philip II (137), Alexander III (63)	*IGCH*, no. 784
15	Goljamo Šivačevo / BG	c. 100 AE	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 785
16	Goljamo Čočoveni / BG	2 AV, 100 AE in pot	325/10 BC	Philip II (2+x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 786
17	Develt (Deultum) / BG	*c.* 15 kg AE	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 787
18	Košarica / BG	65 AE in pot	325/10 BC	Philip II (87), Alexander III (5), Mesembria (3)	*IGCH*, no. 788
19	Asparuhovo / BG	212+ AE	325/10 BC	Philip II (202), Alexander III (10)	*IGCH*, no. 789
20	Černevo / BG	*c.* 500 AE in pot	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 790
21	Varna / BG	´small´ hoard AE	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 791
22	Jarebična / BG	*c.* 300 AE in pot	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 792
23	Vinograd / BG	50+ AE	325/10 BC	Philip II (22), Alexander III (28)	*IGCH*, no. 793
24	Choumen / BG	21 AE	325/10 BC	Philip II (18), Alexander III (3)	*CH 7*, no. 55
25	Pernik / BG	12 AE	325/10 BC	Philip II (5), Alexander III (7)	*CH 4*, no. 27
26	Prohore / BG	270 AE in pot	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*CH 6*, no. 16
27	Macedonia / GR	79 AE	325/10 BC	Philip II (47), Alexander III (32)	*IGCH*, no. 407
28	Macedonia / GR	20 AE	325/10 BC	Philip II (x), Alexander III (x)	*IGCH*, no. 406
29	Vinograd / BG	6 AE	325/10 BC	Philip II (4), Alexander III (2)	*CH 6*, no. 17
30	Tchernookovo / BG	34 AE	325/10 BC	Philip II (9), Alexander III (25)	*CH 6*, no. 18
31	Serres / GR	290 AE	325/10 BC	Alexander III (289), Philippi (1)	*IGCH*, no. 405
32	Pelin / RO	206 AE	325/10 BC	Philip II (147), Alexander III (56), Anonym (2); Lampsacus (1)	*CH 2*, no. 53; *CH 3*, no. 26
33	Adancata-Floriile / RO	10+ AE	325/10 BC	Philip II (9), Alexander III (1)	*CH 10*, no. 35
34	Movilele-Dese / RO	40+ AE in vessel	325/10 BC	Philip II (24), Alexander III (14); Istrus (2)	*CH 10*, no. 36
35	Stejaru / RO	149+ AE	325/10 BC	Philip II (24), Alexander III (14); Odessus (2)	*CH 10*, no. 37
36	Tulcea environs / RO	112 AE	325/10 BC	Philip II (69), Alexander III (39); Odessus (3), Istrus (2)	*CH 10*, no. 38
37	Thessalonica / GR	13 AE	310 BC	Philip II (5), Alexander III (8)	*IGCH*, no. 413
38	Sveta Petka / BG	104 AE	*c.* 310 BC	Philip II (1), Alexander III (103)	*CH 5*, no. 29

The particular mints in the case of the units struck under Philip II have not been identified yet. It is very probable that they are the same where gold and silver coins of Philip II were produced (*Le Rider 1977*) – Pella and Amphipolis. There are some discrepancies in chronology of the units struck under Philip (*SNG ANS 8*, no. 830). It is clear that these coins were minted mainly during the Philip´s life, but it is impossible to eliminate continuation of their production also after his death. The posthumous gold and silver coins with the name of Philip II have been struck even up to 294 BC (*Le Rider 1977*). But the role of these coins was different – it was a trading currency. On the other hand, the bronze units were used in small transactions, and the question is, what was the reason for their production after the Philip´s death. It is interesting indeed, that the Philip´s units significantly predominate those ones struck under Alexander III (Tab. 2). This evidence could indicate parallel production of the units under Philip and Alexander. It is impossible to decide objectively, and it is necessary to wait for results of the future research in this field.

The later part of the hoard is represented by the units struck under Alexander III with head of Heracles in lion skin to right on obverse and quiver, bow, club and name of Alexander with various marks and symbols on reverse. This coin category has been studied in detail by M. J. Price (*1991*, 117–122, nos. 266–336). In his chronology, these coins were produced during the Alexander´s rule. They are in decisive position for dating the burial of the hoard from Svoboda. It happened sometimes in the 320s BC at the earliest.

For better understanding of the Svoboda hoard, it is useful to have a look at other hoards of bronze coins of the same type in the territory of Macedonia, Thracia and Romania (Tab. 2). It is evident from the data that also the bronze coins became an ordinary object of thesaurization, often in vessels. The hoard from Svoboda represents one of the largest finds of this type. With individual exceptions, the hoards have no gold and silver coins, so hypothetically, they could be regarded as small cash belonging to the lower social groups. The above-mentioned phenomenon of prevailing Philip´s coins over the Alexander´s ones is striking. One of the possible explanations could point at the fact that the Philip´s denominations could be struck also some time after the Philip´s death, i.e. after 336 BC. The real reasons of this phenomenon could be much more complicated. By its consistence, the Svoboda hoard perfectly matches the mentioned hoards, mainly those from the Bulgarian territory. The finding place – ancient Philippopolis, the Plovdiv region – is not accidental for sure. This town was founded by Philip II for strengthening his power in that area.

It is possible to summarize that the Svoboda hoard brings interesting information about the monetary situation in north Thracia around 330/320 BC. The story of one small part of a larger hoard of the Greek coins is also very interesting. By chance, it has been preserved in two important European coin collections.[6]

Bibliography

Bellinger, A. R. 1964: Philippi in Macedonia. American Numismatic Society Museum Notes 11, 37–54.

CH 2: Price, M. J. – Nash, D. /ed./ 1976: Greek and celtic hoards. Coin Hoards. Volume II. New York, 7–42.

CH 3: Price, M. J. – Nash, D. /ed./ 1977: Greek and celtic hoards. Coin Hoards. Volume III. New York, 6–51.

CH 4: Price, M. J. – Nash, D. /ed./ 1978: Greek & celtic hoards. Coin Hoards. Volume IV. New York, 7–30.

CH 5: Price, M. J. – Nash, D. /ed./ 1979: Greek and celtic hoards. Coin Hoards. Volume V. New York, 7–42.

CH 6: Price, M. J. – Nash, D. /ed./ 1981: Greek and celtic hoards. Coin Hoards. Volume VI. New York, 6–19.

CH 7: Price, M. J. – Nash, D. /ed./ 1985: Greek and celtic hoards. Coin Hoards. Volume VII. New York, 5–37.

CH 10: Hoover, O. – Meadows, A. – Wartenberg, U. /ed./ 2010: Part 1. The Balkans and the Aegean. Coin Hoards. Volume X. Greek Hoards. New York, 3–25.

Draganov, D. 2000: Monetite na makedonskite care. Čast I: Ot Alexandr I do Alexandr Veliki (The Coins of the Macedonian Kings. Part I: From Alexander I to Alexander to Great). Jambol.

IGCH: Thompson, M. – Morkholm, O. – Kraay, C. M. (ed.) 1973: An Inventory of Greek Coin Hoards. New York.

Kurz, K. 1992: Die griechischen Fundmünzen aus der numismatischen Sammlung des Nationalsmuseums in Prag (1). Listy filologické 115, 110–114.

6 English by V. Novák.

– *1994*: Die griechischen Fundmünzen aus der numismatischen Sammlung des Nationalsmuseums in Prag (2). Eirene 30, 108–122.

Le Rider, G. 1977: Le moyennage d'argent et d'or de Philippe II frappé en Macédoine de 359 à 294. Paris.

Militký, J. 2012: Nález „Zapletal": drachmy Alexandra III., Filipa III. a Lysimacha z nálezového souboru neznámé provenience. Numismatický sborník 26/1 (2011), 3–29.

Price, M. J. 1991: The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalog. Zurich–London.

SNG ANS 8: Sylloge Nummorum Graecorum. The Collection of the American Numismatic Society. Part 8. Macedonia II: Alexander I–Philip II. New York.

SNG Copenhagen 9: Breitenstein, N. 1943: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 9. Macedonia. Part II. Alexander I–Alexander III. Copenhagen.

SNG Milano 6/1: Vismara, N.: Sylloge Nummorum Graecorum. Milano. Civiche Raccolte Numismatiche. Volume VI. Macedonia–Thracia. 1. Macedonia greca–Paeonia–Emissioni di area celtica. Milano.

Souhrn

Jiří Militký, Hromadný nález bronzových mincí Filipa II. a Alexandra III. ze vsi Svoboda u Plovdivu (Bulharsko).

V antické sbírce numismatického oddělení Národního muzea v Praze je uložena část nálezového souboru bronzových makedonských mincí ze vsi Svoboda u Plovdivu. Do muzejní sbírky se mince dostaly nákupem v roce 1925 – zapsány byly dne 22. 1. pod př. č. 224/1925. Jejich dodavatelem byl František Zapletal. Právě s ním v průběhu 20. a na počátku 30. let 20. století intenzívně spolupracoval doc. Gustav Skalský, který po svém nástupu do muzea v roce 1917 začal budovat mj. také systematickou sbírku antiky. Součástí této koncepce byly bohatě dotované nákupy řeckých a římských mincí v řádech desítek tisíc Kč ročně a to především prostřednictvím F. Zapletala, žijícího trvale ve Vídni. Tyto akvizice tvoří dodnes základ řecké a do značné míry i římské části antické sbírky (*Kurz 1994*, 108). F. Zapletal měl přístup k numismatickému materiálu zvláště z prostředí Balkánu – především z Bulharska. Většinou však již šlo o mince bez nálezových okolností; výjimku tvoří, kromě zde prezentovaného nálezu, několik malých nálezových celků (*Kurz 1992*, 110–111; *týž 1994*, 109–110) a depot drachem Alexandra III., Filipa III. a Lysimacha bez dochované lokality – právě tento soubor byl v nedávné době podrobně publikován (*Militký 2012*).

Depot ze vsi Svoboda byl objeven před nebo v roce 1924 na blíže neznámém místě ve vsi nebo v jejím okolí. Jde zcela bezpečně o vesnici Svoboda (ev. č. 4.532) ležící v severní části antické Trákie v Pazardžické oblasti severně od města Pazardžik, asi 40 km severozápadně od Plovdivu (antická Filipopolis). Do Národního muzea v Praze se dostalo na počátku roku 1925 celkem 54 exemplářů. Dalších 18 exemplářů, pocházejících ze stejného nálezu, se v roce 1924 dostalo do sbírky mincovního kabinetu v Kodani (inv. č. KP 1595). V publikaci této sbírky je uvedena lokalita jako „*Found at Philippopolis*", tedy nález z antického města Filipopolis (*SNG Copenhagen 9*, č. 587–588, 596, 598–599, 603–604, 606–607, 609, 613–614, 617, 1034, 1036–1038, 1042). V inventární knize této sbírky je však výslovně uvedena ves Svoboda a také údaj, že nález původně obsahoval 812 mincí. Dodavatelem kodaňské části byl rovněž František Zapletal. Za zmínku stojí také skutečnost, že do kodaňské sbírky se dostaly výrazně lépe zachované exempláře než do sbírky v Praze.

Nález tedy sestával z 812 ražeb, z nichž je podchycena jen malá část – 72 mincí, především bronzových nominálů Filipa II., ražby Alexandra III. byly zastoupeny pouze šesti kusy. Zatímco kodaňská část depotu zůstala zachována celá, v pražské sbírce dnes 10 mincí již nelze identifikovat. Tuto skutečnost konstatoval již Karel Kurz, který pražskou část nálezu evidenčně zpracoval (inv. č. H5-26.638 až 26.681) a publikoval (*Kurz 1992*, 110, č. 3; *týž 1994*, 110–112, č. III). Vzhledem k tomu, že depot byl zveřejněn pouze formou stručného soupisu bez detailnějšího přihlédnutí ke kodaňské části, je vhodné se k němu znovu vrátit. Potřeba podrobné publikace je umocněna také skutečností, že jde o jeden z mála nálezových celků řeckých mincí uložených v muzejních sbírkách na území České republiky.

U depotu ze vsi Svoboda postrádáme jakékoliv detailnější informace – neznáme přesné místo nálezu a nevíme nic o případném obalu mincí. Víme také, že oněch 72 doložených a 62 dochovaných kusů je

jen malou částí nálezu, který původně obsahoval 812 blíže nepopsaných mincí – šlo tedy o nález značně velký. V dochované části depotu je zastoupen jediný bronzový nominál. Výraznou převahu tvoří mince Filipa II. (66/56 ks), mince Alexandra III. jsou ve výrazné menšině (6 ks).

Kmen dochované části nálezu tvoří tedy 56 ks bronzových ražeb Filipa II. s hlavou Apolona na líci a jezdcem na rubu. Typologickému třídění bronzových ražeb Filipa II. byla dosud věnována jen dílčí pozornost. Zatímco zlaté a stříbrné ražby se jménem Filipa II. byly detailně chronologicky a typologicky utříděny, často až do úrovně jednotlivých razidel (*Le Rider 1977*), bronzové nominály byly dosud zpracovány jen v rámci zpracování nálezů nebo sbírek. Důležitým mezníkem v třídění těchto mincí se stal popis velkého depotu odkrytého v roce 1931 u obce Drama v řecké Makedonii (*Bellinger 1964*; *IGCH*, č. 404), který obsahoval výhradně bronzové nominály – 167 mincí města Philippi, 358 mincí Filipa II. a 240 ražeb Alexandra III. Tento důležitý depot byl ukryt asi v rozmezí let asi 325–310 před Kristem. Většina mincí z tohoto pokladu se dostala do sbírky Americké numismatické společnosti a v rámci publikace makedonských bronzových ražeb Filipa II. z této kolekce (*SNG ANS 8*) byl zveřejněn i typologický výběr ražeb z tohoto nálezu. Dále jsou makedonské bronzové nominály zpracovány v rámci publikace kodaňské (*SNG Copenhagen 9*) či milánské (*SNG Milano 6/1*) kolekce. Mince Filipa II. byly raženy v obrovském množství. Rozdíly mezi jednotlivými variantami jsou definovány různými písmeny, monogramy a obrazovými symboly především na rubní straně. Nápadná je však především různá stranová orientace hlavy na líci a jezdce na rubu. Podle těchto markantních znaků lze vyčlenit celkem šest typologických skupin (tab. 1). Do systému byl zahrnut také „double unit" – dvojnásobek běžného nominálu (tab. 1:A).

V rámci každé skupiny lze pak definovat jednotlivé varianty podle písmen, monogramů a symbolů na rubní straně. Je ovšem zřejmé, že identické značky zachycené u některých variant typologických skupin B a C naznačují paralelnost ražby – definice typů tedy s vysokou pravděpodobností neodráží chronologické aspekty. V nálezu se vsi Svoboda se vyskytly exempláře skupin B1, B3, C1 a C2. Chybí zde tedy celá skupina A a vzácný typ s kausií na rubu (B2).

U mincí Filipa II. se zatím nepodařilo identifikovat jejich konkrétní mincovny. Je značně pravděpodobné, že jde o stejné ražebny, ve kterých byly produkovány Filipovy mince zlaté a stříbrné (*Le Rider 1977*), tedy o Pellu a Amphipolis. Určité nejasnosti panují také okolo chronologie Filipových bronzových mincí (*SNG ANS 8*, u č. 830). Je zřejmé, že tyto ražby vznikly především v průběhu Filipova života, nelze však vyloučit pokračování jejich ražby i po jeho smrti. Zlaté a stříbrné ražby se jménem Filipa II. byly posmrtně raženy až do roku 294 (*Le Rider 1977*). Úloha těchto mincí však byla zcela jiná – šlo o obchodní platidla. Bronzové nominály byly naopak směřovány na drobný obchod a je otázka, jaký význam by měla ražba těchto mincí i po Filipově smrti. Je ovšem zajímavé, že ve většině nálezů Filipovy bronzové ražby výrazně převažují nad bronzovými mincemi Alexandra III. (tab. 2). Tento jev by možná paralelnost ražby Filipových a Alexandrových typů bronzových mincí mohl naznačovat. Objektivně však rozhodnout nelze a je třeba čekat na další bádání v této problematice.

Mladší složku nálezu reprezentují bronzové nominály Alexandra III. s hlavou Herakla ve lví kůži doprava na líci a kombinací toulce s lukem, kyje a Alexandrova jména, doplněné různým značkami a symboly. Tuto mincovní skupinu velmi podrobně zpracoval M. J. Price (*1991*, 117–122, č. 266–336). Podle jeho chronologie byly tyto mince raženy v průběhu Alexandrovy vlády. Tyto mince jsou určující pro stanovení doby ukrytí depotu ze vsi Svoboda. Nejdříve se tak muselo stát někdy v průběhu 20. let 4. století před Kristem.

Pro možnost lepšího pochopení depotu ze vsi Svoboda je nutné se podívat na svědectví dalších nálezů bronzových mincí stejných typů z území Makedonie, Trákie a také Rumunska (tab. 2). Z přehledu je zřejmé, že i bronzové mince byly běžným předmětem tezaurace, a poměrně často i v nádobách. Depot ze vsi Svoboda patří mezi největší svého druhu. Až na ojedinělé výjimky tyto depoty neobsahují žádné nominály ze zlata a stříbra, hypoteticky se tak může jednat o peněžní hotovosti spíše nižších sociálních vrstev. Nápadný je už zmíněný jev převahy Filipových mincí nad Alexandrovými. Jedním z možných vysvětlení je, že Filipovy nominály mohly být ražebny i nějakou dobu po jeho smrti, tedy po roce 336 před Kristem. Důvody tohoto jevu však mohou složitější. Rozhodně svým složením mezi uvedené depoty, především mezi ty z území Bulharska, nález ze vsi Svoboda výtečně zapadá. Také místo nálezu v regionu města Plovdiv, antického Filipopolis, není určitě náhodné. Toto město totiž založil k posílení své moci v oblasti právě Filip II.

Lze tedy shrnout že nález ze vsi Svoboda přináší zajímavé informace k měnovým poměrům v severní Trákii v době okolo roku 330/320 před Kristem. Zároveň jde o poměrně zajímavý příběh osudu malé části jednoho pokladu řeckých mincí, který se shodou okolností zachoval ve dvou velkých evropských mincovních sbírkách.

HROMADNÝ NÁLEZ HEXADRACHEM TYPU BIATEC Z NEZNÁMÉ LOKALITY A NOVÝ TYP BRATISLAVSKÉ MINCE S NÁPISEM LATTV

Jiří MILITKÝ

Abstract – A group find of the hexadrachms of the Biatec type from an unknown locality and a new coin type with LATTV inscription from Bratislava.
In 2012, a group of the Celtic coins of the archaeological origin was documented. The finding place is unknown. Some 22 coins are represented in the collection, and they are classified according to R. Göbl (1994) in the catalogue. The hoard has been confronted with the whole typological spectrum of the hexadrachms of the Biatec type (Tab. 2). Three hexadrachms with inscription of COISA are very rare (nos. 8–10). Appearance of the new type with inscription of LATTV is completely unique (nos. 21–22; Fig. 2). For understanding of the chronological classification of this coin, its relation to the tetradrachm with inscription of GESATORIX REX on obverse and ECRITVSIRI REGII on reverse (Fig 3:1) is important. The King Kritasiros is cited on the coin as mentioned by Strabo. He was defeated by the Dacian King Burebista in the war with the Boians and Tauriscs sometimes between 44 BC and 41 BC. If the name on the coin was related to the same person, the tetradrachm would have been struck closely before his defeat. It is possible to deduce typologically that also the hexadrachm with inscription of LATTV should have belonged to the very late period of the coin production at the oppidum of Bratislava. One question still remains to be answered – when this production of the hexadrachms really ended.

the Boians, Slovakia, Bratislava, hoard, hexadrachm, new type

Úvod

V roce 2012 byl prostřednictvím českého numismatického trhu zdokumentován soubor keltských mincí nálezového původu.[1] Zprostředkované informace hovoří o jednom nálezu a soubor má skutečně charakter depotu, jeho kompletnost je ovšem předmětem dalších úvah a je značně pravděpodobné, že jde pouze o část původního nálezového celku. K dispozici bylo celkem 22 mincí, z nichž většina byla autorovi fyzicky poskytnuta k dokumentaci. Tři z mincí byly přístupné pouze prostřednictvím fotografií (č. 4–5 a 20). Ražby jsou dnes rozptýleny v několika soukromých sbírkách.

O nálezových okolnostech je známo velmi málo. Jediná konkrétnější informace hovořila o údajné nálezové oblasti na pomezí Německa a Švýcarska, a prý měly být v depotu zastoupeny i bavorské (?) ražby. Tento údaj je však nutné považovat za zcela nevěrohodný a zřejmě i záměrně klamný.[2] Jediná objektivní informace k souboru je taková, že jeho prodej se odehrál přes zprostředkovatele pocházejícího z Rakouska.

Lze tedy shrnout, že mince byly nalezeny na neznámém místě, v neznámé době a nevíme, kolik jich původně bylo. Jako nejpravděpodobnější nálezová oblast se jeví území jihozápadního Slovenska či Dolního Rakouska. Je značně pravděpodobné, že přesnější lokalizaci se asi již nepodaří zjistit a tak soubor zůstane v literatuře znám pouze jako **nálezový celek bez známé lokality**, podobně jako nedávno zveřejněný další soubor obdobného charakteru (*Militký 2013*). Význam zde prezentovaného nálezu je mimořádný s ohledem na jeho značnou typologickou pestrost a především díky skutečnosti, že se v tomto souboru vyskytl nový typ mince ze skupiny hexadrachem typu Biatec.

1 Tento příspěvek vznikl v rámci řešení vědeckého projektu „*Mincovnictví na českých oppidech doby laténské*“ finančně podporovaného Grantovou agenturou České republiky (registrační č. P405/10/1588).

2 To je bohužel smutný trend, který se v posledních letech opakovaně objevuje u rozchvácených nálezů, majících zpravidla velkou finanční hodnotu. Tak se stává, že se jeden postupně rozprodávaný depot mezi sběrateli označuje jako soubor někdy i z několika zcela falešných lokalit. Důvod je zjevný – snaha co nejvíce utajit jakékoliv skutečnosti o původních nálezových okolnostech, aby nemohlo dojít k případným „komplikacím“ při jeho postupném rozprodeji na trhu. Jak ukazuje sledovaný nález, není tato praxe omezena jen na české země.

Katalog mincí z nálezu

JIHOZÁPADNÍ SLOVENSKO, **Bójové** (po 70–asi 40? před Kristem)
mincovna: *Bratislava* (?), AR hexadrachma – **BIATEC**
Av.: mužská a ženská hlava doprava (Honos a Virtus), vpravo list, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce uzdu, v levé ruce ratolest zakončenou dvěma listy a trojicí teček uprostřed, v exergu mezi dvěma liniemi BIATEC, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. II/1 (2/2)-3.
1. 17,25 g; 25,5/25,9 mm; 9 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:1)

AR hexadrachma – **BIATEC**
Av.: mužská a ženská hlava doprava (Honos a Virtus), vpravo list, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce uzdu, v levé ruce ratolest zakončenou třemi listy, v exergu mezi dvěma liniemi BIATEC, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. II/1 (3)-4.
2. 16,95 g; 24,3/25,7 mm; 6 h (soukromá sbírka /B/; ev. č. PS 304/2012:2)

AR hexadrachma – **BIATEC**
Av.: mužská a ženská hlava doprava (Honos a Virtus), po obvodu perlovec
Rv.: do půl těla nahý (?) jezdec v kalhotách na osedlaném koni doprava drží v pravé ruce meč a v levé ruce velký oválný štít (naznačen oválnou linií okolo horní části postavy a hlavy koně) a uzdu (?), na těle koně jsou zřetelné řemeny k upevnění sedla, v exergu BIAT[EC]
Lit.: *Göbl 1994*, č. II/3-12.
3. 17,05 g; 24,4/25,0 mm; 11,5 h (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:3)

AR hexadrachma – **BIATEC**
Av.: mužská hlava s krátkými vlasy doprava, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce uzdu, v levé ruce ratolest zakončenou dvěma listy a trojici teček uprostřed, v exergu mezi dvěma liniemi BIATEC, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. II/4-3.
4. Metrologie neznámá (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:21)

AR hexadrachma – **BIATEC**
Av.: mužská hlava s krátkými vlasy doprava, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce uzdu, v levé ruce ratolest zakončenou třemi listy, v exergu mezi dvěma liniemi BIATEC, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. II/4-7.
5. 17,08 g (neznámá soukromá sbírka v ČR; ev. č. PS 304/2012:20)

AR hexadrachma – **BVSV**
Av.: mužské (?) poprsí doleva, vlasy vzadu staženy, vlevo esovitě zvlněná ratolest (nebo pero?), po obvodu perlovec
Rv.: okřídlený kentaur (?) s ženskou polopostavou doleva hledící zpět, pozdvižený ocas, dole mezi nohama BVSV, po obvodu perlovec
Lit.: *Göbl 1994*, č. IV/1-28.
6. 17,05 g; 25,0/24,0 mm; 9 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:4)

AR hexadrachma – **COBROVOMARVS**
Av.: mužská a ženská hlava doprava (Honos a Virtus), vlevo list, vpravo hvězda, po obvodu výrazný perlovec
Rv.: lev ve skoku doprava, v exergu mezi dvěma liniemi [CO]BROVOMA, pod břichem lva [R]V, nahoře nad lvem S, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. V/1-18.
7. 17,12 g; 24,0/25,3 mm; 4,5 h; na hraně drobný nálitek (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:5)

AR hexadrachma – **COISA**
Av.: mužská hlava v přilbě (nebo čepici) doleva, na krku náznak oděvu, po obvodu „řetězcový“ kruh
Rv.: stojící muž v krátkém oděvu doprava bojuje se stojícím medvědem (?) nebo kancem (?) směřujícím doleva, dole v exergu mezi dvěma liniemi COISA (nápis otočen o 180°), po obvodu „řetězcový“ kruh
Lit.: *Göbl 1994*, č. VI/1-21.
8. 16,98 g; 24,8/25,4 mm; 9,5 h; na hraně nálitek (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:6)
9. 16,87 g; 25,3/25,3 mm; 1 h (soukromá sbírka v ČR; ev. č. PS 304/2012:16)
10. 16,44 g; 23,8/25,0 mm; na hraně dva nálitky (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:7)

AR hexadrachma – **DEVIL**[3]
Av.: mužská hlava s krátkými vlasy doprava, po obvodu perlovec
Rv.: kůň ve skoku doprava, nahoře [DEVIL] (nápis otočen o 180°), po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. IX/1-16.
11. 17,13 g; 24,9/24,6 mm; 8,5 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:10)

AR hexadrachma – **DEVIL**
Av.: mužská hlava s krátkými vlasy doprava, po obvodu perlovec
Rv.: stojící medvěd doprava, dole v exergu mezi dvěma liniemi DEVIL, po obvodu hladký kruh
Lit.: *Göbl 1994*, č. X/1-20.
12. 17,08 g; 23,6/25,5 mm; 1,5 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:8)
13. 17,08 g; 24,5/27,0 mm; 10,5 h (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:9)

AR hexadrachma – **IANTVMARVS**
Av.: mladistvé poprsí s kudrnatými vlasy doprava, po stranách dva listy, po obvodu otevřený věnec
Rv.: oděný jezdec na koni doprava drží uzdu, nahoře zvlněná rozvilinová ratolest s listy, po obvodu vpravo a dole IANTVM-ARVS (S je zrcadlově otočené)
Lit.: *Göbl 1994*, č. XII/1-14.
14. 16,91 g; 27,0/24,0 mm; 11,5 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:11)

AR hexadrachma – **NONNOS**
Av.: ženská hlava s diadémem a složitě upraveným účesem doprava, pod krkem tordovaná linie, po obvodu perlovec s obloučky uvnitř
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce meč, v levé ruce ratolest a uzdu, v exergu mezi dvěma liniemi NONNOS, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. XIV/1A-8.
15. 17,28 g; 26,5/25,1 mm; 12 h (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:18)
16. 17,19 g; 24,3/27,5 mm; 0,5 h (soukromá sbírka v ČR; ev. č. PS 304/2012:17)

AR hexadrachma – **NONNOS**
Av.: ženská hlava s diadémem a složitě upraveným účesem doprava, pod krkem tordovaná linie, po obvodu perlovec s obloučky uvnitř
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce meč, v levé ruce ratolest a uzdu, v exergu mezi dvěma liniemi NONNOS, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. XIV/1B-9.
17. 16,92 g; 25,1/24,4 mm; 9 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:13)

AR hexadrachma – **NONNOS**
Av.: mužské poprsí s krátkými vlasy doleva, před ním vlevo ratolest s kuličkami na koncích výhonků, po obvodu perlovec
Rv.: jezdec na koni doprava drží v pravé ruce meč, v levé ruce uzdu, v exergu mezi dvěma liniemi NONNOS, po obvodu hladký kruh s obloučky uvnitř
Lit.: *Göbl 1994*, č. XIV/3-11.
18. 17,15 g; 23,5/24,3 mm; 11,5 h (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:14)
19. 16,81 g; 28,1/23,9 mm; 6,5 h (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:19)

3 K možnému novému čtení tohoto nápisu jako DEVII: *Röttger 2013*.

AR hexadrachma – **NONNOS**
Av.: mužské poprsí s krátkými vlasy doprava, po obvodu „smrkové“ ratolesti
Rv.: nahý jezdec na koni doprava drží v pravé ruce meč a v levé ruce oválný štít – naznačen oválnou linií okolo hlavy koně, u pasu je pochva meče svisle, v exergu ƧOИИOИ
Lit.: *Göbl 1994*, č. XIV/2 (1)-13.
20. Metrologie neznámá (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:22)

AR hexadrachma – **LATTV**
Av.: výrazně stylizovaná mužská hlava s výrazným krkem doprava, šikmo vzhůru vztyčené vlasy jsou odděleny rovnou linií, po obvodu obloučky spojené tečkami
Rv.: kůň s uzdou doprava, mezi nohama koně mezi dvěma liniemi LATTV, po obvodu obloučky spojené tečkami
Lit.: *Göbl 1994*, neuvádí.
21. 16,99 g; 24,9/25,7 mm; 9 h; na hraně dva nálitky (soukromá sbírka /A/; ev. č. PS 304/2012:12)
22. 17,28 g; 26,8/26,2 mm; 3,5 h (neznámá soukromá sbírka; ev. č. PS 304/2012:15)

Obr. 1a. Hexadrachmy typu Biatec z depotu neznámého původu (1:1; čísla odpovídají katalogu; foto J. Militký a archiv autora).

9 10 11 12

13 14 15 16

17 18 19 20

Obr. 1b. Hexadrachmy typu Biatec z depotu neznámého původu (1:1; čísla odpovídají katalogu; foto J. Militký a archiv autora).

21 22

Obr. 1c. Hexadrachmy typu Biatec z depotu neznámého původu (1:1; čísla odpovídají katalogu; foto J. Militký a archiv autora).

Stručný přehled dosavadních poznatků o mincích typu Biatec

Problematice stříbrných mincí typu Biatec je dlouhodobě věnována velká pozornost (*Kupido 1866*; *Kenner 1880*; *týž 1895*; *Eisner 1925*). Souhrnně se těmito ražbami zabýval R. Paulsen (*1933*, 74–127, Taf. 28–43) a posléze V. Ondrouch (1958) v rámci zpracování bratislavského pokladu z roku 1942. Znovu se ke shrnutí poznatků o mincích typu Biatec vrátila E. Kolníková (*1991*) a z pera R. Göbla (*1994*) pochází detailní typologie a chronologie. Zatímco Göblova typologie je precizní, jeho velice přesná chronologie je ale spíše hypotetickým schématem (*Göbl 1994*, 13–25). Naposledy se souhrnně keltským mincovnictvím na bratislavském oppidu zabývala E. Kolníková (*2012b*) a autor tohoto příspěvku (*Militký 2013*).

Mince typu Biatec byly dlouhodobě považovány za tetradrachmy, avšak podle terminologie R. Göbla jde o hexadrachmy a k nim přináležející drachmy typu Simmering (*Göbl 1994*, Taf. 8:23–33).[4] Dnes je zřejmé, že centrem jejich produkce bylo oppidum na území dnešní Bratislavy (např. *Pieta 2008*, 111; *Kolníková 2012b*, 206–213). Kromě řady jednotlivě objevených mincí odtud známe již nejméně osm, a snad i devět hromadných nálezů depotů, ve kterých byly mince typu Biatec zastoupeny (*Ondrouch 1964*, 44–46, č. 61–66; *Kolníková 1991*, 23–27; *Militký 2004*; *Kolníková 2012b*, 215). Tato lokalita je dnes dobře poznána prostřednictvím četných archeologických výzkumů (k lokalitě např. *Pieta – Zachar 1993*; *Čambal 2004*; *Pieta 2008*, 111; *Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 161–190) a osídlená plocha se odhaduje na 98 ha (*Vrtel 2011*, 265, obr. 1). V roce 2009 se na hradním návrší, původní akropoli oppida, podařilo prokázat existenci kamenné zděné architektury po římském způsobu (*Musilová – Kolníková 2009*; *Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 197–205). Z interiéru stavby I, z nejmladší maltovinové vrstvy, pochází zatím poslední depot mincí, který kromě stříbrných mincí typu Biatec a Simmering obsahoval především zlaté statéry (*Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 199–200; *Kolníková 2012b*, 205–206, obr. 343). Mince mohou být dokladem stavební obětiny. Jejich nálezová pozice s vysokou pravděpodobností dokazuje, že „římské" stavby pocházejí z období, kdy zde byly produkovány emise typu Biatec a Simmering.[5] Mincovní výrobu na bratislavském oppidu prokazují také početné nálezy tyglíků a tavících destiček (*Ščasnár – Kliment – Červeňanský – Zachar 1984*; *Kolníková 2012a*, 34–39).

4 Také v tomto textu jsou mince označovány jako hexadrachmy – tento termín je však s jistotou moderní. Je známým faktem, že jde o mince hmotností velmi blízkou attickému váhovému standardu, který se uplatnil také u tetradrachem napodobujících typ Thasos (např. *Lukanc 1996*). Diskuze o označení nominálu mincí typu Biatec je tedy stále otevřená.

5 Toto chronologické schéma však zatím není archeologicky bezvýhradně přijímáno (*Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 200, 179). Interpretaci komplikuje také skutečnost, že zbytek kamenné stavy v prostoru Vydrice stratigraficky patří až do doby po bójské válce (*Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 182–183), tedy po roce 40 před Kristem. K datování architektury na hradním návrší však výrazně přispívá datace nálezů antických skel a římských amfor, které naznačují datování vzniku stavby skutečně před 40. léta 1. století před Kristem (*Musilová 2012*, 369, 371).

Mincovní systém ražený na bratislavském oppidu sestává z několika zlatých a stříbrných nominálů, které v rámci relativně-chronologického systému K. Castelina (*1965*, 15–16) spadají do úseku ražby D. Zlaté mince reprezentují mušlovité statéry se jmény BIATEC (*Paulsen 1933*, Taf. 29:695–701) a jejich díly – 1/3statérů se zkratkou jména BIAT (*Paulsen 1933*, Taf. 29:704–705) a 1/8statéru se zkratkou jména BIA (*Paulsen 1933*, Taf. 29:709–710). Tyto ražby byly donedávna známy pouze z jediného depotu objeveného v roce 1855 u obce Deutsch Jahrendorf (*Paulsen 1933*, 113–115; *Ruske 2011*, 62, č. V4) a jeden exemplář statéru z Parndorfu (*Paulsen 1933*, Taf. 29:698; *Dembski 1998*, 78, č. 536). Nově byl další statér podchycen ze Slovenského Grobu (*Pieta 2008*, obr. 18:9). V depotu z hradního návrší v Bratislavě byly zastoupeny rovněž statéry se jménem BIATEC a tento nález poskytl poprvé také čtyři statéry se jménem NONNOS (*Musilová – Kolníková 2009*; *Kolníková 2012b*, 205, obr. 343). Poněkud nejasný je statér s kontramarkovaným (?) jménem DEVIL (*Fröhlich 2011*, 3–4) – jeho bratislavský původ nelze považovat za bezvýhradně prokázaný.[6]

Prostřednictvím pokladů z Deutsch Jahrdorfu a z Bratislavy (2009) známe rovněž doklady o paralelní produkci anonymních mušlovitých statérů a jejich dílů (*Paulsen 1933*, Taf. 28:678–694; *Kolníková 2012b*, 205, obr. 343). Úloha těchto beznápisových emisí bývá ve vztahu k bratislavskému mincovnictví poněkud podceňována. Produkce zlatých ražeb i zde mohla být vyšší, než naznačují zlaté nominály s nápisy. V každém případě nápisové i anonymní zlaté emise lze označit jednoznačně za bójské, dokládající spojení s českým prostředím.

Nápisy na zlatých nominálech mají mimořádný interpretační význam – umožňují spolehlivě propojit do jednoho mincovního systému také stříbrné mince typu Biatec a drachmy typu Simmering (*Göbl 1994*, Taf. 8:23–33).[7] Vysoká hmotnost mincí typu Biatec (okolo 16,8 až 17,2 g) odpovídá prakticky přesně osmi exemplářům mincí (drachem) typu Simmering. Stříbrné hexadrachmy typu Biatec jsou v rámci bójského mincovnictví zcela jedinečné – a to jako nominály, ale i z epigrafického hlediska. Kromě jediné anonymní emise nesou zpravidla na rubu latinkou psaná osobní jména – AINORIX, BIATEC, BVSV, BVSSVMARVS, COBROVOMARVS, COISA, COVIOMARVS, COVNOS, DEVIL (DEVII),[8] EVOIVRIX (FAPIARIX),[9] FARIARIX (FAPIARIX),[10] IANTVMARVS, MACCIVS, NONNOS a TITTO (*Göbl 1994*, Taf. 2–6). Dosud není zcela jasné, jestli jde o jména skutečných vládců či pouze vysoce postavených osob z aristokratického prostředí. Možnost, že jde o královská jména, naznačují koncovky *–rix*: Ainorix, Evovirix (Fapiarix), Fariarix (Fapiarix) a Iantvmarvs, koncovky *–marvs*: Bvssvmarvs, Cobrovomarvs, Coviomarvs a Iantvmarvs znamenají „velký“ (*Kolníková 2012b*, 207). Proti „královskému“ původu jmen stojí nová interpretace, že jde o jména volených osob, podobně jak je známe v Galii (*Fröhlich 2011*, 14–19). Tento názor do jisté míry připustila i E. Kolníková (*2012b*, 212).

Z nálezového fondu je zřejmé, že nejintenzivněji byly raženy mince se jménem BIATEC a NONNOS, ostatní emise byly zřejmě daleko méně početné. Ikonografická podoba mincí typu Biatec je v rámci bójského mincovnictví zcela jedinečná. Několik z těchto ražeb má jednoznačně identifikovatelné předlohy v římských republikánských denárech[11] z rozmezí let 80/71 až 46 před Kristem (*Göbl 1994*, 13–21; *Kolníková 2012b*, 208). Jde tedy o nejpřesněji *post quem* datovatelné bójské mince – začátek jejich ražby předpokládáme někdy v průběhu 60. let 1. století před Kristem (tab. 1).

Tab. 1. Římské republikánské denáry jako předlohy mincí typu Biatec a jejich datace post quem.

	Göbl 1994	Datace	Předloha
COISA	VI/1	po 80/71 př. K.	av – *RRC*, č. 381/1a nebo 401/1
BIATEC	II/1(1, 2/1–2, 3, 4), II/2(1–2), II/3	po 70 př. K.	av – *RRC*, č. 403/1
COBROVOMARVS	V/1	po 70 př. K.	av – *RRC*, č. 403/1
BVSSVMARVS	III/1	po 79/68 př. K.	av – *RRC*, č. 383/1a nebo 407/1
BVSV	IV/1	po 79/68 př. K.	av – *RRC*, č. 383/1a nebo 407/1
NONNOS	XIV/1	po 66 př. K. (?)	av – *RRC*, č. 410/1
BIATEC	II/6	po 68/60 př. K.	rv – *RRC*, č. 407/1 nebo 402
BIATEC	II/6	po 46 př. K.	av – *RRC*, č. 464/1

6 Nelze totiž vyloučit, že může jít o dobovou napodobeninu mušlového statéru, vzniklou kdesi mimo bratislavské oppidum.
7 Představa E. Kolníkové (*2012b*, 206), že zlaté statéry s nápisy BIATEC a NONNOS byly raženy v průběhu prvé čtvrtiny 1. století před Kristem, tedy ještě před zahájením produkce hexadrachem typu Biatec, není zřejmě reálná.
8 K možnému novému čtení tohoto nápisu jako DEVII: *Röttger 2013*.
9 K novému čtení tohoto nápisu jako FAPIARIX retrográdně: *Röttger 2013*.
10 K novému čtení tohoto nápisu jako FAPIARIX: *Röttger 2013*.
11 Z areálu oppida Bratislava je známo zatím jen málo nálezů římských republikánských mincí (souhrnně: *Militký 2013*).

Napodobování římských předloh na jiných bójských mincích známe pouze na jediném typu drachmy typu Tótfalu (*Paulsen 1933*, Taf. 49:1000–1003), jejíž předlohou je hlava římského republikánského denáru z roku 87 před Kristem (*RRC*, č. 349/1). Ve středodunajském prostoru se ale objevují velmi početné keltské napodobeniny římských republikánských denárů. Jde zejména o mincovnictví Eravisků v Budapešti a zřejmě i dalších kmenů v této oblasti (např. *Torbágyi 1984*; *Haupt – Nick 1997*; *Kolníková 2005*). Samotný fakt napodobování římských republikánských denárů svědčí o silném římském vlivu v této oblasti. Otázkou je datace těchto mincí – počátek produkce snad sahá do doby před polovinou 1. století před Kristem, konec ražby napodobenin římských republikánských denárů však možná zasahuje až do horizontu raného římského císařství (*Torbágyi 1997*, 16; *táž 2008*, 206).

Řada motivů na hexadrachmách typu Biatec je specificky keltská, nemající však nikde obdoby (naposledy: *Kolníková 2012b*, 208–209) – jde o jedinečné ukázky výjevů ze složité keltské mytologie. Bratislavský mincovní systém zahrnuje také další nominály. Zatímco atypické a extrémně vzácné mince odpovídající třetině hexadrachmy se jmény BIATEC a NONNOS známe pouze jako jednotlivé exempláře (*Paulsen 1933*, Taf. 35:829–830; *Göbl 1994*, Taf. 3:II/6 a 6:XIV/2; *Kolníková 1995*), masová byla naopak produkce drobných mincí typu Simmering.[12] Jde o drachmy s hmotností v rozmezí 2 až 2,4 g, ražené v řadě typů mnoha razidly. Typologie těchto mincí byla dosud zpracována jen částečně (*Kolníková 1991*, 82, obr. 17–24; *Göbl 1994*, Taf. 8:23–33). Ačkoliv je ikonografie drachem typu Simmerig oproti hexadrachmám zcela odlišná, lze je s nimi bezpečně provázat. Kromě častého společného výskytu v depotech, je na rubu jednoho typu drachmy také nápis NONN (*Paulsen 1933*, Taf. 36:831–841; *Göbl 1994*, Taf. 8:28), což je zcela bezpečně zkratka jména NONNOS. Součást bratislavského měnového systému tvoří také drobné oboly typu Karlstein,[13] doložené z řady jednotlivých nálezů v rámci oppida (*Kolníková 1996*, 34–38; *Kolníková – Kovár 2010*, 70, obr. 1:5–10; *Kolníková 2012b*, 213–214). Z prostoru hradního nádvoří, tedy z areálu akropole, známe také nový depot těchto mincí (*Vrtel 2011*, 268, obr. 6–7). I tyto nominály byly nepochybně raženy po celou dobu bratislavského bójského mincovnictví (k dataci např.: *Militký 2012*, 59).[14]

V rámci typologické analýzy hexadrachem typu Biatec vypracoval R. Göbl (*1994*, 27–33, Taf. 14) velice detailní a přesnou chronologii jednotlivých emisí, které roztřídil do 15 horizontů a pokusil se je datovat prakticky s přesností jednoho roku (*Göbl 1994*, Taf. 14). Jeho absolutní chronologické závěry však nelze považovat za příliš reálné. Objektivně jediné spolehlivé datace umožňují data *post quem* podle římských republikánských denárů (tab. 1), přičemž nejmladší předloha byla ražena v roce 46 před Kristem (*Göbl 1994*, 14, č. II/6).

Konec bratislavského mincovnictví spadá, podle chronologie R. Göbla (*1994*, 37–45), na závěr 40. let 1. století před Kristem, kdy byli Bójové a Tauriskové zdecimováni dáckým králem Burebistou (*Dobesch 1994*; *týž 1995*; *Pieta 2008*, 45, 50). Tato událost měla být příčinou ukončení mincovní činnosti na bratislavském oppidu. Stejný chronologický koncept nastínila i E. Kolníková (*1991*, 51–53; *táž 1995*, 4; *táž 2012b*, 215). V nedávně době se pokusil J. Fröhlich (*2011*, 19–20) prokázat, že přinejmenším velmi atypický statér se jménem DEVIL mohl vzniknout až v raně augustovském období – problém je, že tato ražba nemusela vzniknout přímo v Bratislavě. Jestli produkce mincí typu Biatec skutečně přetrvala do 30. let 1. století před Kristem, nevíme – zatím postrádáme jednoznačné důkazy. Tato otázka může být řešena pouze v součinnosti s precizní archeologickou chronologií závěrečné fáze lokality a zde je samozřejmě řada nejasností.

Mimořádnou pozornost si zaslouží bratislavské hexadrachmy již ze své podstaty. Jde totiž o nominály nemající ve východokeltském či norickém mincovnictví žádné obdoby. Z obecného pohledu je zjevné, že masová produkce těžkých stříbrných hexadrachem a také drachem typu Simmering plně reflektuje specifické postavení bratislavského oppida. Tato mimořádně významná lokalita leží totiž na pomezí dvou monetárních světů – bójského, se zlatými a stříbrnými ražbami, a východokeltského se stříbrnými mincemi (k problematice: *Militký – Karwowski 2013*, 29–30). Pro oppidální bójské mincovnictví je typická masová produkce zlatých statérů a jejich dílů, zatímco mince stříbrné reprezentují pouze drobné oboly ražené však masově na řadě českých, moravských, ale i dolnorakouských a zřejmě i slovenských lokalit. V Bratislavě tomu bylo zřejmě naopak – zlaté mince (s nápisy i bez nich) byly nepochybně raženy

12 Název podle depotu z Vídně-Simmerigu (*Kenner 1895*; *Ruske 2011*, 71, č. V27). Zde byly drachmy typu Simmerig zastoupeny 262 kusy společně s 29 hexadrachmami typu Biatec.

13 Ještě v 90. letech 20. století byly mince tohoto typu považovány za ražby norické provenience (*Kolníková 1996*, 34–38). Dnes je jasné, že jde zcela bezpečně o ražby bójské (*Militký 2008*, 127; *týž 2010*, 51).

14 E. Kolníková (*Kolníková 1996*, 37–38) spojovala tyto ražby až s tzv. norickou fází na bratislavském oppidu a předpokládala jejich ražbu pro 30. a 20. léta 1. století před Kristem. Na nutnost staršího datování, resp. časnější počátek ražby, v rámci bratislavského oppida poukazují tamní archeologické situace (*Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 178, pozn. 575).

v nesrovnatelně menším množství. Právě proto je známe ve větším množství exemplářů pouze ze dvou pokladů – Deutsch Jahrendorf (*Paulsen 1933*, 113–115; *Ruske 2011*, 62, č. V4) a Bratislava (*Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 199–200; *Kolníková 2012b*, 205–206, obr. 343). Bratislava je, společně s oppidem Trenčianské Bohuslavice (*Kolníková 1998*) a se zlatými nominály ze západní části půchovské kultury (*Kolníková 2001*), nejvýchodnějším místem keltské Evropy, kde byly prokazatelně raženy zlaté nominály. Jedinou výjimku představuje území Taurisků, odkud známe zlaté statéry a také drobnou zlatou ražbu.[15] V Noriku, Panonii, Srbsku, v Dácii či v dolním Podunají již zlato vůbec raženo nebylo (*Göbl 1973*; *týž 1973a*; *Preda 1973*; *Popovic 1987*). Je velmi pravděpodobné, že důvody tohoto jevu byly čistě ekonomické, a nikoliv nedostatek zlata k ražbě. Stříbrné hexadrachmy typu Biatec a drachmy typu Simmerig vznikly tedy v prostředí, kam již zasahoval vliv dominance produkce stříbrných nominálů.

Je zajímavé, že v Bratislavě byly jako nejvyšší stříbrný nominál zvoleny zcela specifické mince a nikoliv výrazně lehčí tetradrachmy, jaké známe z území Panonie, Norika či z oblasti Taurisků. Rozhodně jde však o doklad vzniku specifických stříbrných nominálů reflektujících již „stříbrnou zónu" keltského mincovnictví (*Militký – Karwowski 2013*, 29–30). Hmotnostně mohly mince typu Biatec navázat na tetradrachmy typu Thasos (*Lukanc 1996*), ražené ve stejné době v dolním Podunají – z Bratislavy jsou známy jejich jednotlivé nálezové exempláře (*Kolníková 1991*, 33; *táž 2012b*, 207).

Mnohokrát opakovaný byl fakt přítomnosti latinkou psaných keltských jmen na bratislavských mincích. V kontextu doložitelných předloh republikánských denárů jde však o jedinečný doklad římské kulturní infiltrace elit bratislavského oppida. V rámci bójského mincovnictví je přítomnost latinkou psaných nápisů na mincích zcela ojedinělá. V západním Noriku, pravděpodobně také na Magdalensbergu, však byla ražena řada emisí stříbrných tetradrachem s latinkou psanými nápisy – ADNAMATI, ATTA, BOIO, CAVA, COPPO, COPO, COGESTLVS, CONGES.A, ECCAIO, ECCAIOS, EC/EICCAIO, ELVIOMAR, ESCINGOMA, NEMET, SVICCA, TINCO či VOKK (*Göbl 1973a*, 83–97). Právě Magdalensberg byl již v době před římskou okupací Norika pod silným římským vlivem (např. *Kolníková 1991*, 44–46).[16] Již zmíněné nové archeologické nálezy na akropoli bratislavského oppida zásadně pozměnily dosavadní představy o podobě tamní zástavby (*Musilová – Kolníková 2009*; *Šedivý – Štefanovičová /zost./ 2012*, 197–205). Právě tento objev umožňuje zcela nový pohled na římsko-keltské kontakty v závěru doby laténské a v tomto kontextu se jeví použití písma na mincích jako jeden z projevů římské kulturní infiltrace do bójského prostředí na středním Dunaji.

Zhodnocení mincí z nového hromadného nálezu

Hromadný nález hexadrachem typu Biatec z neznámé lokality reprezentuje 15 skupin mincí:

1) BIATEC, typ Göbl (*1994*): č. II/1 (2/2)-3 (č. 1),
2) BIATEC, typ Göbl (*1994*): č. II/1 (3)-4 (č. 2),
3) BIATEC, typ Göbl (*1994*): č. II/3-12 (č. 3),
4) BIATEC, typ Göbl (1994): č. II/4-3 (č. 4),
5) BIATEC, typ Göbl (1994): č. II/4-7 (č. 5),
6) BVSV, typ Göbl (1994): č. IV/1-28 (č. 6),
7) COBROVOMARVS, typ Göbl (1994): č. V/1-18 (č. 7),
8) COISA, typ Göbl (1994): č. VI/1-21 (č. 8–10),
9) DEVIL, typ Göbl (1994): č. IX/1-16 (č. 11),
10) DEVIL, typ Göbl (1994): č. X/1-20 (č. 12–13),
11) IANTVMARVS, typ Göbl (1994): č. XII/1-14 (č. 14),
12) NONNOS, typ Göbl (1994): č. XIV/1A-8 (č. 15–16),
13) NONNOS, typ Göbl (1994): č. XIV/1B-9 (č. 17),
14) NONNOS, typ Göbl (1994): č. XIV/3-11 (č. 18–19),
15) NONNOS, typ Göbl (1994): č. XIV/2 (1)-13 (č. 20),
16) LATTV, typ Göbl (1994): neuvádí (č. 21–22).

15 R. Göbl (*1973a*, 39–40, Taf. 44:A) považoval norické statéry za moderní falza. Naopak P. Kos (*1985*, 8–9) jejich autenticitu obhajoval. Nezpochybnitelně autentická je však drobná zlatá mince (0,99 g) s motivem koně na rubní straně pocházející z řeky Ljubljanice, která společně s nálezem střížku (0,965 g) z Celje naznačuje, že Tauriskové příležitostně zlaté mince skutečně razili (*Kos 1985*, Taf. 1:1–2).

16 Zároveň však i v norických jménech tušíme kontakty s Bóji – Boio, Elviomar[us] či Escingoma[rus] (*Kolníková 1991*, 44).

Z přehledu je zjevné, že typové složení souboru je neobvykle pestré. Obsah nálezu byl konfrontován s celým typologickým spektrem hexadrachem typu Biatec (tab. 2).

Tab. 2. Doposud známé kombinace razidel mincí typu Biatec. Varianty zastoupené v novém depotu z neznámé lokality zvýrazněny tučně (Hd – hexadrachama).

1	Hd	AINORIX	I/1	
2	Hd	BIATEC	II/1 (1)-1	
3	Hd	BIATEC	II/1 (2/1)-2	
4	**Hd**	**BIATEC**	**II/1 (2/2)-3**	1 ks
5	**Hd**	**BIATEC**	**II/1 (3)-4**	1 ks
6	Hd	BIATEC	II/1 (4)-5	
7	Hd	BIATEC	II/2 (1)-5	
8	Hd	BIATEC	II/2 (2)-6	
9	**Hd**	**BIATEC**	**II/3-12**	1 ks
10	**Hd**	**BIATEC**	**II/4-3**	1 ks
11	**Hd**	**BIATEC**	**II/4-7**	1 ks
12	Hd	BIATEC	II/5-12	
13	1/3Hd	BIATEC	II/5-29	
14	Hd	BVSSVMARVS	III/1-24	
15	**Hd**	**BVSV**	**IV/1-28**	1 ks
16	**Hd**	**COBROVOMARVS**	**V/1-18**	1 ks
17	**Hd**	**COISA**	**VI/1-21**	3 ks
18	Hd	COVIOMARVS	VII/1-23	
19	Hd	COVNOS	VIII/1-15	
20	**Hd**	**DEVIL** (DEVII)	**IX/1-16**	1 ks
21	**Hd**	**DEVIL** (DEVII)	**IX/1-20**	2 ks
22	Hd	EVOIVRIX (FAPIARIX)	X/1-19	
23	Hd	EVOIVRIX (FAPIARIX)	X/2-19	
24	Hd	FARIARIX (FAPIARIX)	XI/1-27	
25	**Hd**	**IANTVMARVS**	**XII/1-14**	1 ks
26	Hd	MACCIVS	XIII/1-22	
27	**Hd**	**NONNOS**	**XIV/1A-8**	2 ks
28	**Hd**	**NONNOS**	**XIV/1B-9**	1 ks
29	Hd	NONNOS	XIV/1B-10	
30	Hd	NONNOS	XIV/1C-10	
31	**Hd**	**ƨONИOИ**	**XIV/2 (1)-13**	1 ks
32	**Hd**	**NONNOS**	**XIV/3-11**	2 ks
33	1/3Hd	NONNOS	XIV/2 (2)-30	
34	Hd	TITTO	XV/1-25	
35	**Hd**	**LATTV**	**-**	2 ks
36	Hd	Anonym	XVI/1-17	
37	Hd	BVSSVMARVS+TITTO	III/1+XV/1	

Prvé dvě skupiny mincí (č. 1–2) reprezentují hexadrachmy se jménem BIATEC typu (*Göbl 1994*) II/1 (2/2)-3 a (3)-4 – jde o varianty razidel v rámci jednoho typu. Na líci nesou dvojportrét – mužskou a ženskou hlavu doprava. Předlohou portrétu je vyobrazení Honos a Virtus na římském republikánském denáru typu *RRC* č. 403/1 z roku 70 před Kristem (tab. 1). Na rubu mincí je nahý jezdec na koni doprava držící v pravé ruce uzdu, v levé ruce ratolest. V exergu je umístěno jméno BIATEC mezi dvěma liniemi. Obraz je prezentován velice realisticky s řadou detailů, kvalitou provedení patří vyobrazení mezi vrcholná díla bójského mincovního umění. Hexadrachmy tohoto typu se v nálezech vyskytují nejčastěji a proto zastoupení pouhých dvou exemplářů zastoupených v tomto nálezu je značně překvapivé. Naskýtá se otázka, jestli se nejedná o důsledek sběratelské selekce – nelze to však nijak doložit. U varianty II/1 (2/2)-3 registruje nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) k roku 2013 celkem 86 exemplářů a varianty II/1 (3)-4 celkem 94 kusů. Je tedy zřejmé, že v obou případech šlo o masovou produkci.

Třetí skupinu (č. 3) v rámci sledovaného nálezu reprezentuje hexadrachma se jménem BIATEC typu (*Göbl 1994*) II/1 (2/2)-3. Na líci je také dvojportrét – mužská a ženská hlava doprava, jehož předlohou bylo zřejmě také vyobrazení Honos a Virtus. I v tomto případě byl předlohou římský republikánský denár typu *RRC* č. 403/1 z roku 70 před Kristem (tab. 1). Výtvarné provedení je oproti předchozí skupině jiné – je více stylizované v keltském stylu. Velmi zajímavý je motiv rubní strany – do půl těla nahý (?) jezdec v kalhotách na koni doprava držící v pravé ruce meč a v levé ruce velký oválný štít, naznačený oválnou linií okolo horní části postavy a hlavy koně, v exergu je umístěno mezi dvěma liniemi jméno BIATEC. Přes stylizaci kresby je na vyobrazení jasně zřetelné, že kůň je osedlaný a na těle koně jsou také řemeny použité k upevnění sedla. V rámci všech jezdeckých motivů na mincích typu Biatec jde o jediný ikonografický doklad osedlaného koně.[17] Vyobrazení velmi vysoké umělecké kvality je tedy výtečným ikonografickým pramenem o podobě a způsobu držení štítu a meče při jízdě na koni a také o způsobu sedlání. Je prakticky jisté, že v tomto případě máme před sebou jedinečný ikonografický pramen autenticky odrážející realitu. Tato mince je obecně považována za vzácnější typ, nicméně nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje v současné době 64 exemplářů těchto mincí, což naznačuje poměrně intenzivní produkci.

Čtvrtá a pátá skupina (č. 4–5) je reprezentována dvěma hexadrachmami se jménem BIATEC typu (*Göbl 1994)* II/4-3 a II/4-7. Na líci obou variant je mužská hlava doprava s krátce střiženými vlasy. Je

17 Stejné rubní razidlo bylo použito také pro typ Göbl (*1994*) II/5.

otázka, jestli jde o keltskou stylizaci konkrétního portrétu, nebo reflexi římského pozdně republikánského mincovního portrétu. Hlavy s krátce střiženým účesem se na denárech pozdní republiky objevují poprvé před polovinou 1. století před Kristem (*RRC*, č. 425/1) a s rozšiřujícím se zvykem umísťování konkrétních portrétů na mincích jich přibývá v průběhu 3. čtvrtiny 1. století před Kristem. Nelze určit případnou konkrétní předlohu, je ovšem zjevné, že tento typ poprsí volně odkazuje k římskému republikánskému prostředí. Zároveň jde o typ portrétu, který se opakovaně vyskytl na několika dalších hexadrachmách (*Göbl 1994*, typ II/5, VII/1, IX/1, XIV/2–3 a XVI/1). Na rubu mincí sledovaného typu je nahý jezdec na koni doprava držící v pravé ruce uzdu, v levé ruce ratolest, lišící se však jejím zakončením. Jde o principiálně o stejné vyobrazení, s jakým se setkáváme u typů Göbl (*1994*) u skupin II/1 a II/2 - u mince č. 4 bylo dokonce použito stejné razilo jako u mince č. 1, avšak bylo již opotřebené.

Mince typu Göbl (*1994*) II/4-3 patří mezi nejvzácnější hexadrachmy typu Biatec. Nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 pouze pět známých exemplářů. Typ Göbl (*1994*) II/4-7 je naopak poměrně běžný – nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 75 exemplářů – je tedy zřejmé, že tato emise byla ražena poměrně masově. To naznačuje také svědectví bratislavského depotu z roku 1942, kde byl tento typ zastoupen 18 exempláři v rámci 270 celkově nalezených mincí (*Ondrouch 1958*, č. 1–5, 8, 10–14, 16–17 a 20–24).

Šestou skupinu mincí z nálezu reprezentuje hexadrachma se jménem BVSV typu Göbl (*1994*) IV/1-28 (č. 6). Na líci je patrně mužské poprsí doleva se vzadu staženými vlasy, před poprsím je esovitě zvlněná ratolest nebo pero (?). Stejným razidlem byly raženy také hexadrachmy s nápisem BVSSVMARVS (*Göbl 1994*, typ III/1), je tedy zřejmé, že nápis BVSV je zkrácenou verzí jména BVSSVMARVS. Lícní motiv odkazuje k římským republikánským denárům typu *RRC* č. 383/1a nebo 407/1, raženým v letech 79 nebo 68 před Kristem (tab. 1). Portrét má specifický krásný keltský styl. Ikonograficky mimořádně zajímavá je rubní strana. Zde je zobrazen okřídlený kentaur s ženskou polopostavou doleva hledící zpět a s pozdviženým ocasem. Výtvarný styl je keltský, nicméně na velmi vysoké úrovni – motiv je jedinečnou ukázkou přenosu antické mytologie do bójského prostředí. Exemplář ze sledovaného nálezu je výtečně čitelný. Nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 57 exemplářů, z nichž sedm kusů bylo zastoupeno v bratislavském nálezu z roku 1942 (*Ondrouch 1958*, č. 232–238).

Sedmou skupinu mincí z nálezu reprezentuje hexadrachma se jménem COBROVOMARVS typu Göbl (*1994*) V/1-18 (č. 7). Na líci je mužská a ženská hlava doprava – jde opět o hlavy Honos a Virtus, převzaté z římského republikánského denáru typu *RRC*, č. 403/1 z roku 70 před Kristem (tab. 1). Výtvarné provedení lícního motivu není zvládnuté příliš do detailů a na sledovaném exempláři je razidlo již značně opotřebované. Na rubu je zobrazen lev ve skoku doprava, v exergu mezi dvěma liniemi je nápis COBROVOMA, pod břichem lva RV a nahoře nad lvem S. Lev je zobrazen velice naturalisticky a jde opět o motiv převzatý z antického světa, ačkoliv jeho konkrétní předlohu neznáme. Hexadrachmy s nápisem COBROVOMARVS jsou vzácné – nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 pouze 31 exemplářů. Vzácnost mincí tohoto typu dokládá také svědectví bratislavského depotu z roku 1942, kde byla tato hexadrachma zastoupena pouze jediným exemplářem (*Ondrouch 1958*, č. 244).

Osmou skupinu mincí z nálezu reprezentují hexadrachmy se jménem COISA typu Göbl (*1994*) VI/1-21 (č. 8–10). Na lícní straně je mužská hlava doleva v přilbě nebo čepici, na krku náznak oděvu, po obvodu „řetězcový" kruh. Pokrývka hlavy je propracována velice jemně a detailně, není však jasné, o co se vlastně jedná. Obličej je stylizován v keltském stylu a půjde zřejmě o originální práci keltského výrobce razidla. Možná tak máme před sebou jedinečné vyobrazení reality, které však zatím příliš nerozumíme. Velmi neobvyklý je rubní motiv – zachycuje stojícího muže v krátkém oděvu doprava bojujícího se stojícím zvířetem, zřejmě medvědem nebo kancem. Zvíře s pařáty připomíná spíše medvěda, ale s hlavou kance. Dole v exergu mezi dvěma liniemi je nápis COISA otočený o 180°. Vztyčený medvěd (?) je zobrazen poněkud naivně – všechny čtyři tlapy směřují vodorovně ke stojící postavě a zvíře se tak „vznáší ve vzduchu". Ani v tomto případě neznáme předlohu. U dvou hexadrachem (č. 8 a 10) je zajímavý technický detail – oblé výčnělky na hraně, které souvisejí zřejmě se způsobem výroby střížků. Mince s nápisem COISA jsou zatím mimořádné vzácné, což dokládá depot z Bratislavy z roku 1942, kde byl zastoupen jediný kus (*Ondrouch 1958*, č. 245). Nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 pouze 15 exemplářů (a to včetně kusů z tohoto nálezu).

Devátou skupinu mincí z nálezu reprezentuje hexadrachma se jménem DEVIL typu Göbl (*1994*) IX/1-16 (č. 11). Nově se objevil názor, že správné čtení tohoto nápisu by mohlo být DEVII (*Röttger 2013*). Na lícní straně je mužská hlava doprava s krátkými vlasy. Jde o další příklad výskytu hlavy s krátce střiženým účesem, volně odkazujícím k denárům pozdní římské republiky, avšak bez konkrétně identi-

fikovatelné předlohy. Portrét je velmi výrazný a nelze vyloučit, že nese určité individuální rysy. Na rubu mince je zobrazen kůň ve skoku doprava, nahoře je nápis DEVIL (nebo DEVII) otočený o 180°. U sledovaného exempláře je však rubní razidlo značně opotřebované a nápis již nečitelný. Nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 37 mincí tohoto typu, z nichž 10 kusů bylo zastoupeno v bratislavském nálezu z roku 1942 (*Ondrouch 1958*, č. 216–225).

Desátou skupinu mincí reprezentují dvě hexadrachmy se jménem DEVIL typu Göbl (*1994*) X/1-20 (č. 12–13). Lícní strana je stejná jako u předchozího typu – jde zřejmě o stejné razidlo. Motivem rubní strany je stojící medvěd doprava, dole v exergu je mezi dvěma liniemi nápis DEVIL (nebo DEVII). Medvěd je zobrazen velmi realisticky, a to včetně srsti (*Ondrouch 1958*, č. 226), která však bývá často nedoražená. Původ motivu je nejasný. I tato mince je dosti vzácná. Nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 36 exemplářů, z nichž sedm obsahoval bratislavský depot v roku 1942 (*Ondrouch 1958*, č. 226–231 a 269).

Jedenáctou skupinu v rámci sledovaného nálezu reprezentuje hexadrachma se jménem IANTVMARVS typu Göbl (*1994*) XII/1-14 (č. 14). Na lícní straně je zobrazeno mladistvé poprsí s kudrnatými vlasy doprava mezi dvěma listy. Jde o další z příkladů velmi specifického keltského motivu. Na rubu je oděný jezdec na koni doprava držící uzdu, nad ním je zvlněná rozvilinová ratolest s listy. Po obvodu vpravo a dole je rozdělený nápis IANTVM-ARVS se zrcadlově otočeným S. Ačkoliv je obraz stylizovaný, je zřetelné, že jezdec je oděný – zřejmě jde opět o zobrazení dobové reality. Mince sledovaného typu jsou také dosti vzácné – nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 37 exemplářů. V bratislavském depotu z roku 1942 byly zastoupeny čtyři exempláře (*Ondrouch 1958*, č. 240–243).

Dvanáctou skupinu mincí ze sledovaného depotu reprezentují dvě hexadrachmy se jménem NONNOS typu Göbl (*1994*) XIV/1A-8 (č. 15–16). Na lícní straně je ženská hlava s diadémem a složitě upraveným účesem doprava s tordovanou linií pod krkem. Motiv je zřejmě převzat z římského republikánského denáru typu *RRC* č. 410/1, raženého roku 66 před Kristem. Razidlo je provedeno ve velice kvalitním uměleckém stylu. Na rubu je zobrazen nahý jezdec na koni doprava držící v pravé ruce meč, v levé ruce ratolest a uzdu, v exergu je mezi dvěma liniemi nápis NONNOS. I tento motiv je proveden ve velmi kvalitním výtvarném stylu. Mince této skupiny jsou známy v poměrně velkém množství kusů – nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 99 exemplářů.

Třináctou skupinu mincí ze sledovaného depotu reprezentuje hexadrachma se jménem NONNOS typu Göbl (*1994*) XIV/1B-9 (č. 17). Jde o stejný typ – motivy líce i rubu jsou shodné jako u předchozí skupiny, avšak ražené jinými razidly. Také mince této skupiny jsou známy v poměrně velkém množství kusů – nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 101 exemplářů.

Čtrnáctou skupinu mincí ze sledovaného depotu reprezentují dvě hexadrachmy se jménem NONNOS typu Göbl (*1994*) XIV/3-11 (č. 18–19). Na líci nesou mužské poprsí s krátkými vlasy doleva, před ním vlevo je ratolest s kuličkami na koncích výhonků. Jde o další příklad portrétu s krátce střiženým účesem, volně odkazujícím k denárům pozdní římské republiky, avšak bez konkrétně identifikovatelné předlohy. V daném případě je však výtvarný styl výrazně keltský. Na rubu je jezdec na koni doprava držící v pravé ruce meč a v levé ruce uzdu, v exergu mezi dvěma liniemi je nápis NONNOS. Z výtvarného hlediska jde o velmi kvalitně provedené razidlo. Tento typ je dosti vzácný – nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 32 exemplářů.

Patnáctou skupinu mincí zastoupených v depotu reprezentuje jedna hexadrachma se jménem NONNOS typu (*Göbl 1994*) XIV/2 (1)-13 (č. 20). Na líci je mužské poprsí doprava do „smrkové“ ratolesti po obvodu – hlava je výrazně stylizovaná v keltském stylu. Opět jde zřejmě o keltskou reflexi pozdně republikánského portrétu, aniž by však bylo možné přesně identifikovat konkrétní předlohu. Lícní razidlo tohoto typu mince bývá často značně opotřebované, avšak u tohoto exempláře je ještě velice dobře čitelné. Rubní motiv tvoří jezdec na koni doprava držící v pravé ruce meč a v levé ruce malý oválný štít, naznačený oválnou linií okolo hlavy koně. Zajímavým detailem je pochva meče svisle. V exergu na rubní straně je zrcadlově otočený nápis NONNOS. Nepublikovaný katalog Ch. Röttgera (*CNB*) registruje k roku 2013 celkem 164 exemplářů – jde o druhý nejpočetněji se vyskytující typ hexadrachem.

Šestnáctou skupinu mincí zastoupených v depotu reprezentují dvě hexadrachmy se jménem LATTV (č. 21–22; obr. 2). Jde o doposud neznámý typ, jehož výskyt je z numismatického hlediska velkým objevem. Na lícní straně je stylizovaná mužská hlava s výrazným krkem doprava, šikmo vzhůru vztyčenými vlasy oddělenými rovnou linií a po obvodu jsou výrazné obloučky spojené tečkami. Výtvarný styl lícního obrazu je silně barbarizovaný ve výrazně keltském stylu. Vzhůru vztyčené vlasy se objevují v zrcadlově

otočeném provedení dosti často na některých variantách bójských obolů typu Stradonice (např. *Paulsen 1933*, Taf. 26:582; *Militký 2010*, obr. 1b:20 a 22) či u tetradrachem typu Drösing (*Dembski 1992*; *týž 1996*; *Kostial 2003*, 47, č. 153; *Jedlička 2004*, 146–147). Celkovým pojetím je však hlava velice podobná hlavě lícní strany poněkud záhadné mince s nápisem GESATORIX REX na líci a ECRITVSIRI REGII na rubu (obr. 3:1). Tato ražba je známa v jediném a dnes ztraceném exempláři, objeveném roku 1904 ve vysokohorském alpském terénu při hranici mezi Salzburskem a Korutanami, východně od chaty „Tauernhaus" (*Paulsen 1933*, 5, 135, Taf. A:1). Šlo o tetradrachmu s hmotností 11,979 g. Je vysoce pravděpodobné, že tato ražba nevznikla v Bratislavě – kde však byla ražena, není jasné. Stylem je odlišná také od západonorických mincí. Atypičnost stylu této ražby vedla dokonce k úvahám, zda nešlo o moderní falzum (např. *Kolníková 1991*, 53). Portréty na obou stranách této tetradrachmy mají sice pokrývku hlavy jinou, ale jinak jsou skutečně velice podobné ražbě s nápisem LATTV (obr. 3:1–2). Je tedy značně pravděpodobné, že mezi oběma mincemi existuje typologická souvislost, konkrétním typologickým vztahům však zatím příliš nerozumíme.[18]

Obr. 2. Hexadrachma typu Biatec s nápisem LATTV (č. 22; zvětšeno; foto J. Militký).

Rubní strana nového typu hexadrachmy nese obraz koně ve skoku s uzdou doprava, chybí zde však jezdec. Mezi nohama koně je nápis LATTV umístěný mezi dvěma liniemi. Po obvodu mince jsou obloučky spojené tečkami. Celkovým pojetím je rubní motiv poměrně blízký jiným typů hexadrachem, umístění nápisu nikoliv dole v exergu, ale mezi nohama koně, je však novým prvkem.

Stylové provedení zvláště lícní strany mince s nápisem LATTV je oproti jiným emisím hexadrachem odlišné. Je však třeba brát v potaz, že hexadrachmy typu Biatec jsou vzájemně stylem provedení značně rozdílné. Přes stylovou odlišnost by zařazení mince s nápisem LATTV k hexadrachmám typu Biatec bylo zřejmé, i kdyby se tato mince poprvé vyskytla jako exemplář bez nálezových okolností. Také hmotnost obou hexadrachem LATTV je plně v souladu s dosavadními poznatky. Ačkoliv jde, jak bude ukázáno dále, zjevně o jeden z nejmladších typů, s hmotnostmi 16,99 g a 17,28 g obě mince patří mezi těžší exempláře. Rozhodně se tak u těchto mincí neprojevují žádné „inflační" tendence. U hexadrachmy č. 21 se opět vyskytuje zajímavý technický detail – oblé výčnělky na hraně, které souvisejí zřejmě se způsobem výroby střížků.

Jméno LATTV je zřejmě pouze částí celého tvaru – v úvahu přichází např. LATTVMARVS. Šlo by tak o další ze jmen s koncovkou *–marvs*, znamenající „velký" (*Kolníková 2012b*, 207). Dosud známe jména Bvssvmarvs, Cobrovomarvs, Coviomarvs a Iantvmarvs.

Pro pochopení chronologického postavení mince typu LATTV je důležitý již zmíněný vztah ke stále poněkud záhadné tetradrachmě s nápisem GESATORIX REX na líci a ECRITVSIRI REGII na rubu (obr. 3:1). Na minci je jmenován král Kritasiros, kterého uvádí Strabon (např. *Dobiáš 1964*, 27). Právě jeho porazil dácký král Burebista válce s Bóji a Taurisky někdy mezi léty 44 až 41 před Kristem (*Dobesch 1994*; *týž 1995*). Pokud se jméno na minci vztahuje ke stejné osobě, pak musela být tetradrachma ražena nedlouho před jeho porážkou. Typologicky lze pak odvodit, že i hexadrachma LATTV by měla patřit až do závěrečného období ražby mincí na bratislavském oppidu – zde je ovšem stále otevřená otázka, kdy skutečně produkce hexadrachem typu Biatec končí.

18 Ikonografický vztah k hexadrachmě s nápisem LATTV naznačuje, že jde zřejmě skutečně o originál.

1 2

Obr. 3. 1. Tetradrachma s nápisem GESATORIX REX na líci a ECRITVSIRI REGII na rubu (1:1; podle: *Paulsen 1933*, Taf. A:1); 2. Hexadrachma typu Biatec s nápisem LATTV (č. 21; 1:1; foto J. Militký).

Ačkoliv je výskyt nové hexadrachmy s nápisem LATTV skutečně velkým objevem, není úplně překvapivý. V posledním velkém depotu obsahujícím tyto mince (Bratislava 1942) se mezi 270 ražbami vyskytly dokonce dva nové typy – BIATEC (*Göbl 1994*) II/5 (*Ondrouch 1958*, č. 135) a MACCIVS (*Göbl 1994*) XIII/1 (*Ondrouch 1958*, č. 260–262). Je tedy možné, že ani typ s nápisem LATTV není poslední neznámá ražba ze skupiny mincí Biatec.

Na závěr tohoto příspěvku je nutné srovnat celkové složení nového depotu s jinými nálezy. Je samozřejmě velká škoda, že neznáme nálezovou lokalitu a další nálezové okolnosti tohoto souboru. Zůstává tak pouze možnost porovnání obsahu s jinými nálezovými celky. Základní kategorizace depotů obsahujících hexadrachmy typu Biatec byla zveřejněna v nedávné době (*Militký 2013*). Nový nálezový celek patří mezi depoty, které obsahovaly pouze hexadrachmy. Do této kategorie patří několik pokladů z Bratislavy (*Paulsen 1933*, 103–105; *Ondrouch 1964*, 44–46, č. 61–62, 63a–66), Bielovce (*Paulsen 1933*, 110; *Ondrouch 1964*, 53, č. 96) a nález z neznámé lokality (*Militký 2013*). Počtem 22 kusů patří sledovaný depot spíše mezi menší nálezové celky – otevřená je však otázka jeho kompletnosti. Na prvý pohled je zřejmé, že nově sledovaný depot je svým složením zcela atypický. Je zde velká typová pestrost, ale jen velmi malé počty zastoupených kusů (tab. 1). Paradoxně nejpočetněji jsou zde přítomny mimořádně vzácné hexadrachmy s nápisem COISA (č. 8–10). Naopak zde chybí dominantní převaha mincí s nápisy BIATEC a NONNOS, doložená z jiných nálezů. Navíc v depotu jsou zastoupeny pouze krásně ražené exempláře. Z těchto skutečností vyplývá zásadní zjištění. Popsaný soubor je zřejmě pouze část většího celku, ze kterého byly vytříděny vzácné a krásné exempláře. Jde přirozeně pouze o pracovní hypotézu, ale značně pravděpodobnou. Nezbývá tedy než čekat, jestli se na evropském numismatickém trhu neobjeví další mince, které by mohly z tohoto depotu pocházet. V každém případě však i zde prezentovaná část představuje mimořádně cenný příspěvek k poznání bratislavského mincovnictví.

Literatura

Castelin, K. 1965: Die Goldprägung der Kelten in den böhmischen Ländern. Graz.

CNB: Röttger, Ch.: Corpvs Nvmmorvm Biateci Et Sociorvm Eivs. Nepublikovaný rukopis – CD databáze.

Čambal, R. 2004: Bratislavský hradný vrch – akropola neskorolaténského oppida. Zborník Slovenského národného múzea 103. Archeologia. Supplementum 1. Bratislava.

Dembski, G. 1992: Rätselhafte Keltenmünzen. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 32, 21–26.

– *1996*: Die "Rätselhaften Keltenmünzen" sind Antik. Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft 36, 21–23.

– *1998*: Münzen der Kelten. Kataloge der antiken Münzen Reihe A: Griechen II: Massalia und Keltenstämme. Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums. Band 1. Wien.

Dobesch, G. 1994: Zur Chronologie des Dakerkönigs Burebista. In: Göbl, R.: Die Hexadrechmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien, 51–68.

– *1995*: Die Boier und Burebista. In: Tejral, J. – Pieta, K. – Rajtár, J. (Eds.): Kelten, Germanen, Römer im Mitteldonaugebiet vom Ausklang der Latène – Zivilisation bis zum 2. Jahrhundert. Brno–Nitra, 15–19.

Dobiáš, J. 1964: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha.

Eisner, J. 1925: Mince typu Biatec, nalezené v Bratislavě r. 1923. Numismatický časopis československý 1, 87–120.

Fröhlich, J. 2011: Unikátny keltský statér s nápisom DEVI[L]. K spoločensko-hospodárskej organizácii stredodunajských Keltov. Numismatický sborník 25, 3–22.

Göbl, R. 1973: Ostkeltischer Typenatlas. Braunschweig.

– *1973a*: Typologie und Chronologie der Keltischen Münzprägungen in Noricum. Wien.

– *1994*: Die Hexadrachmenprägung der Gross-Boier. Ablauf, Chronologie und historische Relevanz für Noricum und Nachbargebiete. Wien.

Haupt, P. – Nick, M. 1997: Ein neuer Münzschatz mit Denaren der Eravisker aus der Gegend von Györ (Ungarn). Numismatische Zeitschrift 104–105, 41–81.

Jedlička, F. 2004: Ein Stück Bernsteinstraße im nordöstlichen Weinviertel. Ur- und frühgeschichtliche Streufunde als Beitrag zur Siedlungsgeschichte Niederosterreichs. Teil I. Raum, Zeit und alte Kulturen. Teil II. Münzgeld in keltischen und römisch-germanischer Zeit. Würnitz – Strasshof an der Nordbahn – Stockerau.

Kenner, F. 1880: Fund keltischen Münzen in Simmering bei Wien. Numismatische Zeitschrift 12, 502–504.

– *1895*: Der Münzfund von Simmering in Wien. Numismatische Zeitschrift 27, 57–86.

Kolníková, E. 1991: Bratislavské keltské mince. Bratislava.

– *1995*: Nezvyčajná keltská minca s nápisom BIATEC. Numismatické listy 50, 1–7.

– *1996*: Norische Münzen im Oppidum Bratislava und in seinem Hinterland. Slovenská numizmatika 14, 9–57.

– *1998*: Výpoveď nálezov mincí o keltskom hradisku v Trenčinských Bohuslaviciach. Slovenská numizmatika 15, 11–44.

– *2001*: Keltské (bójske, či vindelické?) lopatkovité statéry. Numismatické listy 56, 99–105.

– *2005*: Münzen der Eravisker, Azaler und andere Nachahmungen der Republikanischen Denare im Nordkarpatischen Raum. In: Bíró-Sey, K. – Buza, J. – Csoma, M. – Gedai, I. /Hrsg./: In memoriam Ludovici Huszár. Budapest, 72–89.

– *2012a*: K technike a technológii v keltskom mincovníctve – nálezy zo Slovenska. Numismatický sborník 26/1, 31–57.

– *2012b*: Mince – svedectvo prosperity Keltov. In: Šedivý, J. – Štefanovičová, T. (zost.): Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava, 205–215.

Kolníková, E. – Kovár, B. 2010: Laténske mince v bratislavskom podhradí. Zborník Slovenského národného múzea 104, 69–73.

Kos, P. 1985: Die Goldmünzen der norischen Kelten. Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte 34 (1984), 7–9.

Kostial, M. 2003: Kelten im Osten. Gold und Silber der Kelten in Mittel- und Osteuropa. Sammlung Lanz. München. (2. Aflage).

Kupido, F. S. 1866: Die Silbermünzen des Jarendorfer Fundes. Wiener Numismatische Monatshefte 2, 98–106.

Lukanc, I. 1996: Les imitations der monnaies d' Alexandre le Grand et de Thasos. Wetteren.

Militký, J. 2004: Zapomenutý nález keltské mince typu Ainorix z Bratislavy. Slovenská numizmatika 17. Nitra, 189–190.

– *2008*: Mincovnictví v době laténské. In: Venclová, N. (ed.): Archeologie pravěkých Čech / 7. Doba laténská. Praha, 122–128.

– *2010*: Keltské a antické mince z oppida Hradiště u Stradonic v bývalé fürstenberské sbírce na hradě Křivoklát a v Donaueschingen. Numismatický sborník 24 (2009), 27–64.

– *2012*: Keltské mince z oppida Hrazany (okr. Příbram). Numismatické listy 67, 51–61.

– *2013*: Hromadný nález hexadrachem typu Biatec a stříbrného ingotu z neznámé lokality. K otázce původu stříbra u středoevropských Keltů. Numismatické listy 68, 99–122.

Militký, J. – Karwowski, M. 2013: Gold und Silber bei den Boiern und ihren südostlichen Nachbarn – numismatische und archäologische Überlieferung. In: Hardt, M. – Heinrich-Tamáska, O. (Hrsg.): Macht des Goldes, Gold der Macht. Herrschafts- und Jenseitsrepräsentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Forschungen zu Spätantike und Mittelalter 2. Weinstadt, 17–31.

Musilová, M. 2012: In: Březinová, G. – Varsik, V. (ed.): Antické sklo z bratislavského hradu – Zimná jazdiareň. Archeologia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Nitra, 363–374.

Musilová, M. – Kolníková, E. 2009: Bratislavský hrad odrýva tajomstvá Keltov. Historická revue 20, 58–61.

Ondrouch, V. 1958: Keltské mince typu Biatec z Bratislavy. Poklad veľkých strieborných mincí z roku 1942. Bratislava.

– *1964*: Nálezy keltských, antických a byzantských mincí na Slovensku (I.). Bratislava.

Paulsen, R. 1933: Die Münzprägungen der Boier. Leipzig–Wien.

Pieta, K. 2008: Keltské osídlení Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.

Pieta, K. – Zachar, L. 1993: Mladšia doba železná (laténska). In.: Štefanovičová, T. (zost.). Najstaršie dejiny Bratislavy. Bratislava, 143–209.

Popović, P. 1987: Le monnayage des Scordisques. Les Monnaies et la circulation monétaire dans le centre des Balkans IVe–Ier s. av. n. è. Beogard–Novi Sad.

Preda, C. 1973: Monedele Geto-Dacilor. Bucureşti.

Röttger, Ch. 2013: DEVII, FAPIARIX und FAPIARIX retrograd. Vorschlag zur Korrekten Lesung einiger Münzlegenden. Numismatický sborník 27/1, 33–39.

RRC: Crawford, M. H. 1974: Roman Republican Coinage I–II. Cambridge.

Ruske, A. 2011: Die Fundregesten der antiken Münzhorte aus Österreich. Eine Zusammenstellung aller bekannten Münzdepots anhand der Literatur. Numismatische Zeitschrift 118, 53–181.

Šedivý, J. – Štefanovičová, T. (zost.) 2012: Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Bratislava.

Ščasnár, V. – Kliment, V. – Červeňanský, M. – Zachar, L. 1984: Zlomky dávkovacích platničiek na výrobu keltských mincí – nálezy zo Šaštína-Stráží a Bratislavy. Slovenská numizmatika 8, 121–145.

Torbágyi, M. 1984: Die Münzprägung der Eravisker. Acta Archeologica Academie Scientiarum Hungariae 36, 161–171.

– *1997*: Keltische Münzprägung im Gebiet Ungarns. Numismatische Zeitschrift 104–105, 7–17.

– *2008*: Questions of coin use in the late celtic Transdanubia. Cercetări numismatice 14, 203–212.

Vrtel, A. 2011: Neskorolaténsky objekt 115/09 na nádvorí bratislavského hradu. In: Droberjar, E. /ed./: Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Sborník příspěvků ze VI. Protohistorické konference Hradec Králové, 6.–9. září 2010. Olomouc, 265–277.

Summary

Jiří Militký, A group find of the hexadrachms of the Biatec type from an unknown locality and a new coin type with LATTV inscription from Bratislava.

In 2012, a group of the Celtic coins of the archaeological origin was documented via the Czech numismatic trade. There were some 22 coins at the disposal, but it is very probable that it was only a part of the original number of specimens. The coins were found in an unknown place. The region of the south-west Slovakia or Lower Austria seems to be the most probable. Importance of the below presented find is extraordinary regarding its typological diversity, and because of the fact that a new type of the hexadrachm of the Biatec type appeared in the group.

The silver coins of the Biatec type have been scholarly frequented for a long time (*Kupido 1866*; *Kenner 1880*; *same 1895*; *Eisner 1925*; *Paulsen 1933*, 74–127, Taf. 28–43; *Ondrouch 1958*; *Kolníková 1991*; *Göbl 1994*; *Kolníková 2012*; *Militký 2013*). It is clear now that the oppidum in the territory of the present-day Bratislava was the center of their production. Besides single finds of these coins, at least eight – possibly nine – hoards have been documented there with coins of the Biatec type. In 2009, existence of the stone and mortar architecture in the Roman style was registered on the castle hill – the former acropolis of

the oppidum. The latest hoard consisting of the silver coins of the Biatec and Simmering type, plus gold staters, comes from the interior of the construction no. I – the latest mortar layer.

The monetary system created in the Bratislava oppidum comprises several gold and silver denominations. The gold coins are represented by the mussel staters with the BIATEC inscription and their fractions – 1/3 staters with the BIAT inscription and 1/8 staters with the BIA inscription. Also new staters with the name of NONNOS appeared recently. The stater with the countermarked (?) name DEVIL seems to be quite unclear. The legends on the gold denominations help in surely incorporation of the silver coins of the Biatec type and the drachms of the Simmering type in one monetary system. The silver hexadrachms of the Biatec type seem to be absolutely unique in the system of the Boian coinage – as denominations and also from the epigraphic point of view. Besides one anonymous series, they normally bear personal names in Latin on reverse – AINORIX, BIATEC, BVSV, BVSSVMARVS, COBROVOMARVS, COISA, COVIOMARVS, COVNOS, DEVIL (DEVII), EVOIVRIX (FAPIARIX), FARIARIX (FAPIARIX), IANTVMARVS, MACCIVS, NONNOS and TITTO. In process of analyzing these hexadrachms of the Biatec type, R. Göbl (1994) finalized the exact chronology of the particular series via classifying them in 15 horizons and attempting for dating them practically with one-year difference. His absolute chronological conclusions cannot be regarded as excessively real. The only objectively reliable dating is represented by *terminus post quem* based on the Roman republican denarii (Tab. 1) – the latest prototype was struck in 46 BC.

The end of the coinage in Bratislava is placed according to the chronology by R. Göbl (*1994*, 37–45) to the late 40s BC when the Boians and Tauriscs were defeated by the Dacian King Burebista (*Dobesch 1994*; *same 1995*; *Pieta 2008*, 45, 50). This event should be the reason for ending of the minting activities at the oppidum in Bratislava. The same chronological concept was offered also by E. Kolníková (*1991*, 51–53; *same 1995*, 4; *same 2012b*, 215). Recently, J. Fröhlich (*2011*, 19–20) tried to prove the fact that at least the very atypical stater with the name of DEVIL could be produced as late as in the early Augustian era – the problem is that the coin did not need to be struck exactly in Bratislava. There is no clear evidence for the real production of the coins of the Biatec type in the 30s BC.

The hexadrachms from Bratislava deserve an extraordinary attention for their simple existence. There are no parallel denominations in the east Celtic or Noric coinage. From the general point of view, it is clear that the mass production of the heavy silver hexadrachms and drachms of the Simmering type fully reflects a specific position of the oppidum in Bratislava. This especially important locality is situated in fact on the border line between two different monetary systems – the Boian one with its gold and silver pieces and the east Celtic one with its silver coins.

Some 22 specimens are represented in the new hoard of the coins of the Biatec type, and they are classified according to the typology by R. Göbl (*1994*): BIATEC II/1 (2/2)-3 (no. 1); II/1 (3)-4 (no. 2); II/3-12 (no. 3); II/4–3 (no. 4); II/4-7 (no. 5); BVSV IV/1-28 (no. 6); COBROVOMARVS V/1-18 (no. 7); COISA VI/1-21 (nos. 8–10); DEVIL IX/1-16 (no. 11); X/1-20 (nos. 12–13); IANTVMARVS XII/1-14 (no. 14); NONNOS XIV/1A-8 (nos. 15–16); XIV/1B-9 (no. 17); XIV/3-11 (nos. 18–19); XIV/2 (1)-13 (no. 20); LATTV (nos. 21–22). The hoard has been confronted with the whole typological spectrum of the hexadrachms of the Biatec type (Tab. 2). Three hexadrachms with inscription of COISA are very rare (nos. 8–10). Appearance of the new type with inscription of LATTV is completely unique (nos. 21–22; Fig. 2). Visual style of the obverse image is heavily barbarized – raised hair appears in retrograde form on some varieties of the Boian oboli of the Stradonice type or on tetradrachms of the Drösing type. The head is generally very similar to that one on the obverse of a slightly enigmatic coin with inscription of GESATORIX REX on obverse and ECRITVSIRI REGII on reverse (Fig 3:1). Only one specimen of this tetradrachm (11.979 g) is known. It is highly probable that this coin was not produced in Bratislava, but it is not clear where it was struck. Head covers on both sides of this tetradrachm are different, but they are very similar to those ones on the coin with inscription of LATTV (Fig. 3:1–2). It is very probable that there is a typological connection between these two coins, although the concrete typological relations are not very much understood recently. The reverse of the new hexadrachm type bears image of horse with bridle jumping to right. There is an inscription of LATTV below the horse belly, between legs, and crescents connected with dots in the margin. Generally, the reverse image seems to be quite close to other types of hexadrachms. Placement of the inscription between the horse legs represents a new element. In style, appearance of the coin with inscription of LATTV is different compared to other series of hexadrachms – its obverse is significantly barbarized and its marginal ornament is larger and roughly performed. It is also necessary to take in mind the fact that the hexadrachms of the Biatec type are very

much different in style compared to each other. Indisputable classification of the LATTV type as a part of the series of hexadrachms of the Biatec type was clear even in the moment when the coin appeared for the first time with no finding context. Also the weight of both LATTV hexadrachms fully correlates with recent piece of knowledge. The name of LATTV looks like a part of its complete form – LATTVMARVS is one of the possibilities. It could be another name with the *–marvs* ending, which means 'the great'.

For understanding of the chronological classification of the coin of the LATTV type, its relation to the slightly enigmatic tetradrachm with inscription of GESATORIX REX on obverse and ECRITVSIRI REGII on reverse (Fig 3:1) is important. The King Kritasiros is cited on the coin as mentioned by Strabo. He was defeated by the Dacian King Burebista in the war with the Boians and Tauriscs sometimes between 44 BC and 41 BC. If the name on the coin was related to the same person, the tetradrachm would have been struck closely before his defeat. It is possible to deduce typologically that also the hexadrachm with inscription of LATTV should have belonged to the very late period of the coin production at the oppidum of Bratislava. One question still remains to be answered – when this production of the hexadrachms really ended.

English summary by V. Novák

POZDNĚ ŘÍMSKÉ MINCE A DENÁR KARLA VELIKÉHO (768–814) Z AREÁLU HRADIŠTĚ TISMICE (OKR. KOLÍN)

Jiří MILITKÝ – Naďa PROFANTOVÁ – Jan VIDEMAN

Abstract – Late Roman coins and a denier struck under Charles the Great from the grounds of the Tismice hill fort (Kolín district).
Three coins were found via metal detecting activities in the grounds of the acropolis of the early medieval hill fort of Tismice. The late Roman bronze coins are represented by two pieces – a reduced follis struck under Constatinus I (No. 1) and a ½ centenionalis of Constantius II (No. 2). Both coins can be connected with the horizon of the 8th century and the first half of the 9th century. A denier produced under Charles the Great (No. 3) in 771–793/4 in the Amiens mint seems to be a very extraordinary discovery there. The coin type has not been published yet. Finds of the Carolingian coins in Bohemia are very rare – it is evidently a new theme, and the research practically only begins. The fact itself that the Carolingian deniers started to be found in Bohemia represents a revolutionary discovery, and this is the case of the piece from Tismice as well. The Tismice hill fort with its more than 60 bronze objects dated back to the Avar period of the second half of the 8th century, with the forging form of the end of the 7th century or the beginning of the 8th century and with its coins had an extraordinary superregional importance. It represented one of the 2–3 main centers in Bohemia.

Bohemia, Charles the Great, denier, coin import

Stručný přehled archeologického poznání lokality

Raně středověké hradiště Tismice ve středních Čechách náleží ke čtveřici nejstarších hradišť na Českobrodsku, z nichž nejlépe prozkoumán je Klučov (*Kudrnáč 1970*; *Bubeník 1998*) a nejméně Přistoupim. Tismické hradiště bylo zkoumáno podstatně skromněji v 60. letech 20. století J. Kudrnáčem (*1977*). V dalších letech se zde podařilo postupně aplikovat letecké snímkování, magnetometrii, povrchové sběry a mikrosondáže (*Profantová –Stolz 2006*).[1] Od 90. let se však tato lokalita stala velmi oblíbeným cílem amatérských průzkumů s detektory kovů – díky této činnosti je povrchová vrstva na hradišti již silně „odkovená“, tedy zbavená většiny ztrátových kovových předmětů (k tomu: *Profantová – Stolz 2006*, 793–831). Bohužel tímto způsobem nenávratně zmizela část informací, aniž bychom lépe poznali sídelní strukturu a charakter vnitřní zástavby této lokality (souhrnně k lokalitě: *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 315–317).

Hradiště, ležící v poloze „*Na Hradišťatech*“, přesahující svou rozlohou těsně 20 ha, je členěno na severní straně třemi příkopy A až C (snad s plotem či palisádou?) v rámci akropole (190 m n. m.), a na jižní straně má již nedělené velké předhradí opevněné příkopem hlubokým 1,2–1,4 m a lehčí palisádou? (obr. 1). Vnější příkop mohl mít dvě fáze (*Tomková 1998*). Opevnění akropole zřejmě předcházela starší sídelní fáze. Osídlení se koncentrovalo u příkopu B, na předhradí byla odkryta jedna polozemnice. Dřevohlinité opevnění zkoumané na severní straně akropole vzniklo zřejmě v 8. století. Z jiných objektů byly zjištěny jen obilnice (na akropoli i předhradí) a také jiné jámy.

1 Tam i další literatura.

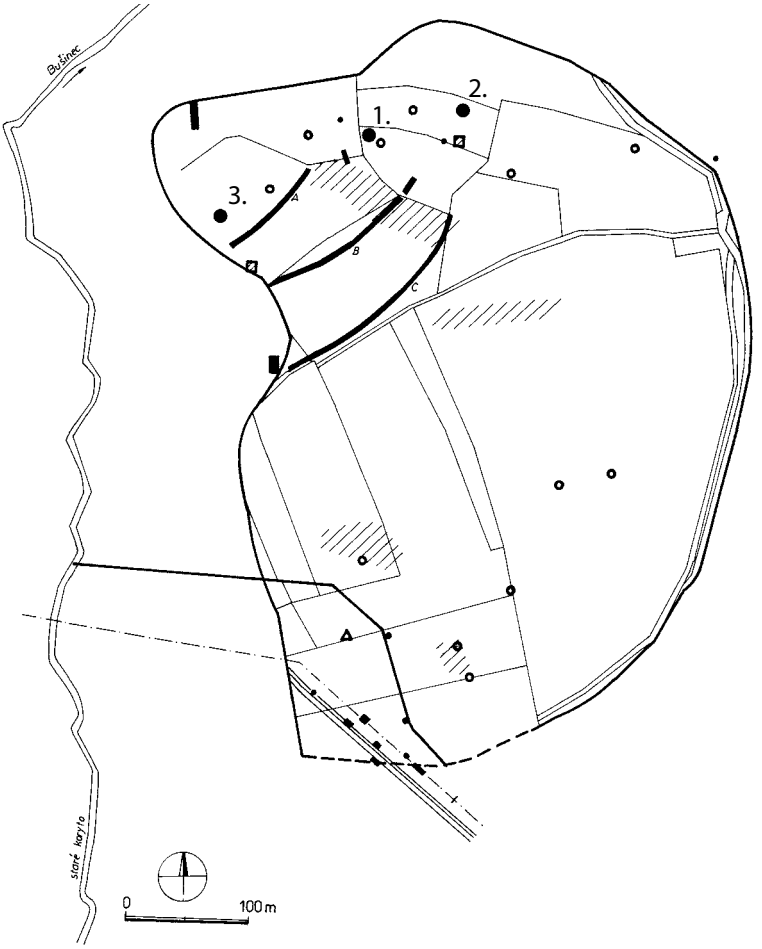

Obr. 1. Tismice (okr. Kolín) – plán hradiště s příkopy (A–C) a rozmístěním sond (černé obdelníky). 1–2) římské mince, 3) karolinská mince; trojúhelník – nález tepací formy; kroužky a tečky – kovové nálezy. Šrafované plochy označují místa intenzivnějších povrchových sběrů v 90. letech 20. století.

Mincovní nálezy

V rámci povrchové prospekce s detektorem kovů v roce 2012 byly na ploše hradiště objeveny jednotlivé dvě římské mince – jde o ztrátové exempláře.[2] Obě byly nalezeny v severní části hradiště, tedy na akropoli, přibližně v prostoru mezi příkopy A a B (obr. 1:1–2).

Řím-císařství, **Constantinus I.** (307–337)
mincovna: *Antiochia*, AE redukovaný follis, 330–333 nebo 335 nebo 336–337
Av.: [CONSTANTI]-NVS MAX AVG, oděné poprsí Constantina I. s nečitelným diadémem doprava
Rv.: [GLOR-IA EXERC-ITVS], ex. [SM]AN[.], dva stojící vojáci se štíty a oštěpy proti sobě, mezi nimi jedna nebo dvě standarty
Lit.: *RIC 7*, 693, č. 85–86 nebo 697, č. 108–109.
1. 1,92 g; 17,7/16,9 mm; 10,5 h; tmavě zelená patina, silně otřelá (ev. č. PS 353/2013:1)[3]

2 Mince jsou uloženy v soukromé sbírce.
3 Př. č. odpovídá evidenci detektorových nálezů vedené J. Militkým.

Constantius II. (337–361)
mincovna: *Siscia*, AE III (1/2centenionalis), 355–361
Av.: D N CONSTAN-TIVS P F AVG, oděné poprsí Constantia II. s perlovým diadémem doprava
Rv.: FEL [TEMP-RE]-PARA[TIO], v ex. [A]SISD, voják doleva probodává kopím ležícího jezdce
Lit.: *RIC 8*, 377, č. 364.
2. 2,40 g; 18,4/17,3 mm; 12 h; zelená patina, silně otřelá (ev. č. PS 353/2013:2)

Při povrchové prospekci s detektorem kovů v prostoru při severozápadním okraji hradiště, v areálu akropole hradiště, uvnitř plochy vymezené příkopem A, byl v roce 2011 nalezen karolinský denár (obr. 1:3).[4] I v tomto případě jde jednotlivou ztrátovou minci.

Franská říše, **Karel Veliký** (768–814)
mincovna: *Amiens*, AR denár, 771–793/794
Av.: ve dvou řádcích nápis CARO / LVS
Rv.: ve dvou řádcích nápis ΛM / bIΛNI (ligatura)
Lit.: *Prou 1896*, neuvádí; *Morrison – Grunthal 1967*, neuvádí; *Depeyrot 2008*, neuvádí.
3. 1,165 g; 15,9/15,8 mm; 9 h (ev. č. PS 353/2013:3)

Obr. 2. Nálezové mince z areálu hradiště Tismice (1–3: 1:1, 3a: zvětšeno; čísla odpovídají katalogu; foto /č. 1–2/ J. Militký, /č. 3/ J. Vaněk).

Dvěma jednotlivými exempláři, pocházejícími z akropole tismického hradiště, jsou zastoupeny pozdně římské bronzové mince. Ražba č. 1 je redukovaný follis Constantina I. ražený na konci jeho vlády v mincovně Antiochia. Mince je však velmi špatně zachována a nelze ji tedy určit zcela přesně – není totiž zřejmé, jestli stojící vojáci drží mezi sebou jednu nebo dvě standarty. S ohledem na tuto skutečnost nelze stanovit, jestli jde o ražbu z let 330–333/335 nebo 336–337. Typ s rubním opisem GLORIA EXERCITVS patří mezi nejběžnější bronzové ražby ze 30. let 4. století. Druhá mince z tismického hradiště je 1/2centenionalis Constantia II. ražený v mincovně Siscia v letech 355–361 (č. 2). Jde o masově ražený typ s rubním opisem FEL TEMP REPARATIO s motivem vojáka probodávajícího ležícího jezdce. Mince je dosti otřelá, nicméně se ji podařilo přesně určit.

Obě římské ražby jsou z numismatického hlediska zcela běžné, neboť byly raženy v obrovském množství. Oba typy známe také z řady dalších nálezů na českém území (souhrnně: *Militký 2013*). Obecně však platí, že se s drobnými bronzovými ražbami z průběhu 2. třetiny 4. století setkáváme častěji v hromadných nálezech než na sídlištích (*Militký 2013*, 26–28, 57–58).

Značná otřelost obou mincí naznačuje jejich dlouhodobý oběh, zásadní otázkou ovšem je, kdy byly ztraceny. Z plochy tismického hradiště neznáme zatím spolehlivé doklady osídlení z pozdní doby římské až doby stěhování národů. Kromě mincí odtud známe jen zcela ojedinělé artefakty datovatelné do doby římské. Ty mohou být dobovým ztrátami, ale rovněž dokladem zájmu o staré kovové předměty v raném středověku. Totéž platí i o obou římských mincích. Je zajímavé, že obě pocházejí principiálně ze stejného prostoru. Protože jde o nálezy z ornice, již nikdy nebude možné spolehlivě stanovit, z jaké

4 Mince je uložena v soukromé sbírce.

původní nálezové situace pocházejí. Možnost, že souvisejí s osídlením z 8. až 1. poloviny 9. století, je přirozeně značně lákavá. Z tohoto období však zatím v Čechách prokazatelně datovatelné nálezy římských mincí neznáme. V této souvislosti je ovšem nutné zmínit skutečnost, že právě v českých zemích známe několik hromadných nálezů mincí z 6. století, ve kterých se pozdně římské ražby vyskytly vedle mincí byzantských jako dominantní složka (souhrnně: *Militký 2013*, 66–68). Pro 7. století však tento jev již doložen není. Dalším dokladem zájmu o staré římské mince je jejich výskyt v kostrových hrobech z 9. a 10. století. S tímto jevem se setkáváme na Moravě a na Slovensku (souhrnně: *Militký – Profantová 2007*, 22–23). Tato nálezová kategorie je jednoznačným důkazem, že o nálezy starých římských mincí byl v raném středověku zájem a lze jej principálně předpokládat i pro české území. Právě exempláře z Tismic by mohly být prvým dokladem zájmu o římské mince v 8. až 9. století v Čechách. K jejich náhodným nálezům nepochybně docházelo i v raném středověku a právě region Kolínska je s ohledem na mimořádné množství nálezových římských mincí zcela ideálním územím.[5] Pro zobecnění tohoto jevu však zatím chybí nálezové důkazy z jiných soudobých hradišť. V této souvislosti je vhodné zmínit výskyt šesti ojedinělých římských mincí z areálu hradiště v Mikulčicích (*Kučerovská 1998*, č. 2, 14–15, 17 a 23–24) – ani zde však není jisté, jestli skutečně souvisejí s obdobím 9. století (*Kučerovská 1998*, 155). Stejně nejistě datovatelný je také římský denár Faustiny II. z areálu hradiště Staré Zámky v Brně-Líšni (*Vachůt – Videman – Rajlichová 2013*).

Pokud tedy tismické mince skutečně souvisejí s horizontem 8. až 1. poloviny 9. století, pak máme před sebou jedinečný důkaz zájmu slovanského obyvatelstva o antické ražby. Jaký však měly pro raně středověké obyvatele lokality význam, je těžké říci. S vysokou pravděpodobností nebyly vnímány jako platidla, ale spíše jako atypické předměty, amulety atp. Rozhodně je ovšem zajímavé, že se sledované mince vyskytují na lokalitě s jedinečnými doklady elity z horizontu 8. až 1. poloviny 9. století. Pokud s tímto obdobím ražby skutečně souvisejí, pak jde o velmi cennou indicii signalizující možnou souvislost právě s uvedenými elitami. V takovém případě by pak asi bylo možné považovat tismické pozdně římské ražby za jakési „statusové" předměty – zde jsme však již v úrovni hypotéz a spekulací.

Zcela jedinečným nálezem v rámci nepočetné mincovní kolekce z tismického hradiště je karolinský denár (č. 3), objevený rovněž v prostoru akropole. Je zástupcem typu denáru Karla Velikého, jehož ražba spadá do období let 771–793/4. Celé období Karlovy vlády je rozdělováno na čtyři období, reprezentovaná různými emisemi denárů, lišícími se obrazovou náplní. První období je vymezeno roky 768–771 a pokrývá je ještě produkce mincí nejen Karlových, ale i jeho bratra Karlomana. Karlovy denáry této první emise mají na líci jméno panovníka ve znění CAR / LVS, uspořádané ve dvou řádcích. Na rubu je název mincovny v jednom, dvou nebo třech řádcích, případně též v kruhu nebo do kříže (*Depeyrot 2008*, 32–33). Druhá emise, pokrývající mnohem delší následující období let 771–793/4, se od první liší jen nepatrně, Karlovo jméno je na aversu denárů psáno v podobě CARO / LVS. U názvů mincoven na reversu nacházíme podobně variabilní uspořádání, jako u typu prvního (*Depeyrot 2008*, 34–36). U obou typů také existují ražby se zkratkou titulatury panovníka RxF na rubu. Počet mincoven se postupně významně rozšiřuje na asi sedm desítek. Mincovny se nacházejí takřka výhradně v západní části říše, vymezené hranicí Rýna; od roku 774, kdy Karel dobyl Lombardii, také v severní části Itálie. V několika případech nápis na rubu značí nikoli jméno mincovny, ale jméno osoby, zřejmě monetaria, jako Odalricus (*Depeyrot 2008*, 326, č. 718), nebo Walacarius (*Depeyrot 2008*, 457, č. 1159). Hmotnostním základem karolinských denárů byla až do tzv. velké reformy na přelomu let 793/4 římská libra o hmotnosti 327 g, z níž bylo raženo 264 denárů o hmotnosti 1,24 g (*Depeyrot 2008*, 64). Po reformě se základem stala libra karolinská, o hmotnosti asi 408 g, z níž bylo raženo 240 denárů o hmotnosti 1,70 g. Reformou se také snížil počet mincoven a sjednotil se vnější vzhled mince.

Mimořádný význam tismického denáru umocňuje skutečnost, že nápis na rubní straně se v dosavadních katalozích karolinských mincí v této podobě nepodařilo identifikovat.[6] S vysokou mírou pravděpodobnosti se však ligaturu podařilo rozluštit a identifikovat tak jméno města, kde byla mince vyražena. Jde o mincovnu v Amiens, jejíž název je na karolinských denárech psán v latinské podobě AMBIANIS. Literatura uvádí dva typy denárů Karla Velikého z Amiens z doby před reformou 793/4. První z nich spadá do nejstaršího období 768–771, na líci má tedy dvouřádkový nápis CAR/LVS a na rubu AM/BIANI

5 Nelze však vyloučit ani možnost, že se na české území mohly dostat importem z oblastí avarského kaganátu, ležících na území bývalé římské říše nebo jejím sousedství, kde i v raném středověku musely být nálezy antických mincí poměrně časté. To ostatně dokládá poměrně četný výskyt římských ražeb v avarských kostrových hrobech (*Zábojník 2009*, 404, 409–413.)

6 Tuto skutečnost nezávisle písemně potvrdili také Hubert Emmerig a Georges Depeyrot, kterým tímto děkujeme za konzultaci.

rovněž ve dvou řádcích (*Gariel 1883*, č. V 4; *Morrison – Grunthal 1967*, 94, č. 124; *Depeyrot 2008*, 129–130, č. 28, obr. 3:28). Denár je znám ve třech exemplářích, u dvou z nich je známo uložení, ve sbírkách v Leidenu a Paříži (*Depeyrot 2008, 129*), u jednoho nálezový původ z Domburg (*Völckers 1965*, 131, č. II:24). Název mincovny na rubu tohoto denáru je však odlišný od nápisu na denáru z Tismic. Druhým denárem z mincovny Amiens je ražba následující emise, tedy z let 771–793/4. Na líci má nápis CARO/LVS, na rubu zkrácený nápis AMB v podobě ligatury. Je znám v jediném exempláři, uloženém v berlínském kabinetu (*Gariel 1883*, č. V 5; *Morrison – Grunthal 1967*, 111, č. 227; *Depeyrot 2008*, 129, č. 29, obr. 3:29).

Obr. 3. Denáry Karla Velikého (768–814) z mincovny Amiens, typy Depeyrot (*2008*) č. 28 a 29.

Mince z Tismic tedy pochází z období před velkou mincovní reformou a je tak nejstarší karolinskou mincí, nalezenou k dnešnímu dni v Čechách. Nálezy karolinských mincí v Čechách jsou stále mimořádně vzácné. Kromě tismického exempláře známe karolinské denáry pouze ze tří dalších nálezů. V nedávné době byl zveřejněn malý hromadný nález čtyř denárů Karla Velikého (768–814) z mincovny v Pavii, nalezený na hradišti Hradec u Hudčic (*Lutovský – Videman 2011*; *Videman – Lutovský 2012*). Zcela unikátní je zatím jen předběžně publikovaný depot mincí Ludvíka Pobožného (814–840) z Jedomělic na Kladensku (*Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 130–131), který obsahoval asi 70 denárů. Zatím nejmladší karolinskou mincí z českého území je denár Karla Lysého (843–877) objevený v areálu hradiště v Praze-Šárce (*Mašek 1965*; *Hásková 1966*).

Pro úvahu, jakou cestou se denár z Tismic do Čech dostal, jsou směrodatné poznatky o nálezech mincí téhož období v okolních regionech. Způsob a směr, odkud se mince dostala do středních Čech, lze hypoteticky stanovit zejména z dobových souvislostí a nálezových analogií z okolních zemí. Jako nejpravděpodobnější se jeví kontakty raně středověkých Čech s Podunajím. I v této oblasti, jmenovitě na území dnešního Rakouska a Bavorska, jsou karolinské mince z nejstaršího časového horizontu, tedy z období před reformou 793/4, reprezentovány pouze nálezy jednotlivých mincí. Nejnověji zpracoval katalog nálezů karolinských mincí z tohoto teritoria H. Emmerig v rámci popisu nálezu z bavorského Freisingu (*Emmerig 2004*, 53–74). Eviduje celkem osm mincí ze tří lokalit. Dva denáry Karlomana (768–771) typu Morrison – Grunthal (*1967*, 87) č. 82 byly nalezeny při archeologických výzkumech v bavorském Epfachu (dnes Gemeinde Denklingen, Ldkr. Lansberg a. Lech, Oberbayern) před rokem 1831 a roku 1957 (*Emmerig 2004*, 53, *č.* A5–A6, 60, *č.* B18–B19). Dvě další naleziště jsou situována v dolnorakouském Podunají. Z Zwentendorfu pochází denár Karla Velikého druhého typu, z období 771–793/4, s iniciálami RxF a písmenem T na rubu, ražený snad v mincovně v Trevisu (*Gariel 1883*, č. XI 167; *Depeyrot 2008*, 430–431, č. 1079C). Byl nalezen na břehu Dunaje, v blízkosti středověkého pohřebiště (*Emmerig 2004*, 67, *č.* B46). Dalších pět exemplářů denárů Karla Velikého z období před mincovní reformou bylo nalezeno v letech 1978–1992 v komplexu bývalého římského tábora Petronell-Carnuntum /Bad Deutsch Altenburg (*Emmerig 2004*, 53–54, *č.* A6–9, A11, 56–57, *č.* B4–8). Jsou to ražby z mincoven Dorestadt, Limoges, Melle (2 ks) a jedna mince z neznámé mincovny s iniciálami RxF. W. Hahn dává nálezy karolinských mincí v bývalém Carnuntu do souvislosti s tažením Karla Velikého proti Avarům roku 791 (*Hahn 2000*, 58). Jeden z proudů franských vojsk přitom postupoval i přes Čechy a vracel se tudy zase zpět (*Třeštík 2001*, 53–70) – je tedy možné, že právě při tomto tažení se mince dostala k tismickému hradišti. Archeologickými nálezy z našeho území je pak doloženo následné kořistění Slovanů na území avarského kaganátu po jeho rozvrácení. I touto cestou se do Čech mohla dostat karolinská mince, vyloučena jistě není ani interpretace jako projevu obchodních kontaktů s franským prostředím.

Výpověď hmotných archeologických nálezů z hradiště Tismice a jejich význam pro poznání 8. a raného 9. století v Čechách

Z areálu hradiště pochází kromě souboru keramiky, zlomků pražnic a přeslenů (i ze střepu) minimálně 145 kovových předmětů. Jen malou část z nich lze datovat do doby římské (3–5 ks), většina spadá do raného středověku (min 83 ks) a část nelze přesněji datovat. Většina předmětů je vyrobena z barevných kovů, bohužel jen menší část z nich je zaměřená pomocí GPS (obr. 1). Většinu kovových nálezů představují plechové (2 ks) a lité bronzové (63 ks) ozdoby doby avarské, z nichž dosud bylo publikováno 41 ks (obr. 4, *Profantová – Stolz 2006*, tab. 2, obr. 3–4). S nálezy z doby avarské souvisí zřejmě i byzantská bronzová přezka, dříve chybně řazená k nálezům mladším, vyrobená v 7. století (*Profantová – Stolz 2006*, fototab. 7:1). Z areálu lokality pocházejí také nálezy datovatelné pouze obecně do raného středověku – např. zlatým plechem potažená průvlečka s rostlinnou výzdobou, pozlacená přezka a pozlacené nákončí, pozlacené snad karolinské nákončí či dva olověné korály. Některé nálezy zatím neumíme přesněji datovat – např. lité bronzová hlavička koně, dva bronzové hřeby či bronzový kruh, ale též nedatovatelný stříbrný drát, či bronzové dráty. Nejistá je pak kolekce staromaďarských nálezů (7 ks), ta může pocházet i odjinud z regionu.[7]

Nejvýznamnější i nejpočetnější jsou kování z 13–14 opasků z 2. poloviny 8. století. Z nich 7 ks je pozlacených, nejméně tři jsou pocínované. Dále jsou v kolekci zastoupena kování koňského postroje (5–6 ks; např. obr. 4:23), z nichž jeden exemplář má stříbrnou fólii (obr. 4:19). Pouze 3–5 ozdob (a jedna neověřitelná zlatá či pozlacená náušnice) zdobily ženy – lité náušnice s hvězdicovitým přívěskem (obr. 4:9) a olověný obdélný přívěsek s paralelami v Karpatské kotlině, prsten i jehlice jsou však datovány šířeji. Početné kovové předměty považujeme spíše za doklad dálkových kontaktů, nelze je tedy spojovat pouze s loupežemi v cizině či násilným zánikem hradiště. Na lokalitě totiž doposud chybí nálezy ostruh s háčky a zbraní.

Mezi zatím nepublikovanými nálezy je zastoupeno také více než deset slitků barevných kovů i čistě olověných a lité forma pro tepání stříbrných kování koňského postroje (obr. 4:10, 16; *Profantová, v tisku*). Nálezové spektrum doplňují železné strusky. Naopak dříve zmiňovaný zlomek tyglíku byl po analýzách V. Šreina ze souboru vyřazen. Ze železných nálezů lze zmínit čtyři nože (z toho jeden zavírací) a jednu původně zdvojenou oválnou přezku, z kostěných pak šídlo.

Hradiště Tismice patří mezi 12 velkých hradišť (s rozlohou 20 ha a více) na českém území. Mělo nepochybně centrální význam jak v rámci hradišť v Pošembeří, tak i nadregionální. Šlo nejspíše o důležité sídlo elity orientované na avarský kaganát (*Profantová – Stolz 2006*). Má poměrně hustě osídlené zázemí (*Kudrnáč 1990*; *Bubeník 2001*, obr. 2; *Tomková 1998*, Abb. 6), v jeho okolí se nacházejí výchozy měděných rud. Tím se liší zásadně od hradiště Kal (*Profantová 2003*; *táž 2010*, Abb.10–11; *Profantová, v tisku*), které bylo násilně dobyto a kumulaci nálezů avarského původu lze spojit s dobyvateli (včetně více než 20 trojbřitých hrotů šípů).

V rámci lokality Tismice lze předpokládat železářskou výrobu, kovářství (strusky) a také lokální produkci bronzů na konci 8. a přelomu 8. a 9. století (slitky, Cu pásek, forma pro tepání), shromažďování starších a poškozených předmětů na přetavení – např. poškozené kování a spona z doby římské či tři poškozená avarská nákončí (*Profantová – Stolz 2006*, obr. 3:5, 14, 4:8, 5:9). Chronologickému zařazení bronzů doby avarské odpovídá také klasifikace keramiky jak z malých záchranných akcí (*Tomková 1998*), tak ze sběrů. Hradiště zaniklo nejspíše v 1. polovině 9. století – je možné, že tento údaj bude dále zpřesněn.[8] Význam tismického hradiště je pro období 2. poloviny 8. století srovnatelný s Rubínem u Podbořan (*Profantová 2010*, Abb. 8–9) a zřejmě i s Prahou-Šárkou (*Profantová 1999*) – ta zanikla o něco později.

7 U těchto nálezů není jejich původ z lokality bezvýhradně ověřený.
8 Výskyt staromaďarských předmětů je nejistý a zřejmě případně nepocházejí z celé plochy.

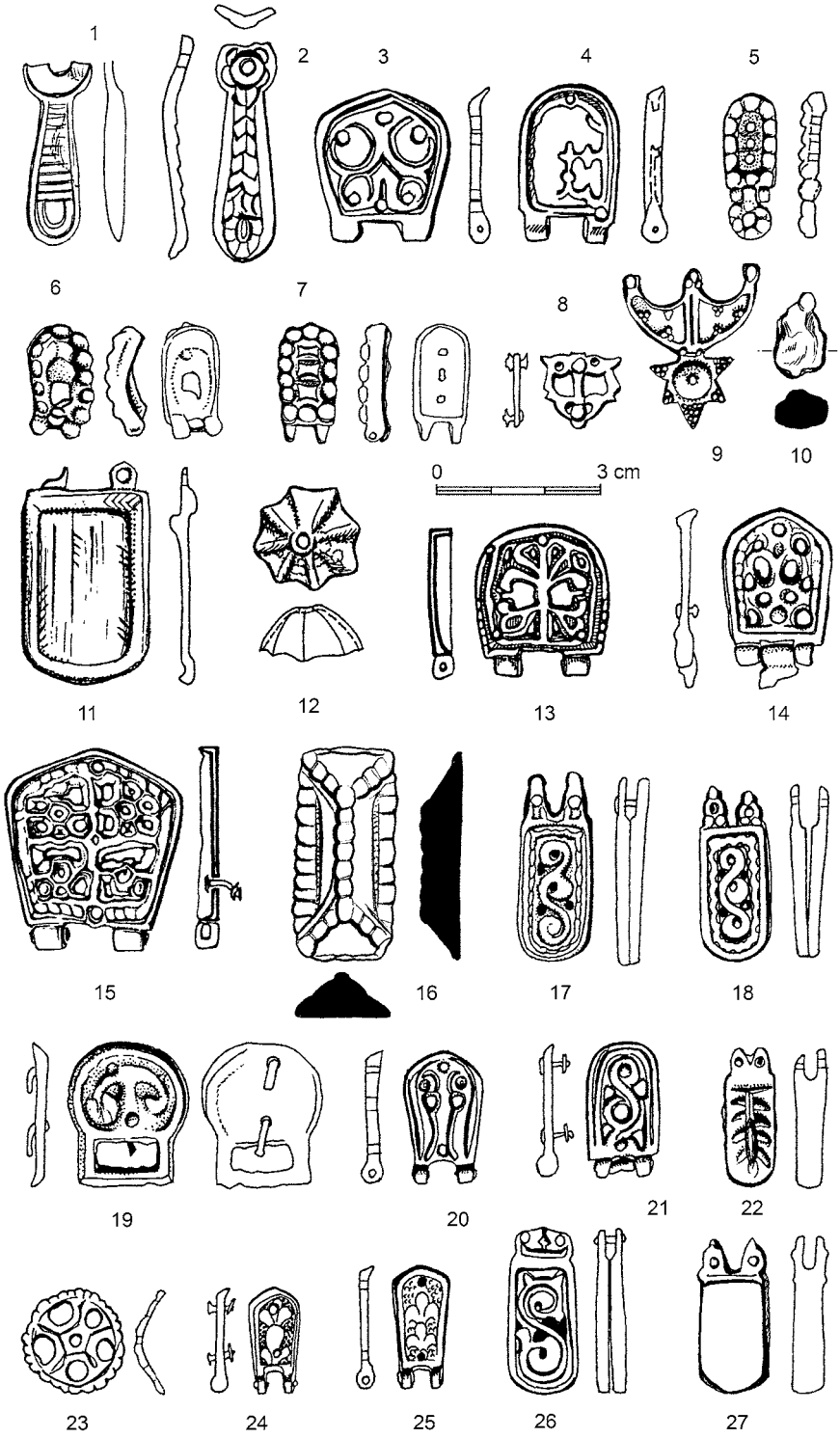

Obr. 4. Tismice (okr. Kolín) – výběr kovových archeologických nálezů z doby avarské (podle: *Profantová – Stolz 2006*, doplněno).

Tismice a Rubín představují dva modelové případy centrálních hradišť[9] v Čechách 2. poloviny 8. století ze zhruba 12–13 hradišť datovaných již do této doby. Rubín ve své starší fázi disponuje obdobným nálezovým spektrem (avarská a karolinská kování), navíc se tam našly železné ostruhy s háčky zahnutými dovnitř – doklady přítomnosti jízdy, a též sekery jako zbraně (*Profantová 2013*). Centrální význam si uchoval i pro 9. století (i zlatá náušnice). Bohužel ani v případě Rubínu či Prahy-Šárky neznáme zástavbu hradiště, lze pouze říci, že na předhradí Rubína též stála polozemnice a že šlo o hradiště vícedílná, v případě Šárky trojdílné a se dvěma fázemi opevnění. Z Šárecké akropole, ze situace destrukce spíše než výstavby opevnění, pochází jiný karolinský denár, ražený roku 845 v Mele (*Hásková 1966*; *Profantová 1999*, 71, Abb. 3, 22:13). To rozhodně není náhoda, ale jistý společný rys významných center konce 8. a 1. poloviny 9. století. Jakkoliv můžeme tato málo poznaná centra srovnávat s hradišti na Moravě, především Olomoucí-Povelem I (odkud pocházejí též stříbrné a zlaté nálezy: *Profantová 2010*, Abb. 26) a Mikulčicemi (tam se nalezlo bez pomoci detektorů kovů přes 200 kování a ozdob doby avarské: *Profantová 1992*, Taf. 15–32; *Klanica 1995*), k jednoznačnějším závěrům chybějí důkladnější srovnání struktury a typu zástavby. Alespoň v Mikulčicích (7 ha) je doložen násilný zánik starší fáze lokality na přelomu 8. a 9. století, který je hypoteticky spojován právě s tažením Karla Velikého (*Klanica 1986*, 184).

Závěr

Lze tedy shrnout, že mincovní nálezy z tismického hradiště otevírají nové pohledy na příliv a užívání mincí v pozdním 8. až 1. polovině 9. století. Ačkoliv to nelze jednoznačně doložit, je značně pravděpodobné, že oba nálezy římských mincí skutečně souvisejí s raným středověkem a dokládají poprvé na českém území zájem o tyto předměty již v takto raném období. Zároveň je zajímavé, že se s nimi setkáváme v prostředí s mimořádnými doklady elity.

Nález denáru Karla Velikého raženého v mincovně Amiens v rozmezí let 771–793/794 je skutečně zcela mimořádný. Navíc jde o dosud neregistrovanou variantu rubního razidla. Pro české prostředí jde o nález takového významu, že jej za současného stavu poznání zřejmě nejsme schopni asi do důsledku pochopit. Jde o nejstarší zatím doloženou ražbu, která se na českém území objevila od 7. století, kdy skončil import byzantských mincí do této oblasti (*Militký 2013*, 65–67), pomineme-li arabskou minci z Čelákovic (*Profantová – Novák 2005*), která se do Čech zřejmě dostala s větším zpožděním. Tismický denár je prvou mincí vzniklou ještě v 8. století, tedy v době, pro kterou žádné jiné mincovní nálezy v Čechách neznáme a obecně dosud nebyly ani příliš předpokládány. Je přirozeně otázkou, jestli lze tismickou minci spojovat s tažením Karla Velikého proti Avarům roku 791 (*Hahn 2000*, 58). Na české území mohla dorazit i později, mohla by souviset i s plenícími franskými vojsky z let 805 či 806 (*Annales Fuldenses* ad. 805, 806). Rozhodně však tato ražba rozhojňuje výše zmíněný nálezový fond karolinských mincí z českých zemí, který se jeví jako mimořádný. Jde skutečně o zcela nové téma, v jehož poznání jsme stále prakticky v počátcích. Ovšem již sama skutečnost, že se v Čechách začínají množit nálezové karolinské denáry, navíc ve třech případech objevené v areálech hradišť, je zcela převratným objevem. Je nutné si uvědomit, že z prostředí Velké Moravy karolinské ražby známe zatím jen z Mikulčic v počtu tří kusů – 2x Lambert a 1x Berengar I. (*Kučerovská 1998*, 165, č. 19–21). Tato skutečnost jen podtrhuje, jak jedinečné již registrované nálezy karolinských mincí jsou a to plně platí rovněž o tismickém exempláři. Tažení Karla Velikého v závěru 8. století vymezila prostor, na kterém se v budoucnu měly odehrávat dějiny naší, tedy západní společnosti. Již v závěru Karlovy vlády je do tohoto prostoru vtahováno také české teritorium, které se tak stává součástí křehce vytvářené západní Evropy.

9 Centra v době předbořivojovské mohla být trochu jiného rázu ve srovnání s Pražským hradem (*Profantová 1999*, 103) poslední třetiny 9. století. Je to dáno tím, že mohou být definovány jen archeologicky, byť snad alespoň dobývání Canburgu ve středních Čechách v letech 805 a 806 vojsky pod vedením syna Karla Velikého ukazují, že ve středních Čechách takové významnější lokality byly. Není náhoda, že se právě v této souvislosti dozvídáme jméno či funkci padlého významného knížete Lecha/Becha (*Annales regni Francorum* a *Annales Fuldenses* ad 805, 192).

Literatura

Annales Fuldenses: Ed. G. H. Pertz. Monumenta Germaniae historica. Scriptores I. Hannover–Berlin 1826, 337–415.

Annales regni Francorum: Ed. G. H. Pertz. Monumenta Germaniae historica. Scriptores I. T. 2, Hannover–Berlin 1829.

Bubeník, J. 1998: Ein Beitrag zur Erkenntniss des Klučover Horizontes. Památky archeologické 89, 230–266.

– *2001*: K topografii, vývoji a strukturám staršího raně středověkého (6.–9. stol.) osídlení v Pošembeří. Archeologické rozhledy 53, 256–278.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Gariel, E.: Les monnaies Royales de France sous la Race Carolingienne. Strasbourg 1883.

Depeyrot, G. 2008: Le numéraire carolingien. Corpus des monnaies. Wetteren.

Emmerig, H. 2004: Der Freisinger Münzschatzfund und das Geldwesen in Bayern zur Karolingerzeit. Mit einer Auswertung des Freisinger Traditionsbuches als geldgeschichtlicher Quelle. In: Sammelblatt des historischen Vereins Freising 38, 11–75.

Hahn, W. R. O. 2000: Grundzüge der Altbeierischen Münz- und Geldgeschichte. 2.Teil. Die Karolingerzeit bis zu König Arnulf, Money Trend 11, 58–62.

Hásková, J. 1966: Nález karolínského denáru v Šárce. K obchodním stykům českých Slovanů s říší franskou. Numismatický sborník 9, 5–10.

Klanica, Z. 1986: Počátky slovanského osídlení našich zemí. Praha.

– *1995*: Zur Periodisierung vorgrossmährischer Funde aus Mikulčice. Studien zur Burgwall von Mikulčice I. Brno, 379–469.

Kučerovská, T. 1998: Münzfunde aus Mikulčice. In: Poláček, L. /Hrsg./: Studien zum Burgwall von Mikulčice. Band 3. Brno, 151–1070.

Kudrnáč, J. 1970: Klučov. Staroslovanské hradiště ve středních Čechách. Praha

– *1977*: Záchranný výzkum na slovanském hradišti v Tismicích. Archeologické rozhledy 29, 259–268.

– *1990*: Slovanská vesnická sídliště v okolí tismického hradiště na Českobrodsku. Archeologické rozhledy 42, 369–375.

Lutovský, M. – Videman, J. 2011: Nález denárů Karla Velikého z hradiště Hradec u Hudčic, okr. Příbram. Archeologie ve středních Čechách 15, 523–537.

Mašek, N. 1965: Nález karolinské mince na slovanském hradišti v Šárce. Pražský sborník historický 1965, 125.

Morrison, K. F. – Grunthal, H. 1967: Carolingian Coinage. New York.

Militký, J. 2013: Nálezy řeckých, římských a raně byzantských mincí v Čechách (5. století před Kristem až 7. století po Kristu). Komentovaný katalog nálezového fondu. Monumenta Numismatica, svazek 2. Praha.

Militký, J. – Profantová, N. 2007: Nález keltské zlaté mince v raně středověkém hrobu v Klecanech (okr. Praha-východ). Numismatický sborník 22, 19–29.

Profantová, N. 1992: Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen. In: F. Daim: Awarenforschungen II. Wien, 605–778.

– *1999*: Zum gegenwartigen Erkenntnisstand der frühmittelalterlichen Besiedlung des Burgwalls Šárka, Prag 6. Památky archeologické 90, 65–106.

– *2003*: Další kovové nálezy z hradiště Kal, okr. Jičín, Archeologie ve středních Čechách 7, 541–552.

– *2010:* Awarische Funde in der Tschechischen Republik. Forschungsstand und neue Erkenntnisse. Acta Archaelogica Carpathica 45, 203–270.

–*2013*: Nové nálezy zbraní a kování z hradiště Rubín (k. ú. Dolánky a Pšov, okr. Louny) a okolí, Archeologie ve středních Čechách 17, 179–184.

– *v tisku*: Hill-forts with collections of Avar Khaganat Period finds in Bohemia. Some interpretation models. In: Eichert, S. (Ed.): Ostalpenraum Revisited. Siedlungsfund, Opfer, Schlachtrelikt?. Round Table Wildon 2013. Wien.

Profantová, N. – Novák, V. 2005: Umajjovská měděná mince z Čelákovic (okr. Praha-východ). Numismatický sborník 20, 21–28.

Profantová, N. – Stolz, D. 2006: Kovové nálezy z hradiště v Tismicích a pokus o interpretaci významu hradiště. Archeologie ve Středních Čechách 10, 793–838.

Prou, M. 1896: Catalogue des monnaies francaises de la bibliothéque Nationale, les monnaies carolingiennes. Paris.

RIC 7: Bruun, P. M. 1966: The Roman Imperial Coinage. Volume VII. Constantine and Licinius A.D. 313–337. London.

RIC 8: Kent, J. P. C. 1981: The Roman Imperial Coinage. Volume VIII. The Family of Constantine I A.D. 337–364. London.

Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů Čechách. Praha.

Tomková, K. 1998: Quellen zur Erkenntnis der frühmittelalterlichen Besiedlung im Katastern Tismice und Mrzky. Památky archeologické 89, 267–302.

Třeštík, D. 2001: Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871. Praha.

Vachůt, P. – Videman, J. – Rajlichová, A. 2013: Řezenský obol Oty Švábského a další nové doklady obchodních aktivit z hradiště Staré Zámky u Líšně. Numismatický sborník 27/2, 191–195.

Videman, J. – Lutovský, M. 2012: Nález denárů Karla Velikého z hradiště Hradec u Hudčic (okr. Příbram). K problematice kontaktů franského impéria a Čech. Numismatický sborník 26/2 (2011), 201–210.

Völckers, H. H. 1965: Karolingische Münzfunde der Frühzeit (751–800). Göttingen.

Zábojník, J. 2009: Antike Münzen in Gebiet der Slowakei aus der Zeit des awarischen khaganats. In: Wołoszyn. M.: Byzantine coins in central Europe between the 5th and 10th century. Magna Moravia. Seria Polona, vol. III. Kraków, 403–415.

Summary

Jiří Militký – Naďa Profantová – Jan Videman, Late Roman coins and a denier struck under Charles the Great from the grounds of the Tismice hill fort (Kolín district).

The early medieval hill fort Tismice (Kolín district) in central Bohemia belongs to four oldest hill forts in the Český Brod region (for the locality in general see: *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 315–317). The hill fort is situated in the location called *Na Hradišťatech* with its expanse of some 20 hectars, and it is divided with three moats (A, B, C) in the north. There is an undivided large suburb in the south. Archaeological excavations are quite limited there recently. Scarce land excavations (see mainly: *Kudrnáč 1977*) were followed by aerial photography, magnetometry, surface examinations and micro probes (*Profantová –Stolz 2006*). Since the end of the 1990s, the locality has started to be frequented often by amateur metal detectorists – because of this activity, the surface layer at the hill fort is almost metal free, free of all lost metal objects.

Due to the metal detecting activities there in the last few years, also three coin finds have been registered in the grounds of the acropolis. There were two Roman bronze coins found there. The first coin (Fig. 1) was attributed as a follis struck under Constantinus I at the end of his rule in Antiochia. The second coin from the Tismice hill fort is represented by one ½ centenionalis struck under Constantius II in Siscia in 355–361 (Fig. 2). The coins are quite worn which can point at their long-term circulation. The question is – when they were lost. There is a possibility that the coins could be connected with the settlement of the 8th and the first half of the 9th century, but it is impossible to prove that for sure. In this connection, it is necessary to mention the fact that several coin hoards of the 6th century are known in the Bohemian territory, where the late Roman coins – besides the Byzantine pieces – represented the dominant element (for general information see: *Militký 2013*, 66–68). Interest in the old Roman coins seems to be illustrated via their appearance in the skeleton graves of the 9th and 10th century as documented in Moravia and Slovakia (for general information see: *Militký – Profantová 2007*, 22–23). If the coins from Tismice are really connected with the horizon of the 8th century and the first half of the 9th century, it could be regarded as an exclusive proof of interest of the Slavonic people in the ancient coins. It is hard to say what sort of role they could play for the early medieval inhabitants of the locality. With the high probability, they were not perceived as means of payment, but more as atypical objects, amulets, etc. By all means, it is very interesting that the mentioned coins appear in the locality with excellent proofs of elites of the 8th and the beginning of the 9th century.

The Carolingian denier seems to be a very extraordinary object found in Tismice (Fig. 3). The exceptional importance of this denier is emphasized by its reverse legend, not identified yet in this form in the recent catalogues of the Carolingian coins. The ligature has been deciphered with the high probability – the coin was struck in Amiens. Its name is normally spelled on the Carolingian coins in Latin form of AMBIANIS. There are two types of the deniers of Charles the Great from Amiens struck before his reform of 793/4 documented in literature. The first one belongs to the oldest period of 768–771 with two lines of legend CAR/LVS on obverse and two lines of legend AM/BIANI on reverse (*Gariel 1883*, no. V 4; *Morrison – Grunthal 1967*, 94, no. 124; *Depeyrot 2008*, 129–130, no. 28). Three specimens of this type are known – two of them preserved in the collections in Leyden and Paris (*Depeyrot 2008, 129*), and one used to be a part of the Domburg hoard (*Völckers 1965*, 131, no. II: 24). But the reverse form of the legend on this denier differs from the inscription documented in Tismice. The second type of these series from Amiens is dated back to the later period of 771–793/4. There is the same legend CARO/LVS on its obverse, and an abbreviated inscription of AMB in form of ligature. Only one piece is known preserved in the Berlin coin cabinet (*Gariel 1883*, no. V 5; *Morrison – Grunthal 1967*, 111, no. 227; *Depeyrot 2008*, 129, no. 29).

The coin from Tismice comes from the period before the coin reform, and it represents the oldest Carolingian coin found in Bohemia. Finds of the Carolingian coins in Bohemia are very rare. Recently, a group find of four deniers struck under Charles the Great (768–814) in Pavia found in the hill fort of Hradec near Hudčice has been published (*Lutovský – Videman 2011*; *Videman – Lutovský 2012*). Another hoard consisting of some 70 deniers produced under Louis the Pious (814–840) found in Jedomělice (Kladno district) seems to be very unique, and its preliminary publication exists (*Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 130–131). The denier struck under Charles the Bald (843–877) discovered in the hill fort of Prague-Šárka represents the latest Carolingian coin found in the Bohemian territory (*Mašek 1965*; *Hásková 1966*).

Information about the coin finds of the same period in the neighboring regions seems to be decisive for the theory defining the way of the denier found in Tismice to Bohemia. Contacts of the early medieval Bohemia with the Danube region look as the most probable. In that area – in the territory of the present-day Austria and Bavaria – the Carolingian coins of the oldest types (i.e. before the coin reform of 793/4) are represented there by single finds only. Working on the Freising hoard from Bavaria, H. Emmerig finished the catalogue of the Carolingian coins found in this territory (*Emmerig 2004*, 53–74). He listed eight coins from three localities. W. Hahn connected the finds of the Carolingian coins in former Carnuntum with the campaign of Charles the Great against the Avars in 791 (*Hahn 2000*, 58). One part of the Frankish armies crossed Bohemia as well and returned using the same way (*Třeštík 2001*, 53–70). It is possible that the coins studied here could come to the Tismice hill fort exactly during this campaign. Archaeological objects found in the Bohemian territory document the following plundering of the Slavonic tribes in the territory of the Avar Khaganate after its destruction. The Carolingian coin could come to Bohemia in this way or later on during the campaigns in 805-805. Also interpretation talking about trading contacts with the Frankish milieu cannot be excluded.

Interpretation of the archaeological objects found in Tismice is very important for understanding appearance of the denier. Some 145 metal objects have been discovered there. Only few of them can be dated to the Roman period (3–5 pieces), the rest (some 83 pieces) is of the early medieval period, and several of them cannot be dated precisely at all. The most significant part of the group is represented by tin decorations (2 pieces) and bronze cast decorations (63 pieces) dated back to the Avar period – 41 pieces have already been published (*Profantová – Stolz 2006*, Figs. 3–4; Fig. 4). Also objects generally dateable only to the early medieval period have been discovered in the grounds of the locality – e.g. a gold plated rein-shackle with floral ornaments, a gilded buckle and a gilded ending, a gilded possibly Carolingian ending and two lead beads. The collection of the Old Hungarian objects (7 pieces) is unclear from the finding authenticity point of view. Metalwork for 13–14 belts of the second half of the 8th century seems to be the most important and largest in number. Seven of these pieces are gilded, and at least three of them are tinned. There is also some harness metalwork (5–6 pieces; see Fig. 4:23), one with silver foil (Fig. 4:19). Only 3–5 decorations (plus one uncertain gold or gilded earring) were used by ladies – one cast earring with star-like pendant (Fig. 4:9) and one lead oblong pendant with parallels in the Carpathian basin, plus a ring and a needle dated to a broader medieval period. The numerous metal objects are regarded more or less as evidence for long-distance contacts, it is impossible to connect them

only with plundering abroad or with violent destruction of the hill fort. No spurs with hooks or weapons have been found there up to date.

At the locality, it is possible to detect some iron production, smithery (slag) and also a local bronze production at the end of the 8th century and at the break of the 8th and 9th century (more than 10 ingots, lead ones inclusive, plus a copper band, silver and bronze wires, a forging form; Fig. 4:16), and collecting older and damaged objects for melting – e.g. a damaged piece of Roman metalwork or three damaged Avar endings (*Profantová – Stolz 2006*, Figs. 3:5, 14, 4:8, 5:9). Chronological classification of the Avar bronze objects has been confirmed by classification of ceramic fragments from small rescue archaeological excavations (*Tomková 1998*), and from surface examinations. The hill fort was destroyed in the first half of the 9th century most likely. For the period of the second half of the 8th century, importance of the Tismice hill fort is comparable with those ones of Rubín u Podbořan and Prague-Šárka (*Profantová 1999*). Tismice and Rubín represent two model examples of central hill forts in Bohemia in the second half of the 8th century among 12–13 fortified localities dated back to this period. They are comparable with Mikulčice (more than 200 objects of the Avar origin found via metal detecting activities) and Olomouc-Povel in Moravia. In the case of Mikulčice, the hill fort was destroyed at the end of the 8th century, which is connected with the campaign of Charles the Great in the Danube region.

It is possible to summarize that the coin finds from Tismice can open new views in appearance and use of coins in the period between the end of the 8th century and the first half of the 9th century. It is the case of the Roman coins, and especially the case of the denier struck under Charles the Great. The latter coin seems to enlarge the group of the Carolingian coins found in the Bohemian territory, which is regarded as extraordinary. It is evidently a new theme, and the research practically only begins. The fact itself that the Carolingian deniers started to be found in Bohemia – and three of them found in the grounds of the hill forts on the top of that – represents a revolutionary discovery. It is necessary to take in mind that only three Carolingian pieces are known in the milieu of Great Moravia from Mikulčice – two coins of Lambert and one struck under Berengar I (*Kučerovská 1998*, 165, nos. 19–21). This evidence can only underline an extraordinary importance of the registered finds of the Carolingian coins, the piece from Tismice inclusive.

English summary by V. Novák

ŘEZENSKÝ OBOL OTY ŠVÁBSKÉHO A DALŠÍ NOVÉ DOKLADY OBCHODNÍCH AKTIVIT Z HRADIŠTĚ STARÉ ZÁMKY V BRNĚ-LÍŠNI

Petr VACHŮT – Jan VIDEMAN – Alena RAJLICHOVÁ

Abstract – An obolus struck under Otto of Swabia in Regensburg and new evidence of trading activities at the hill fort of Staré Zámky near Líšeň.
A new find of the obolus (half denier) struck under the Bavarian Duke Otto of Swabia (976–982) from the hill fort of Staré Zámky near Líšeň represents another contribution to research in the Moravian history of the 10th century. The systematical change of the Great Moravian society, which caused necessity of extension of the monetary exchange, appeared clearly in archaeological objects and increasing number of coins, e.g. from Olomouc, the Pohansko hill fort near Břeclav and Staré Zámky near Líšeň. Besides coins of the Boleslaus era found there, there is also a coin from abroad pointing at the international trading contacts of Moravia and the Danube region at the end of the 10th century.

hill fort, Bavaria, Otto of Swabia, obolus, the 10th century

Hradiště Staré Zámky u Líšně (Brno-Líšeň, okr. Brno-město) je v posledních desetiletích vzhledem ke své známosti a výhodné příměstské poloze opakovaně až likvidačně vytěžováno hledači kovů. Jen málo z těchto nálezů se podařilo získat pro odborné zpracování. Jedním z těchto artefaktů je unikátní mince získaná spolupracovnicí Muzea města Brna Alenou Rajlichovou. Nález byl učiněn 2. 5. 2009 při běžné povrchové prospekci prováděné bez využití techniky (detektoru kovů). V době objevu mince se podařilo využít slunečného počasí, které zvýraznilo lesklý kovový předmět volně ležící na povrchu s řídkým porostem, doposud nezakrývajícím historické artefakty a umožňujícím nekomplikované procházení.

Mince byla nalezena v severovýchodním cípu akropole hradiště v místech, která nebyla dosud zasažena žádnou archeologickou sondou (obr. 1). Neznáme proto rozsah a strukturu raně středověkého osídlení v této části hradiska a nemůžeme náhodný nález mince spojit s konkrétní sídlištní aktivitou. Pouze hypoteticky můžeme v severovýchodní části hradiště předpokládat průběh cesty, která vedla od nejvyšší části akropole s pozitivně doloženým osídlením v 10. století k původní bráně ve velkomoravském opevnění. Tato hradba byla sice na začátku 10. století zničena, ovšem vzhledem ke konfiguraci terénu je pravděpodobné využití přístupu do líšeňského údolí právě prostorem bývalé brány i v pozdějším období. V místech objevu platidla by se tak dalo uvažovat o objektech umístěných podél této komunikace.

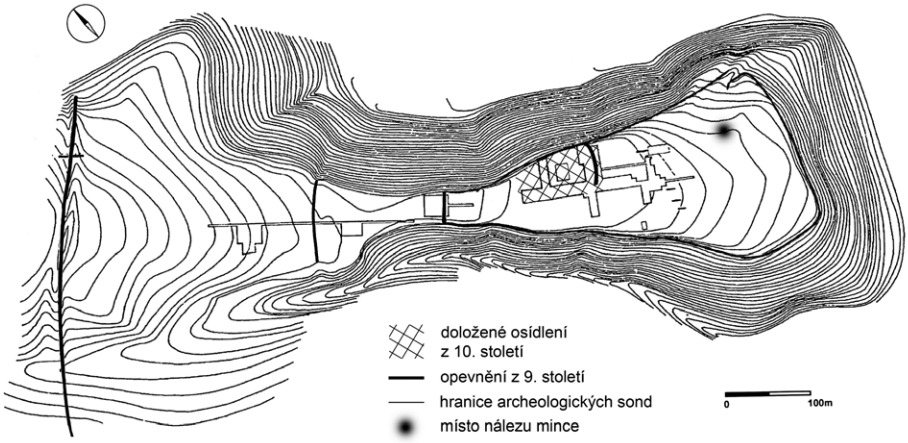

Obr. 1. Plán hradiště Staré Zámky s místem nálezu mince (dle *Staňa 1996*, upraveno).

Obecně lze konstatovat, že rozsah a proměny sídelních aktivit na Starých Zámcích u Líšně nejsou doposud přesvědčivě zmapovány. Přestože na hradišti probíhaly intenzivní plošné výzkumy pod vedením M. Kříže (v letech 1890–1891), J. Poulíka (1948–1949, 1953–1955) a Č. Stani (1962–1963, 1965), zůstávají výsledky archeologických průzkumů stále publikovány jen formou vybraných či předběžných sdělení (zejména *Poulík 1948/1950,* 99–106; *Staňa 1960*; *týž 1972*; pro mladohradištní fázi osídlení především pak *Staňa 2000*). Dosud zpřístupněné poznatky o vývoji lokality ve střední a mladší době hradištní shrnul nověji R. Procházka ve svých studiích věnovaných historii Brna, vývoji opevňovacích technik a chronologii keramiky (*Procházka – Wihoda – Zapletalová 2011*, 457–460, 468–480, 496–499; *Procházka 2009a,* 152–159; *týž 2009b*, 155–156, 158–160). Ačkoliv je v uvedených studiích předložena zdánlivě podrobná, níže popsaná historie lokality, musíme počítat se skutečností, že byla vypracována na základě neúplných a někdy spíše intuitivních závěrů. Další upřesnění může přinést pouze kritická revize nálezového souboru.

Původní velkomoravské hradiště postihla někdy na přelomu 9. a 10. století rozsáhlá katastrofa, která se projevila v terénu požárovým horizontem. Nedlouho po násilném zániku, snad ještě v první polovině 10. století, byla aglomerace znovu opevněna, ovšem v podobě již jen zmenšeného areálu. Někdy v posledních desetiletích 10. století zaniká i toto opevnění a osídlení na lokalitě dožívá na počátku 11. století, pravděpodobně již jen ve formě nechráněné zemědělské osady. Dynamika vývoje líšeňské lokality je v souvislosti s ostatními opevněnými středisky na území Velké Moravy jedinečná. Zejména obnova fortifikace na počátku 10. století u dalších hradišť není doložena. Specifické postavení Starých Zámků bylo akceptováno v modernizovaném pojetí povelkomoravských dějin rozpracovaných v posledních dvou desetiletích pro Čechy zejména D. Třeštíkem, J. Žemličkou a J. Slámou (přehledné a stručné shrnutí problematiky: *Lutovský 2011*), pro Moravu je k dispozici zásadní studie M. Wihody (*2010*).

V uvedených pracích je akcentována důležitá role zahraničního obchodu, jakožto jednoho z pilířů ekonomiky tehdejšího přemyslovského státu. Podstatnou část nabízených obchodních komodit představovali pravděpodobně otroci (*Charvát 1998*, 47–64; *Třeštík 2000*). Účast na tomto mezinárodním obchodu byla jedním z důvodů nástupu monetárního systému v tehdejší říši Boleslava I. a II. Právě vypovídací schopnost nejstarších raně středověkých mincovních nálezů má při nedostatku písemných pramenů z 10. století pro dějiny Moravy prvořadou důležitost.

Dosud publikované materiály jsou obohacovány o nové objevy z posledních let. K hromadným depotům z Kelče (*Nálezy II/1*, 54, č. 1652; *Kučerovská 1996; Novák 2008*), Komárova (*Nálezy II/1*, 54, č. 1653; *Michnová – Polanský – Tomková – Tymonová 2010*) a z Kojetína u Starého Jičína (*Nálezy II/1*, 54, č. 1651), který je znám pouze z kusých zmínek v regionální literatuře, přibyl v nedávné době další, z okolí Kojetína (okr. Přerov). Depot je v současné době odborně zpracováván a již předběžně lze konstatovat, že přináší zajímavá zjištění.

Rovněž databáze nálezů jednotlivě nalezených mincí se postupně rozšiřuje o další exempláře, které pomáhají vytvořit obraz o postavení Moravy v dálkovém obchodě i o charakteru osídlení a pronikání peněžní směny mezi její obyvatele. Souborné zpracování těchto nálezů a jejich zasazení do širšího kontextu včetně revize některých starších poznatků také v tomto případě probíhá a je připravováno k tisku.

Jednotlivé mince z 10. století byly dosud známy výhradně z míst považovaných za regionální centra a z jejich bezprostředního okolí. Tedy na prvním místě z Olomouce, kde jsou dosud publikovány tři denáry ražené v 90. letech 10. století, pocházející z místa předpokládaného tržiště na Pekařské ulici (*Bláha 1992*, 41; *týž 2000*, 188). Jeden denár edelredského typu, tedy ze stejného údobí, je znám z ulice Wurmovy (*Bláha – Polanský 2005*). Počet mincí z 10. století, nalezených při archeologických výzkumech na místě dnešního obchodního domu v Pekařské ulici v letech 1982–1984, byl ve skutečnosti vyšší. Díky laskavosti vedoucího numismatického oddělení Národního muzea v Praze L. Polanského bylo možné zhlédnout další mince z těchto výzkumů, které dosud čekají na své zpracování, a i přes jejich značné poškození způsobené korozními vlivy lze v souboru identifikovat čtyři či pět dalších ražeb z 10. století. Vzhledem k významu těchto materiálů lze jen doufat, že se dočkají brzkého zveřejnění.

Druhým místem na Moravě, u něhož nálezy jednotlivých mincí signalizují významné postavení v téže době, je právě hradiště Staré Zámky v Brně-Líšni. Ke dvěma mincím, které byly nalezeny přímo na tomto hradišti, denáru Boleslava II. a obolu neznámého původu (*Nálezy II/1,* 54, č. 1649; *Hásková – Staňa 1993*) lze přiřadit i další denár Boleslava II. z nedalekých Velatic (*Nálezy II/1*, 54, č. 1650), nacházejících se vzdušnou čarou čtyři kilometry od hradiště. Údaje o mincích z těchto nalezišť, z nichž je dnes ovšem dostupný pouze unikátní obol ze Starých Zámků, byly nedávno podrobeny revizi (*Polanský – Sláma 2008*). Zde byla všem ražbám věnována detailní pozornost, a přestože některé vyslovené závěry by zasloužily další diskuzi, na tomto místě zůstaneme u konstatování, že všechny zmíněné mince pocházejí přibližně z časového rozmezí let 985–995.

V letech 2009–2010 přibyla k výše uvedeným lokalitám další, podle počtu nalezených mincí neméně významná. V rámci výzkumů zázemí hradiště Pohansko u Břeclavi, vedených J. Macháčkem z UAM FF Masarykovy univerzity v Brně a nezávisle na těchto výzkumech, v období těsně předcházejícím, byl získán soubor pěti raně středověkých mincí z lokality Kostice – Zadní hrúd a blízkého okolí. Až na jednu pocházejí z období před r. 976. Ve třech případech se jedná o minci bavorskou, čtvrtá je dobovou napodobeninou bavorských nebo českých vzorů, není vyloučeno, že snad dokonce místního původu. Poslední mincí je obol z řady nepřidělených ražeb z konce 10. století (*Cach 1970,* č. 173). Tento soubor ukazuje na význam polohy bývalého velkomoravského hradiště, nacházejícího se na souběhu cest z bavorské Východní marky a z Uher, v době oživení obchodu v Podunají po bitvě na Lechu r. 955. Souběžně s ním velmi pravděpodobně dochází i k oživení obchodních aktivit v dolním Pomoraví (*Videman 2010*; *Videman – Macháček 2013*).

Potvrzením důležité role hradiště Staré Zámky je další nález, kterému je věnován tento příspěvek. Byl sice již zmíněn v zatím nejnovějším soupisu nálezů raně středověkých mincí na území dnešní Moravy, mince samotná však nebyla autorům v době vydání publikace k dispozici (*Videman – Paukert 2009*, 434, č. 27). Podařilo se ji blíže zdokumentovat a určit až nyní.

BAVORSKO, **Ota Švábský** (976–982)
mincovna: *Řezno*, AR obol
Av.: kříž, v jeho úhlech po kuličce, + · OTTO DVX ·
Rv.: kaplice, pod ní nápis ΛΛO, RO […..]
Lit.: *Hahn 1976*, neuvádí; *Hahn 1976a*, neuvádí; *Hahn 2003*, č. 18i3.
0,5753 g, 14,5 mm

Jedná se o velmi vzácnou ražbu, obol, tedy půldenár bavorského vévody Oty Švábského (976–982) z řezenské mincovny. Produkce obolů byla v porovnání s denárem, základním nominálem vycházejícím z bavorských mincoven, výrazně nižší. Tento fakt dokládá nejen daleko menší počet dochovaných kusů, ale i menší počet zjištěných typů. Z období vlády Otových předchůdců jsou známy pouze tři typy obolů Jindřicha I. (948–955) z řezenské mincovny (*Hahn 1976*, 80, č. 11 c3, j1, m2), v porovnání s 13 typy denárů téhož vévody (*Hahn 1976*, 79–80). Jeden obol náleží falckraběti Arnulfovi (954) z období revolty 953–955 (*Hahn 1976*, 80, č. 14). První vládě Jindřicha II. (955–976), za které mincovní produkce bavorských mincoven rapidně narůstá, nepřiděluje W. Hahn žádný typ obolu. Všechny známé typy jsou dochovány jen ve velmi malém počtu exemplářů.

Za vlády Oty Švábského byly raženy pouze dva typy obolu v řezenské mincovně (*Hahn 2003*, 139, č. 18c5 a 143, 18i3) a jeden v Nabburgu (aukce *Hirsch 284–285*, č. 3339). Ještě v r. 1976 znal W. Hahn pouze jeden z nich, obol s nápisem ECHO pod lomenicí, nacházející se v berlínském mincovním kabinetu (*Hahn 1976*, 81, č. 18c5). V nálezu Garsk II (Polsko), který dosud nebyl detailně publikován (předběžně k obsahu: *Piniński 2002*, 55–56), byl zastoupen exemplář Hahn (*2003*) č. 18i3, s nápisem ΛΛO pod lomenicí. Porovnáním s mincí z hradiště Staré Zámky lze zjistit, že obě pocházejí ze stejných razidel. Obol ze Starých Zámků je tedy teprve druhým známým exemplářem této mince.

Nález řezenské ražby na hradišti u Líšně ukazuje na obchodní styky s Podunajím, což vzhledem k strategické poloze hradiště – na spojnici cest vedoucích z jihu Moravy podél Svratky a dále povodím Svitavy s napojením na Trstenickou stezku nebo Vyškovskou branou k Olomouci s navazujícím napojením do Moravské brány – není nijak překvapivé. Podunajská orientace kupeckých stezek nabyla na významu po již zmiňované stabilizaci poměrů v Uhrách v závěru 10. století, kdy Boleslav II. měl eminentní zájem na zapojení do obnovených obchodních transakcí na středním Podunají. Vojenskými akcemi panovník udržoval a nově získával pozice mimo jiné i na jižní Moravě a s touto kampaní je odvážně (a možná až spíše spekulativně) spojováno i vypálení Starých Zámků u Líšně kolem roku 990 (*Wihoda 2010*, 102–103).

Na tomto místě je nutné zmínit i další nedávný nález, dosud nepublikovaný, dokladující roli hradiště Staré Zámky v dálkovém obchodě tzv. vikinské éry. Tím je nález kupeckého závaží sférického typu se zploštělými konci, učiněný na předhradí akropole, doprovázený jednou antickou mincí, římským denárem císařovny Faustiny II. († 175) a čtyřmi raně středověkými uherskými mincemi, jedním denárem Štěpána I. (997–1038) a třemi denáry Ondřeje I. (1046–1060). Tyto překvapivé nálezy signalizují, že role hradiště jako obchodního centra neskončila na přelomu milénia, ale přetrvávala dále minimálně v první polovině 11. století, kdy již souběžně koexistovalo s dalším lokálním sídelním centrem na Starém Brně.

Obol Oty Švábského byl podroben nedestruktivním analýzám kovu. Cenné je, že mince byla zkoumána v nečištěném stavu. Kombinací povrchové EDX analýzy a hydrostatické zkoušky byla zjištěna dobrá jakost kovu, povrchové vrstvy vykazují až cca 83 % Ag, hydrostaticky byla prokázána objemová hmotnost odpovídající cca 78,5 % obsahu Ag. To v porovnání s obdobnými měřeními, prováděnými stejnou kombinací metod, umožňuje konstatovat, že původní obsah stříbra byl minimálně na úrovni zjištěné hydrostaticky, spíše však vyšší.[1]

Literatura

Bláha, J. 1992: Nálezy denárových ražeb v Pekařské ulici a otázka charakteru slovanského trhu v Olomouci 10.–11. století. In: Památkový ústav v Olomouci 1991. Výroční zpráva. Olomouc, 41–45.

– *2000*: Topografie a otázka kontinuity raně středověkého ústředí v Olomouci. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (eds.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999). Praha, 179–196.

Bláha, J. – Polanský, L. 2005: Nález nové varianty denáru Boleslava II. typu ruka/poprsí ve Wurmově ulici 3 v Olomouci. Numismatický sborník 20, 147.

Hahn, W. 1976: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.

– *1976a*: Die Regensburger Münzprägung unter Herzog Otto von Schwaben und Bayern. In: Beiträge zur Süddeutschen Münzgeschichte, Festschrift zum 75-jährigen Bestehen des Württembergischen Vereins für Münzkunde e.V., Stuttgart, 58–72.

– *2003*: Grundzüge der Altbeierischen Münz- und Geldgeschichte. Teil 11: Die Regensburger Münzprägung unter Herzog Otto 976–982. Money Trend 7–8, 138–143.

Hásková, J. – Staňa, Č. 1993: Půldenár Boleslava II. z hradiště „Staré zámky" v Brně-Líšni. Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica I., 107–108.

Hirsch 284–285: Aukce firmy Gerhard Hirsch Nachfolger č. 284–285, Mnichov, 26.–29. 9. 2012.

Charvát, P. 1998: Dálkový obchod v raně středověké Evropě (7.–10. stol.). Brno.

Kučerovská, T. 1996: Kelčský nález. Folia Numismatica 8–9. Supplementum ad Acta Musei Moraviae. Scientae sociales 78–79 (1993–1994), 63–187.

Lutovský, M. 2011: Vzestup a pád „říše českých Boleslavů". O krizi dynastie a počátku státu. In: Bárta, M. – Kovář, M. a kol., Kolaps a regenerace: cesty civilizací a kultur. Minulost, současnost a budoucnost komplexních společností, Praha, 297–318.

Michnová, V. – Polanský, L. – Tomková, K. – Tymonová, M. 2010: Komárovský poklad. Revize dochované části depotu. Numismatické listy 65, 98–126.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.

1 Analýzy provedl RNDr. L. Richtera, PhD., Ústav chemie materiálů VUT v Brně.

Novák, V. 2008: Revize islámského zlomkového mincovního stříbra z nálezu v Kelči (okr. Valašské Meziříčí). Numismatický sborník 23, 45–108.

Piniński, J. 2002: Trzeci egzemplarz monety Boleslava Chrobrego z przedstawieniem strzaly. Wiadomości Numizmatyczne 46, 51–58.

Polanský, L. – Sláma, J. 2008: Denárové ražby z hradiště Staré zámky v Brně-Líšni a nedalekých Velatic. Numismatické listy 63, 103–116.

Poulík, J. 1948/1950: Jižní Morava – země dávných Slovanů. Brno.

Procházka, R. 2009a: Vývoj opevňovacích technik na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Spisy archeologického ústavu AVČR Brno, v.v.i. 38, Brno.

– *2009b*: Moravská keramika kolem roku 1000 – otázka kontinuity a změny. Spotkania Bytomskie VI, 151–186.

Procházka, R. – Wihoda, M. – Zapletalová, M. 2011: V raném středověku. In: Procházka, R. (ed.): Dějiny Brna I. Od pravěku k ranému středověku, Brno, 449–560.

Staňa, Č. 1960: Slovanské obytné objekty na hradišti Staré Zámky u Líšně. Památky archeologické 51, 240–293.

– *1972*: Velkomoravské hradiště Staré Zámky u Líšně. Stavební vývoj. Monumentorum Tutela – Ochrana pamiatok 8, 109–159.

– *2000*: Pronikání Boleslava II. na Brněnsko ve světle archeologických objevů. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (eds.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999). Praha, 197–208.

Třeštík, D. 2000: „Veliké město Slovanů jménem Praha". Státy a otroci ve střední Evropě v 10. století. In: Polanský, L. – Sláma, J. – Třeštík, D. (eds.): Přemyslovský stát kolem roku 1000. Na paměť knížete Boleslava II. (+ 7. února 999). Praha, 49–71.

Videman, J. 2010: Neznámý typ denáru bavorského vévody Oty (976–982) nalezený na jižní Moravě. Folia Numismatica 24/1, 13–21.

Videman, J. – Macháček, J. 2013: Nové mincovní nálezy z dolního Podyjí v kontextu raně středověké Moravy. Archeologické rozhledy 65, 851–871.

Videman, J. – Paukert, J. 2009: Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.

Wihoda, M. 2010: Morava v době knížecí 906–1197. Praha.

Summary

Petr Vachůt – Jan Videman – Alena Rajlichová, An obolus struck under Otto of Swabia in Regensburg and new evidence of trading activities at the hill fort of Staré Zámky near Líšeň.

In 2009, a silver coin was found during the surface metal collecting in the north-western part of the Staré Zámky hill fort near Líšeň (Brno-Líšeň, Brno-municipal district). The coin represents a very rare obolus (half denier) struck under the Bavarian Duke Otto of Swabia in Regensburg (976–982). The specimen belongs to the type registered by Hahn (*2003*) under no. 18i3, with inscription of ΛΛΟ below the saddle roof. Coins of the same dies come from the hoard of Garsk II (Poland).

Staré Zámky near Líšeň as a central locality of the interregional importance has been affected by a waste catastrophe after the fall of the Great Moravian Empire. Shortly after its demolition, the agglomeration has been fortified again, but covering much smaller territory. Together with other localities (Olomouc, Pohansko near Břeclav), Staré Zámky near Líšeň took a part in international trading activities of Boleslaus I and II, which were intensified after the stabilization of situation in Hungary at the end of the 10th century. This is proven by such coin finds, because the written sources for the 10th century Moravia are insufficient. The international trade in Staré Zámky has not stopped even during the following century, when the hill fort coexisted with another local center in Old Brno. There is another proof for that – a new find of the trading weight of the spherical type with flattened ends from the lower part of the acropolis, accompanied with a Roman denarius struck under the Empress Faustina, and four early medieval Hungarian coins – one denier produced under Stephen I (997–1038) and three deniers struck under Andrew I (1046–1060).

English summary by V. Novák

DENÁRY MEČOVÉHO TYPU (II)

Varianty s meči na obou stranách (C 90–92) a jejich časové zařazení

Jiří LUKAS

Abstract – Deniers of the sword type (II). Varieties with swords on both sides (Cach 90–92) and their historical classification.
Detailed descripton of individual varieties of the deniers of the sword type with swords on both sides. Appearance of the individual varieties of the deniers of the sword type on both sides of coins type Cach (1970) nos. 90–92 in the Bohemian and foreign coin hoards (Choustník and Kulhusgaarden mainly) shows that these types could start to be struck sometimes at the end of the 980s or at the break of the 980s and the 990s. It is a continuation of a larger study in the deniers of the sword type.

early medieval times, Bohemia, denier

Na rozdíl od nejstarších variant denárů mečového typu Cach (*1970*) /dále jen C/ č. 47, 49, 53–55, zastoupených v mincovních nálezech ukládaných do země od poloviny 80. let 10. století, se mladší varianty denárů tohoto typu objevují v mincovních depotech, ukrytých do země pravděpodobně až po roce 990 (tab. 1).[1] Podle ikonografických znaků můžeme mladší varianty denárů mečového typu rozdělit do dvou základních skupin. Početnější skupinu tvoří denáry s meči na lícních i rubních stranách (C 90–92), méně početnou pak denáry s mečem a křížem na lícních stranách a kaplicí se sestavou trojúhelníčků či obloučků na stranách rubních (C 50–52, 56–58).[2] Za starší z uvedených dvou základních skupin mladších variant denárů mečového typu lze podle odkrytých nálezových celků považovat denáry C 90–92 s meči na obou stranách mincí. Teprve následně, s odstupem několika let, byly raženy jednotlivé varianty skupiny denárů typu meč-kaplice (C 50–52, 56–58).

Tab. 1. Nálezy mladších variant denárů mečového typu do počátku 11. století (C = Cach)

nález	ukryt	C 90	C 91	C 92	C 50	C 51	C 56	C 57	C 58
Nový Dvůr	po 985		?						
Choustník	okolo 990		X						
Kulhusgaarden	po 991-?	X							
Ostroměř	okolo 995	X	X						
Mančice	po 995		X						
Čistěves	po 995	X					X		
Poděbrady	po 995	X	X	X					
Talings	po 995								X
Wicimice	po 996		X						
Ołobok	po 1000				X	X			X
Polsko	po 1002	X			X		X		
Munkegaard	po 1002				X				
Kowale	po 1002								X
Sturkö	po 1002	X							
Bystrzyca	po 1003	X	X			X			
Jarocin	po 1004	X					X	X	X

1 Příspěvek navazuje bezprostředně na studii, věnovanou nejstarším variantám denárů mečového typu (C 47, 49 a 53–55), kde jsou uvedeny podrobnosti o vývoji názorů na chronologické zařazení a ikonografii denárů mečového typu a podrobný popis a rozbor všech mincovních nálezů, se zastoupením denárů tohoto typu (*Lukas 2012*).

2 Vedle těchto dvou základních skupin byly v průběhu 90. let 10. století raženy rovněž denáry typů meč-kříž (C 46) a meč-ruka (C 61–62), jejichž existenci však máme doloženu pouze jednotlivými kusy. Jeden exemplář denáru typu C 46 (meč-kříž) byl zastoupen v čistěveském nálezu, uloženém do země po roce 995, denáry typu meč-ruka (C 61–62) byly po jednom exemplári zastoupeny v nálezech Wicimice (uložen po roce 996) a Jarocin (uložen po roce 1004).

Vývoj názorů na chronologii denárů mečového typu C 90–92

Prvním z českých numismatiků, který si uvědomil nutnost časového odlišení ražby denárů mečového typu s vyobrazením lomenice či kaplice na rubních stranách (C 47, 49, 53–55) a skupinou variant s vyobrazením mečů na obou stranách mincí, byl v roce 1899 Josef Smolík.[3] Ve své základní práci o českém raně středověkém mincovnictví popsal osm variant denárů typu C 90 a C 91 a zařadil je mezi společné ražby Boleslava II. a Boleslava III. z let 994–999 (*Smolík 1899*, 97). Důvodem mu byly opisové legendy, uvádějící jméno knížete Boleslava nejen na lícních, ale ve zkomolené formě rovněž na rubních stranách mincí. Svůj názor podepřel rovněž postřehem o zdvojení písmene Z v opisové legendě u jedné z variant denáru C 91 podobně, jako je tomu u vyšehradských ražeb denárů tzv. frížského typu „mincmistra" Noce (*Smolík 1899*, 97, č. 399).[4]

Názor J. Smolíka o časovém zařazení ražby denárů s vyobrazením meče (mečů) na obou stranách mincí do druhé poloviny 90. let 10. století výrazně posílil velký denárový nález, odkrytý v červenci 1903 nedaleko Ostroměře (okr. Jičín) a zakopaný podle J. Smolíka v roce 999 (*Smolík 1902–1904*, 526).[5] Součástí nálezu bylo rovněž pět kusů denárů s meči na obou stranách (C 90–91), ale ani jeden exemplář z nejstarších variant denárů mečového typu C 47, 49 a 53–55 (*Smolík 1902–1904*, 518).

Názory J. Smolíka na zařazení ražby denárů C 90–91 na samotný konec vlády Boleslava II. převzal Gustav Skalský. Rovněž on založil chronologii těchto variant mečového typu na složení ostroměřského nálezu a ražbu denárů s meči po obou stranách mince zařadil do období po ukončení ražby denárů tzv. ethelredského typu (*Skalský 1929*, 51–55; *týž 1936*, 47–50).

Na poněkud jiných základech postavil časové odlišení ražby starších a mladších variant denárů mečového typu Viktor Katz. Denáry s mečem (meči) na obou stranách mincí považoval za mladší z důvodu jejich větší váhy a většího průměru střížku. Váha starších i mladších variant denárů mečového typu podle něj kopírovala váhu bavorských denárů, ražených za vlády vévodů Otty Švábského (976–982), Jindřicha III. (983–985) a za druhé vlády Jindřicha II. (985–995). Za vlády posledně jmenovaného se průměrná váha denárů, ražených v bavorských mincovnách, zvýšila, což bylo doprovozeno i zvětšením střížků mincí. A právě do období let 983–987 umístil V. Katz ražbu denárů s meči na obou stranách v pražské mincovně (*Katz 1935*, 71–72, pozn. 282, 102, pozn. 425).[6]

Posledním badatelem, který se vážněji vyjádřil k chronologii jednotlivých variant denárů mečového typu, byl v roce 1971 Stanisław Suchodolski (*1971*, 39–101). Denáry mečového typu rozdělil do tří skupin a jejich chronologii založil, vedle ikonografického pojetí lícních a rubních stran a opisových legend, na rozdílnosti průměrných vah jednotlivých variant. Průměrná váha denárů s meči na obou stranách mincí (typ III: C 90–91, 93–94, 96) je podle Suchodolského 1,20 g a k jejich ražbě došlo v letech 985–995 (*Suchodolski 1971*, 45–46).

3 Stranou ponechávám názory polského badatele K. Stronczyńského (1809–1896), který zařadil denáry s meči na obou stranách mincí, ale i denáry typu meče-pták mezi české ražby polského panovníka Boleslava Chrabrého z období let 1003–1004 (*Stronczyński 1847*, 176–177; *týž 1883–1885*, I/tab. 3). E. Fiala zařadil denáry s meči na obou stranách mincí nejprve mezi nejstarší ražby Boleslava I. (*Fiala 1895*, 224, č. 1–6), při popisu čistěveského nálezu však denáry C 90 zařadil mezi ražby Boleslava Chrabrého z období jeho vlády v Čechách a označil je jako ražby „*následní*" (*Fiala 1896*, č. 40).

4 *Cach 1970*, č. 138; *Hásková 1975*,123–128.

5 Vzhledem k okolnosti, že nález obsahoval plynulou a sevřenou řadu českých denárů byzantizujícího typu, mladších variant denárů mečového typu, denárů typu meče-pták, denárů frížského typu a k tomu jen menší množství denárů typu ethelredského, můžeme jeho ukrytí položit těsně před rok 995. Tomu odpovídá i složení bavorské složky nálezu, tvořené šesti kusy denárů z období druhé vlády Jindřicha II. (985–995): *Hahn 1976*, č. 22c1, 22d1, 22f1 a 22g1. Součástí nálezu byly rovněž dva exempláře starších typů denárů Soběslava Slavníkovce (C 159, 162), ale ani jediný exemplář typu ethelredského. Za konzultaci při rozboru a datování ostroměřského nálezu děkuji ing. Janu Videmanovi.

6 V následné diskusi, věnované chronologii českých denárových ražeb 10. století, G. Skalský zdůraznil nutnost většího časového odlišení ražby starších a mladších variant denárů mečového typu (*Skalský 1936*, 47–50).

Nálezy denárů mečového typu C 90–92 (podle doby ukrytí)

1. NOVÝ DVŮR, okres Teplice, Česká republika (1869)
Uložen: po 985
Lit.: *Fiala 1890*, 116, pozn. 2; *Fiala 1891*, 14, pozn. 8; *Fiala 1895*, 152; *Smolík 1899*, 22–23; *Skalský 1929*, 61, pozn. 223; *Skalský 1936*, 48; *Nálezy II/1*, č. 1422; *Cach 1970*, 55, č. 31; *Lukas – Polanský 2007*, 79; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013,* 235–236.
Poznámka: Novodvorský nález byl rozchvácen a v otázce jeho složení jsme odkázáni pouze na rámcový a pravděpodobně neúplný popis z pera E. Fialy (*Fiala 1891*, 14, pozn. 8; *Fiala 1895*, 152) a údaje v díle J. Smolíka (*Smolík 1899*), vycházející z informací významného českého sběratele Emanuela Mikše. Klíčovou otázkou pro datování uložení nálezu je zastoupení variant denárů typu štíhlá ruka-kaplice (C 120/121), ražených po roce 985 (*Fiala 1891*, č. 165 → *Fiala 1895*, č. 144; *Smolík 1899*, č. 213).
Denáry mečového typu: C 47, C 49, C 54, **C 91?**
Lit.: *Smolík 1899*:
č. 399, tab. V/120 – **C 91**, 1,43 g (sbírka Josefa Květoně)
Poznámka: V rukopisném seznamu Květoňovy sbírky z roku 1898, uloženém v Jihomoravském muzeu ve Znojmě (*Münzen-Sammlung des Jos. Květoň Prag No511/II, März 1898*, JM Znojmo, inv. č. 750/1), je tento denár zanesen bez podrobnějšího popisu s odkazem na *Hanka 1855*, tab. II/13. Způsob získání mince nebo místo nálezu nejsou v Květoňově rukopisu, na rozdíl od některých jiných, uvedeny. E. Fiala, jehož popis novodvorského nálezu vychází z informací E. Mikše a je na rozdíl od údajů J. Smolíka autentičtější, tuto variantu denáru mečového typu mezi nálezovými kusy neuvádí (*Fiala 1895*, 152).[7] Na nejistotu ve složení nálezu upozornil i G. Skalský (*Skalský 1929*, 61, pozn. 223). Zastoupení denáru C 91 v novodvorském nálezu je tedy sporné.

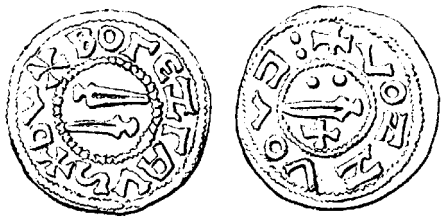

Obr. 1. *Smolík 1899*, č. 399, tab. V/120.

2. CHOUSTNÍK, okres Tábor, Česká republika (1923)
Uložen: po 1010 (starší část uzavřena kol. 990)
Lit.: *Fiala 1923*, 242–245; *Katz 1935*, 41–42, pozn. 148; *Chaura 1938*, 86–88, 96–104, 109–117, 125–139; *Chaura 1939*; *Nálezy II/1*, 16, č. 1448; *Cach 1970*, č. 12; *Lukas – Polanský 2007*, 70–71; *Lukas 2012*, 230, č. 42; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013,* 121–122.
Poznámka: Z obsahového hlediska lze nálezový soubor rozdělit do dvou základních částí. Jeho jádro tvoří 334 denárů Boleslava II. (972–999) a pět denárových ražeb bavorských vévodů Jindřicha II. (955–976) a Otty Švábského (976–982) z mincoven v Řezně, Nabburku a v Augsburku. Méně početnou, ale stejně významnou složku nálezu tvoří 11 denárů knížete Jaromíra (1004–1012) tzv. chrášťanského a byzantizujícího typu. Z toho je zřejmé, že mincovní soubor, ukrytý do země počátkem 11. století, nevznikl najednou, ale postupně, ve dvou časových fázích. Nejmladší denáry, ražené za vlády knížete Boleslava II., jsou v nálezu zastoupeny denáry tzv. frízského typu, a to v počtu pouhých 17 kusů (z toho jeden z mincovny vyšehradské, C 138). Pět denárových ražeb bavorských vévodů Jindřicha II. a Otty Švábského ze 70. a počátku 80. let 10. století odpovídá dobou svého vzniku souboru denárů knížete Boleslava II. Kmen nálezu, tj. jeho nejpočetnější složku (263 ks), tvoří starší varianty denárů mladšího bavorsko-švábského typu C 23 (30 ks), C 29 (25 ks), C 32 (83 ks), C 34 (61 ks) a C 63 (64 ks). V nálezu zcela chybí denáry staršího bavorsko-švábského typu a denáry ethelredského typu. Z toho lze usuzovat, že starší složka nálezu vznikla postupně, v průběhu přibližně deseti let, nejpozději do přelomu 80. a 90. let 10. století (*Lukas – Polanský 2007*, 85, tab. 7).

7 E. Fiala numismatickou sbírku J. Květoně dobře znal a při své práci z ní hojně čerpal.

Denáry mečového typu: C 47 (4 ks), **C 91** (1 ks)
Lit.: *Chaura 1939*:
č. 69, obr. 69 – **C 91**, 21 mm, 1,27 g

Obr. 2. *Chaura 1939*, obr. 69.

3. KULHUSGAARDEN, Ksp. Draaby, Seeland, Dánsko (1863)
Uložen: po 991 (1000–1010)
Lit.: *Skovmand 1942*, 114, č. 48; *Galster 1964*, 28, č. 19; *Cach 1970*, 67, č. 96 (Kulhusene); *Šimek 1982*, 70, č. 9 (Kulhusene); *Hatz 1986*, 274; *Lukas 2012*, 58, č. 10.
Poznámka: G. Hatz datuje uložení nálezu podle zastoupení denárů otto-adelheidského typu do období po roce 991, podrobnější rozbor této části mincovní složky nálezu na základě nových poznatků o datování ražby denárů otto-adelheidského typu však dosud nebyl proveden. R. Skovmand klade jeho ukrytí do období krátce po roce 1000, E. Šimek datuje uložení nálezu bez bližšího zdůvodnění do let 1000–1010.
Denáry mečového typu: C 90 (1 ks)
Lit.: *Hatz 1986*, 274.
Veřejné sbírky: Kgl. Mønt- og Medaillesamling København.

4. OSTROMĚŘ, okres Jičín, Česká republika (1903)
Uložen: před 995[8]
Lit.: *Smolík 1902–1904*; *Nálezy II/1*, č. 1433; *Cach 1970*, č. 32; *Lukas 2012*, 228, č. 36; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013,* 242.
Denáry mečového typu: C 90 (4 ks), **C 91** (1 ks)
Lit.: *Smolík 1902–1904*:
č. 21 – **C 91** (odkaz na *Smolík 1899*, tab. VI/121) 1,08 g
č. 22 – **C 90** (odkaz na *Smolík 1899*, tab. VI/122) 1,19 g
č. 22a, tab. LXVIII/22a – **C 90**, 2 ks: 1,10 g, 1,15 g
č. 22b – **C 90** (odkaz na *Smolík 1899*, tab. VI/124)
Poznámka: J. Smolík zařadil zde popsané denáry mezi společné ražby Boleslava II. a jeho syna Boleslava III. do let 994–999 (*Smolík 1902–1904*, 518).
Veřejné sbírky: Národní muzeum Praha (dále jen NM Praha): nedohledáno.

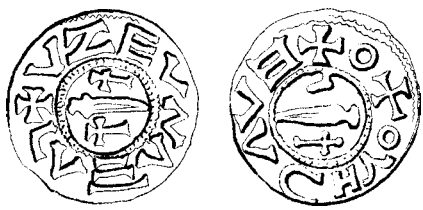

Obr. 3. *Smolík 1902–1904*, tab. LXVIII/22a.

8 Srovnej pozn. 5.

5. MANČICE, okr. Kolín, Česká republika (1890)
Uložen: po 995[9]
Lit.: *Fiala 1891*, 24, pozn. 17; *Fiala 1895*, 156; *Smolík 1899*, 23; *Skalský 1930*; *Nálezy II/1*, č. 1431; *Cach 1970*, č. 30; *Lukas 2012*, 225, č. 28; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013,* 208.
Denáry mečového typu: C 91 (3 ks?)
Lit.:
Fiala 1891, č. 72 → *Fiala 1895*, č. 2, tab. I/1 – **C 91**, 20 mm
Smolík 1899, č. 402 – **C 91**, 1,09 g („*není celý*“)

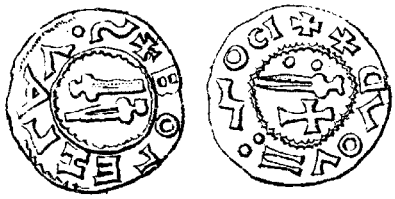

Obr. 4. *Fiala 1895*, tab. I/1.

6. ČISTĚVES, okres Hradec Králové, Česká republika (1896)
Uložen: po 995
Lit.: *Fiala 1896*; *Smolík 1899*, 23–24; *Nálezy II/1*, č. 1424; *Cach 1970*, č. 2; *Polanský – Tomková 2006*; *Lukas 2012*, 227, č. 33; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013,* 82.
Denáry mečového typu: C 46 (1 ks), C 47 (2 ks), C 49 (1 ks), C 56 (1 ks), **C 90** (2 ks)
Lit.: *Fiala 1896*:
č. 40 – **C 90** (odkaz na *Fiala 1895*, tab. I/3, „*podobný*“), 2 ks, 20 mm, 1,10 g
Poznámka: Denár č. 40 zařadil E. Fiala (*Fiala 1896*) mezi ražby Boleslava Chrabrého z období jeho vlády v Čechách (1003–1004) a označil jej jako ražbu „*následní*“. J. Smolík (*1899*, č. 403, tab. IV/122) uvádí u téhož denáru váhu 1,30 g (jedná se pravděpodobně o druhý z Fialou uváděných exemplářů).

7. PODĚBRADY, okres Nymburk, Česká republika (1936)
Uložen: po 995
Lit.: *Nálezy II/1*, 13, č. 1434; *Radoměrský 1966*; *Cach 1970*, 56, č. 34; *Lukas – Polanský 2007*; *Lukas 2012*, 231, č. 44; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013,* 261.
Denáry mečového typu: C 47 (12 ks), C 49 (12 ks), C 55 (1 ks), **C 90** (8 ks), **C 91** (2 ks), **C 92** (1 ks).
Lit.: *Radoměrský 1966*:

typ	Cach	Ø (mm)	váha (g)
XXV-1/1	90	20,2	1,353
XXV-1/2	90	20,4	1,352
XXV-1/3	90	20,0	1,170
XXV-1/4	90	20,5	1,129
XXV-2/1	90	20,2	1,071
XXV-2/2	90	21,2	1,240
XXV-2/3	90	21,3	1,227
XXV-3	90	20,6	1,199
XXVI-1	92	20,3	1,005
XXVII-1	91	20,3	1,194
XXVII-2	91	20,1	1,136

9 Mincovní soubor obsahoval kromě více než 110 kusů českých denárů Boleslava II. (972–999) z 80. a počátku 90. let 10. století přibližně 150 kusů rakouských a bavorských feniků z 13. a 14. století. Jakým způsobem se do nálezového souboru dostaly, není jasné. Jak však dokázal G. Skalský (*1930*), nemohly být tyto mince pro svou různorodost a velké časové rozpětí součástí původního nálezového celku. Nejmladšími mincemi české složky nálezu jsou denáry Boleslava II., ethelredského typu, datující jeho uložení do poloviny posledního desetiletí 10. století.

Veřejné sbírky: Muzeum Polabí Poděbrady, př. č. 4718/90.

Obr. 5. a) Muzeum Polabí Poděbrady (dále jen MPP), *Radoměrský 1966*, typ XXV 1; b) MPP, *Radoměrský 1966*, typ XXV 2; c) MPP, *Radoměrský 1966*, typ XXV 3; d) MPP, *Radoměrský 1966*, typ XXVI 1; e) MPP, *Radoměrský 1966*, typ XXVII 1; f) MPP, *Radoměrský 1966*, typ XXVII 2.

8. WICIMICE (Witzmitz), woj. Szczecin, pow. Łobez, Polsko (1878)
Uložen: po 996
Lit.: *Friedländer 1879*; *Dannenberg 1876–1905*, 522, č. 56; *PSW II*, 117–119, č. 197; *Cach 1970*, č. 159; *Lukas 2012*, 222, č. 20.
Denáry mečového typu: C 49 (0+2 ks), C 61 (1 ks), **C 91** (0+1 ks)
Lit.: *Friedländer 1879*, 247
C 91 („*Ein Fragment* +BOΛ…VΛS *zwei Schwerter neben ainander, eins aufwärts, eins abwärts gerichtet. Die Ks. ist undeutlich, wie* **:** | **x** , *Umschrift sinnlos*.“)
Veřejné sbírky: Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878.

Obr. 6. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878.

9. POLSKO, před 1930
Uložen: poč. 11. století[10]
Lit.: *Katz 1935*, 5, pozn. 1; *Lukas 2012*, 230, č. 43.
Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), C 49 (3 ks), C 50 (1 ks), C 56 (1 ks), **C 90** (1 ks)
Lit.: *Katz 1935*, 5, pozn. 1.

10. STURKÖ, Blekinge, Švédsko (1890)
Uložen: po 1002
Lit.: *Hildebrand 1890*; *Hatz 1974*, č. 116; *Hatz – Hatz 1975*, č. 18; *Cach 1982*, č. 621; *Lukas 2012*, 225, č. 27.
Denáry mečového typu: C 90 (1 ks)
Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 18.
Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 8770.

11. BYSTRZYCA (Peisterwitz, Byrč), woj. Wrocław, pow. Oława, Polsko (1886)
Uložen: po 1003
Lit.: *Bahrfeldt 1887*; *Menadier 1887*; *Bahrfeldt 1888*; *Dannenberg 1876–1905*, 525, č. 62; *Fiala 1895*, 157, č. 13; *PSW IV*, 44; *Cach 1970*, 61, č. 65; *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 25–31; *Lukas 2012*, 64, č. 25.
Denáry mečového typu: C 47 (1+3 ks), C 49 (0+2 ks), C 51 (0+1 ks), **C 90** (1+2 ks), **C 90** nebo **C 91** (0+1 ks), **C 91** (0+1 ks)
Lit.: *Menadier 1887*:
č. 84 – **C 90**, 1+2 ks (odkaz na *Dannenberg 1863*, 30, č. 66, tab. II/66; *Hanka 1855*, tab. I/14)
č. 89 – **C 91**, 0+1 ks (odkaz na *Cappe 1846*, tab. III/4; *Hanka 1855*, tab. II/17)
č. 90 – **C 90** nebo **C 91**, 0+1 ks

12. JAROCIN, woj. Kalisz, Polsko (1878)
Uložen: po 1004
Lit.: *Jaździewski 1879*; *Dannenberg 1880*; *Smolík 1881*, 476; *Menadier 1887*, 172–173; *Dannenberg 1876–1905*, 523, č. 61; *Fiala 1895*, 161, č. 27; *PSW I*, 258, č. 41; *Cach 1970*, č. 83; *Andrałojć – Andrałojć – Silska – Szyngiera 2011*, 138, č. 96; *Lukas 2012*, 221, č. 19.
Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), C 49 (4 ks), C 56 (1 ks), C 57 (1 ks), C 58 (1 ks), C 62 (1 ks), **C 90** (1 ks)
Lit.: *Jaździewski 1879*, 20:
č. 6, tab. I/4 – **C 90** (odkaz na *Dannenberg 1863*, 30, č. 66, tab. II/66), 1,20 g

10 Soubor 64 denárů z neznámého polského nálezu zakoupil V. Katz v roce 1930. Složení nálezového souboru neznáme v úplnosti. Vzhledem k okolnosti, že kromě českých denárů obsahoval soubor rovněž jeden denár hraběnky Adély z mincovny v Deventeru (*Dannenberg 1876–1905*, č. 1237), můžeme jeho uložení do země položit na počátek 11. století.

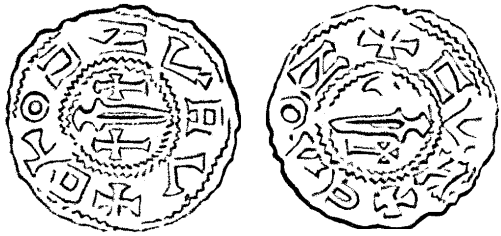

Obr. 7. *Jaździewski 1879*, tab. I/4.

13. GDAŃSK – okolí, Polsko (1849)
Uložen: po 1010[11]
Lit.: *Cappe 1850*; *PSW II*, č. 37; *Lukas 2012*, 217, č. 5.
Denáry mečového typu: C 47 (2 ks), C 52 (1 ks), **C 91** (1 ks)
Lit.: *Cappe 1850*:
č. 4 – **C 91**

14. MIASTKO (Rummelsburg), woj. Gdańsk, Polsko (1861)
Uložen: po 1011
Lit.: *Dannenberg 1863*; *Dannenberg 1876–1905*, 46, 521; *Smolík 1881*, 474; *PSW II*, č. 98; *Cach 1970*, č. 108; *Lukas 2012*, 218, č. 9.
Denáry mečového typu: C 47 (1 ks), C 49 (3 ks), **C 90** (1 ks)
Lit.: *Dannenberg 1863*:
č. 66, tab. II/66 – **C 90** (*„unedirt“*)

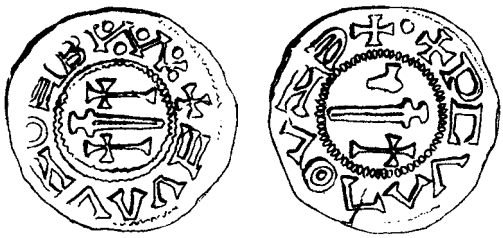

Obr. 8. *Dannenberg 1863*, tab. II/66.

15. KARLS, Ksp. Tingstäde, Gotland, Švédsko (1966)
Uložen: po 1039
Lit.: *Trotzig – Linder-Velin 1967*; *Hatz 1974*, č. 232; *Hatz – Hatz 1975*, č. 53; *Cach 1982*, č. 569; *Lukas 2012*, 234, č. 46.
Denáry mečového typu: C 91 (1 ks)
Lit.: *Hatz – Hatz 1975*, č. 53.
Veřejné sbírky: Statens Historiska Museum Stockholm, inv. č. 10396.

11 Složení nálezu je nejisté. Cappe ve své práci (*Cappe 1850*) popisuje pouze českou složku nálezu a o mincích z jiných zemí, pocházejících rovněž z tohoto nálezu, nevíme nic. Z celkového počtu 43 kusů Cappem popsaných denárů českého původu pocházela část z majetku H. Dannenberga (C 4, 12, 35, 47, 52 a 102) a není jisté, jestli byla rovněž součástí nálezu Gdańsk – okolí.

Tab. 2. Nálezy denárů mečového typu C 90–92

č.	Nález	uložen	C 90	C 91	C 92	Celkem
1.	**Nový Dvůr?**	po 985		1		**1**
2.	**Choustník**	okolo 990		1		**1**
3	**Kulhusgaarden**	po 991-?	1			**1**
4.	**Ostroměř**	okolo 995	4	1		**5**
5.	**Mančice**	po 995		3		**3**
6.	**Čistěves**	po 995	2			**2**
7.	**Poděbrady**	po 995	8	2	1	**11**
8.	**Wicimice**	po 996		1		**1**
9.	**Polsko**	po 1002	1			**1**
10.	**Sturkö**	po 1002	1			**1**
11.	**Bystrzyca**	po 1003	3	2		**5**
12.	**Jarocin**	po 1004	1			**1**
13.	**Gdańsk**	po 1010		1		**1**
14.	**Miastko**	po 1011	1			**1**
15.	**Karls**	po 1039		1		**1**
	Celkem		**22**	**13**	**1**	**36**

Varianty denárů mečového typu C 90–92

C 90

Exempláře:

1. Muzeum Polabí Poděbrady (dále jen MP Poděbrady), př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/1, 20,2 mm, 1,353 g
2. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/2, 20,4 mm, 1,352 g
3. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/3, 20,0 mm, 1,170 g
4. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/4, 20,5 mm, 1,129 g
5. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/1, 20,2 mm, 1,071 g
6. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/2, 21,2 mm, 1,240 g
7. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/3, 21,3 mm, 1,227 g
8. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-3, 20,6 mm, 1,199 g
9. NM Praha, inv. č. H5-115 (foto) = *Petráň 1998*, 195, č. 3
10. NM Praha, inv. č. H5-130; 19,8 mm, 1,10 g
11. NM Praha, inv. č. H5-131 (zlomek); 0,57 g
12. Jihomoravské muzeum Znojmo, *Šmerda 2004*, č. 7; 21,2 mm, 1,402 g
13. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 14/1873; 20,0 mm, 1,064 g
14. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. Dannenberg 1892; 20,0 mm, 1,094 g
15. Soukromá sbírka; 21,3 mm, 1,22 g
16. Soukromá sbírka; 20,6 mm, 1,04 g
17. Aukce Aurea Praha 33/902
18. *Petráň 1998*, 195, č. 1 (foto)
19. *Petráň 1998*, 195, č. 2 (foto)

Obr. 9. a) NM Praha, inv. č. H5-130; b) NM Praha, inv. č. H5-131; c) Jihomoravské muzeum Znojmo, *Šmerda 2004*, č. 7; d) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 14/1873; e) Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. Dannenberg 1892; f) soukromá sbírka; g) soukromá sbírka; h) aukce Aurea Praha 33/902.

Starší popisy a kresebná vyobrazení:

1. *Hanka 1855*, tab. II/14 (NM Praha – nedohledáno) → *Fiala 1891*, č. 329 → *Fiala 1895*, č. 419 → *Smolík 1899*, č. 406, tab. VI/124 (1,16 g) → *Katz 1935*, č. 100 → *Šmerda 1996*, č. 18c

2. *Dannenberg 1863*, č. 66, tab. II/66 (Miastko) → *Smolík 1899*, č. 403, tab. VI/122 (NM Praha); 1,30 g → *Katz 1935*, č. 98 → *Cach 1970*, č. 90 → *Šmerda 1996*, č. 18b

3. *Jażdzewski 1879*, 20, č. 6, tab. I/4 (Jarocin) → *Smolík 1880*, tab. XVIII/20 → *Fiala 1891*, č. 74, tab. I/19 → *Fiala 1895*, č. 5, tab. I/3 → *Smolík 1899*, č. 404, tab. VI/123 → *Katz 1935*, č. 101 → *Šmerda 1996*, č. 18d

4. *Smolík 1902–1904*, č. 22a, tab. LXVIII/22a (Ostroměř) → *Katz 1935*, č. 97 → *Šmerda 1996*, č. 18a

a b c d

Obr. 10. a) *Smolík 1899*, tab. VI/124; b) *Smolík 1899*, tab. VI/122; c) *Smolík 1899*, tab. VI/123; d) *Smolík 1902–1904*, tab. LXVIII/22a.

AVERZ:

1.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi dvojicí křížů, obvodky sekané.
Opis: + ƎVΛVΣV⫤⊨ V∴ΛΛ∵
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/1
2. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/2
3. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/3
4. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/4
5. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/1
6. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/2
7. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/3
8. NM Praha, inv. č. H5-115 (foto)
9. Jihomoravské muzeum Znojmo, Šmerda 2004, č. 7
10. Soukromá sbírka; 20,6 mm, 1,04 g
11. *Petráň 1998*, 195, č. 2 (foto)

Kresebná vyobrazení:
Dannenberg 1863, č. 66, tab. II/66 → *Smolík 1899*, tab. VI/122 → *Katz 1935*, č. 98 → *Cach 1970*, č. 90 → *Šmerda 1996*, č. 18b

Obr. 11. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXV-1/2.

2.

Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi dvojicí křížů, obvodky sekané.

Opis: + V Z E V ∼ Λ ≡ Λ)

Exempláře:

1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-3
2. NM Praha, inv. č. H5-130
3. NM Praha, inv. č. H5-131 (zlomek)
4. Soukromá sbírka; 21,3 mm, 1,22 g
5. *Petráň 1998*, 195, č. 1 (foto)

Kresebná vyobrazení:

Smolík 1902–1904, tab. LXVIII/22a → *Katz 1935*, č. 97 → *Šmerda 1996*, č. 18a

Obr. 12. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXV-3.

3.

Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi dvojicí křížů, obvodky sekané.

Opis: + B ⊢ O ⊐ Z V Π V

Exempláře:

1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 14/1873
2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. Dannenberg 1892

Kresebná vyobrazení:

Jaździewski 1879, tab. I/4 → *Smolík 1880*, tab. XVIII/20 → *Fiala 1891*, tab. I/19 → *Fiala 1895*, tab. I/3 → *Smolík 1899*, tab. VI/123 → *Katz 1935*, č. 101 → *Šmerda 1996*, č. 18d

Obr. 13. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 14/1873.

4.

Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi dvojicí křížů, obvodky sekané.

Opis: + T V Z + V Ǝ + V O

Exempláře: ---

Kresebná vyobrazení:

Hanka 1855, tab. II/14 → *Smolík 1899*, tab. VI/124 → *Katz 1935*, č. 100 → *Šmerda 1996*, č. 18c

Obr. 14. *Smolík 1899*, tab. VI/124.

5.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi dvojicí křížů, obvodky sekané.
Opis: + //// Z ⊏ V ⋀⋁ ▵ V Λ
Exempláře:
1. Aukce Aurea Praha 33/902
Kresebná vyobrazení: ---

Obr. 15. Aukce Aurea Praha 33/902.

REVERZ:

1.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a „kovadlinou“, obvodky sekané.
Opis: + D E Ʊ ⌃⌃ Θ V Σ ∍ + •
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/1
2. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/2
3. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/3
4. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-1/4
5. NM Praha, inv. č. H5-115 (foto)
Kresebná vyobrazení: ---

Obr. 16. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXV-1/3.

2.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a „kovadlinou“, obvodky sekané.
Opis: + D ⊏ Ʊ Λ ⌝ ⊙ V Σ ∍ + •
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/1
2. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/2
3. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXV-2/3
9. Jihomoravské muzeum Znojmo, *Šmerda 2004*, č. 7
10. Soukromá sbírka; 20,6 mm, 1,04 g
11. *Petráň 1998*, 195, č. 2 (foto)
Kresebná vyobrazení:
Dannenberg 1863, tab. II/66 → *Smolík 1899*, tab. VI/122 → *Katz 1935*, č. 98 → *Cach 1970*, č. 90 → *Šmerda 1996*, č. 18b

Obr. 17. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXV-2/1.

3.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a „kovadlinou“, obvodky sekané.
Opis: +O+OYH)ΛVƎ
Exempláře:
1. NM Praha, inv. č. H5-130
2. NM Praha, inv. č. H5-131 (zlomek)
3. *Petráň 1998*, 195, č. 1 (foto)

Kresebná vyobrazení:
Smolík 1902–1904, tab. LXVIII/22a → *Katz 1935*, č. 97 → *Šmerda 1996*, č. 18a

Obr. 18. NM Praha, inv. č. H5-130.

4.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a „kovadlinou“, obvodky sekané.
Opis: +[VΣ+ᗡΛOZ
Exempláře:
1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 14/1873
2. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. Dannenberg 1892

Kresebná vyobrazení:
Jaździewski 1879, tab. I/4 → *Smolík 1880*, tab. XVIII/20 → *Fiala 1891*, tab. I/19 → *Fiala 1895*, tab. I/3 → *Smolík 1899*, tab. VI/123 → *Katz 1935*, č. 101 → *Šmerda 1996*, č. 18d

Obr. 19. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 14/1873.

5.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a „kovadlinou“, obvodky sekané.
Opis: +⊏Z+•V∃Ʊ
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90, *Radoměrský 1966*, XXV-3
2. Soukromá sbírka; 21,3 mm, 1,22 g
3. Aukce Aurea Praha 33/902

Kresebná vyobrazení:
Hanka 1855, tab. II/14 → *Smolík 1899*, tab. VI/124 → *Katz 1935*, č. 100 → *Šmerda 1996*, č. 18c

Obr. 20. Soukromá sbírka (1,22 g).

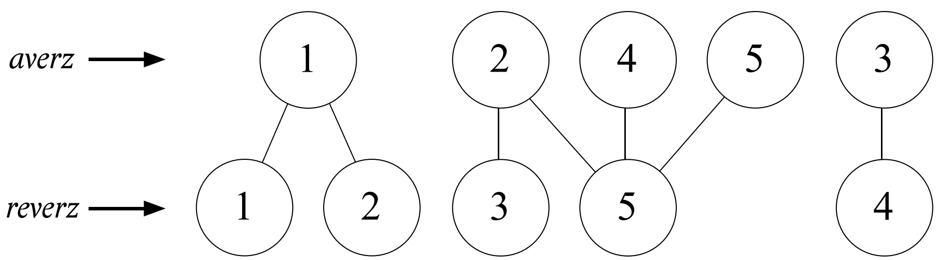

Tab. 3. Kombinace ražebních kolků u denárů C 90.

C 91

Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVII-1, 20,3 mm, 1,194 g
2. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVII-2, 20,1 mm, 1,136 g
3. *Chaura 1939*, č. 69, obr. 69 (Choustník, foto), 21 mm, 1,27 g
4. Moravské zemské muzeum Brno (dále jen MZM Brno), inv. č. 206882; 20,3 mm, 1,155 g
5. MZM Brno, inv. č. 205992; 20,2 mm, 0,815 g
6. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878 (Wicmice, *Friedländer 1879*, 247 → *Fiala 1891*, č. 73 → *Fiala 1895*, č. 3 → *Smolík 1899*, č. 401), 0,88 g (vylomen)
7. Soukromá sbírka (aukce Dukát 18, 6/1996, č. 180), 20,0 mm, 1,055 g

a b c

Obr. 21. a) MZM Brno, inv. č. 206.882; b) MZM Brno, inv. č. 205.992; c) sbírka Videman.

Starší popisy a kresebná vyobrazení:
1. *Cappe 1846*, č. 13, tab. III/4 → *Hanka 1855*, tab. II/17 → *Smolík 1899*, č. 400, tab. VI/121 → *Katz 1935*, č. 99 → *Cach 1970*, č. 91 → *Šmerda 1996*, č. 19
2. *Hanka 1855*, tab. II/13 (NM Praha) → *Fiala 1891*, č. 71 → *Fiala 1895*, č. 1 → *Smolík 1899*, č. 399, tab. V/120 (sb. J. Květoň)
3. *Fiala 1891*, č. 72, tab. I/18 (Mančice, sb. E. Haisl) → *Fiala 1895*, č. 2, tab. I/1 → *Smolík 1899*, č. 402, 1,09 g (vylomen)

a b c

Obr. 22. a) *Smolík 1899*, tab. VI/121; b) *Smolík 1899*, tab. V/120; c) *Fiala 1895*, tab. I/1.

AVERZ:

1.
Popis: Ve středu mincovního pole dvojice proti sobě ležících mečů, obvodky sekané.
Opis: + B O Γ E Σ Γ ∀ Λ • ∼
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVII-1
2. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVII-2
3. *Chaura 1939*, č. 69, obr. 69 (Choustník, foto)
4. MZM Brno, inv. č. 206.882
5. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878
6. Soukromá sbírka (aukce Dukát 18, 6/1996, č. 180)

Kresebná vyobrazení:
Cappe 1846, tab. III/4 → *Hanka 1855*, tab. II/17 → *Smolík 1899*, tab. VI/121 → *Katz 1935*, č. 99 → *Cach 1970*, č. 91 → *Šmerda 1996*, č. 19

Obr. 23. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXVII-1.

2.
Popis: Ve středu mincovního pole dvojice proti sobě ležících mečů, obvodky sekané.
Opis: D O Γ Є Z Γ A V ∽ + D V X
Exempláře:
1. MZM Brno, inv. č. 205992
Kresebná vyobrazení:
Hanka 1855, tab. II/13 → *Smolík 1899*, tab. V/120

Obr. 24. Moravské zemské muzeum Brno, inv. č. 205992.

REVERZ:

1.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a dvojicí kuliček, obvodky sekané.
Opis: + b b V ˥ O V • V
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVII-2

Kresebná vyobrazení: ---

Obr. 25. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXVII-2.

2.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a dvojicí kuliček, obvodky sekané.
Opis: + b • b O V T O ◂ V • V
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVII-1
2. *Chaura 1939*, č. 69, obr. 69 (Choustník, foto)
3. Soukromá sbírka (aukce Dukát 18, 6/1996, č. 180)
Kresebná vyobrazení: ---
Poznámka:
Rubní strana denárů byla ražena ze stejného, ale nově upraveného ražebního kolku.

Obr. 26. Muzeum Polabí Poděbrady, *Radoměrský 1966*, typ XXVII-1.

3.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a dvojicí kuliček, obvodky sekané.
Opis: + V O Z Z V O V ⊐ :[12]
Exempláře:
1. MZM Brno, inv. č. 205992
Kresebná vyobrazení:
Hanka 1855, tab. II/13 → *Smolík 1899*, tab. V/120

Obr. 27. Moravské zemské muzeum Brno, inv. č. 205992.

4.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a dvojicí kuliček, obvodky sekané.
Opis: + //// J V O V ⊐ • //// - O O
Exempláře:

12 J. Smolík reprodukuje opisovou legendu rubní strany s dvojicí písmen ZZ (*Smolík 1899*, 97, č. 399) a odkazuje na podobnost s opisovými legendami denárů tzv. frížského typu z vyšehradské mincovny se jménem „monetaria“ Noce (*Smolík 1899*, 90–91, č. 360–368). Tato podobnost však, jak ukazuje zde reprodukovaná opisová legenda, ve skutečnosti neexistuje.

1. MZM Brno, inv. č. 206882
Kresebná vyobrazení:
Cappe 1846, tab. III/4 → *Hanka 1855*, tab. II/17 → *Smolík 1899*, tab. VI/121 → *Katz 1935*, č. 99 → *Cach 1970*, č. 91 → *Šmerda 1996*, č. 19

Obr. 28. Moravské zemské muzeum Brno inv. č. 206882.

5.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a dvojicí kuliček, obvodky sekané.
Opis: /// V Ξ ///
Exempláře:
1. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878
Kresebná vyobrazení: ---

Obr. 29. Münzkabinet, Staatliche Museen zu Berlin, př. č. 998/1878.

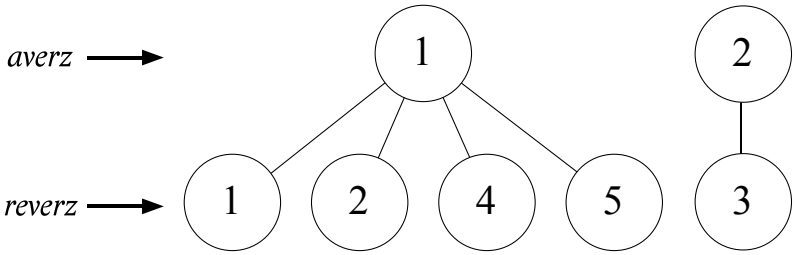

Tab. 4. Kombinace ražebních kolků u denárů C 91.

C 92

Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVI-1, 20,3 mm, 1,005 g
2. NM Praha, inv. č. H5-1; 21,2 mm, 1,36 g
3. Soukromá sbírka; 20,3 mm, 1,12 g
4. Soukromá sbírka; 20,7 mm, 1,29 g
5. Sbírka Bernhard Schulte (F. R. Künker GmbH, aukce 165, 8. 3. 2010); 1,12 g

e f g h

Obr. 30. a) NM Praha, inv. č. H5-1; b) Soukromá sbírka; c) Soukromá sbírka; d) Sbírka Bernhard Schulte.

Starší popisy a kresebná vyobrazení:
1. *Fiala 1888*, č. 28, tab. I/28 → *Fiala 1895*, č. 4, tab. I/2; 20,0 mm, 1,30 g → *Cach 1970*, č. 92 → *Šmerda 1996*, č. 20

Obr. 31. *Fiala 1895*, tab. I/2.

AVERZ:

1.
Popis: Ve středu mincovního pole meč, obvodky sekané.
Opis: + VISEVVIHVE
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVI-1
2. NM Praha, inv. č. H5-1
3. Soukromá sbírka; 1,12 g
4. Soukromá sbírka; 1,29 g
5. Sbírka Bernhard Schulte (F. R. Künker GmbH, aukce 165, 8. 3. 2010)
Kresebná vyobrazení:
Fiala 1888, tab. I/28 → *Fiala 1895*, tab. I/2 → Cach 1970, č. 92 → *Šmerda 1996*, č. 20

Obr. 32. Soukromá sbírka.

REVERZ:

1.
Popis: Ve středu mincovního pole meč mezi křížem a „kovadlinou“, obvodky sekané.
Opis: +ÞFVΛЄ+ZO+•
Exempláře:
1. MP Poděbrady, př. č. 4718/90; *Radoměrský 1966*, XXVI-1
2. NM Praha, inv. č. H5-1
3. Soukromá sbírka; 1,12 g
4. Soukromá sbírka; 1,29 g
5. Sbírka Bernhard Schulte (F. R. Künker GmbH, aukce 165, 8. 3. 2010)

Kresebná vyobrazení:
Fiala 1888, tab. I/28 → *Fiala 1895*, tab. I/2 → *Cach 1970*, č. 92 → *Šmerda 1996*, č. 20

Obr. 33. Soukromá sbírka.

Metrologie denárů mečového typu C 90–92

Průměrná váha denárů C 90–92 (1,165 g / 32 ks; tab. 5) je výrazně vyšší než průměrná váha nejstarších variant denárů mečového typu C 47 a C 49 (0,97 g / 100 ks) a blíží se průměrné váze denárů tzv. frížského typu, ražených koncem 80. let 10. století (1,28 g / 495 ks).[13] Vzestup průměrných vah českých denárů mečového typu C 90–92, stejně tak jako denárů tzv. frížského typu, odpovídá vzestupu průměrných vah variant bavorských denárů, ražených v řezenské mincovně v období druhé vlády Jindřicha II. (985–995): 1,57 g / 63 ks (*Hahn 1976*, 47).[14] Rovněž střední průměr střížku je u denárů mečového typu C 90–92 větší než u nejstarších variant denárů tohoto typu. Pohybuje-li se střední průměr střížků denárů C 47 a 49 okolo 18 mm (*Lukas 2012*, 257), pak se střední průměr střížků denárů C 90–92 pohybuje okolo 22 mm.

Tab. 5. Metrologie denárů mečového typu C 90–92.

Cach	kusů	váha (g)	od (g)	do (g)	Ø (g)
90	20	23,70	1,04	1,35	1,185
91	7	7,70	0,82	1,27	1,100
92	5	5,89	1,00	1,36	1,178
Celkem	**32**	**37,29**			**1,165**

13 Uvedené váhy denárů C 47 a 49 a denárů tzv. frížského typu vycházejí z údajů F. Cacha (*1970*, 25–27), S. Suchodolského (*1971*, 76) a J. Lukase (*2012*, 256).
14 Průměrná váha bavorských denárů, ražených v období vlády Jindřicha III. (983–985), se pohybuje okolo 0,95 g (*Hahn 1976*, 47).

Popis denárů mečového typu C 90–92

Ve středu mincovního pole lícních stran denárů **C 90** je umístěn lineárně zobrazený meč mezi dvojicí latinských křížů s výrazným klínovitým ukončením jednotlivých ramen. Na rubních stranách denárů C 90 je umístěn lineárně zobrazený meč mezi latinským křížem a „kovadlinou". Vnitřní i vnější obvodky lícních i rubních stran jsou sekané.

Ve středu mincovního pole lícních stran denárů **C 91** je umístěna dvojice lineárně zobrazených mečů, umístěných vedle sebe zleva a zprava. Vnitřní i vnější obvodky jsou sekané. Na rubních stranách denárů C 91 je umístěn lineárně zobrazený meč mezi latinským křížem a dvojicí kuliček. Vnitřní i vnější obvodky lícních i rubních stran jsou sekané.

Ve středu mincovního pole lícních stran denárů **C 92** je umístěn lineárně zobrazený meč, na stranách rubních lineárně zobrazený meč mezi latinským křížem a „kovadlinou", podobně jako na rubních stranách denárů C 90.

Opisové legendy lícních stran denárů C 90 a C 92 jsou natolik zkorumpované, že v nich nelze ani „při dobré vůli" nalézt jméno panovníka. Na lícních stranách jednotlivých subvariant denárů C 91 je naopak dobře čitelné nejen jméno panovníka, ale i jeho titul: BOLEZLAV•S a DOLEZLAVS+DVX. Opisové legendy rubních stran denárů C 90–92 jsou zcela nečitelné a počáteční písmena jména mincovny: PR lze snad vytušit pouze u denárů C 91.

Z jednotlivých písmen je třeba upozornit na tvary písmene E, vyskytující se jak v kapitální, tak i unciální formě: ϵ, ∋ a to navíc i společně v jedné opisové legendě (rubní strana denáru C 90, razidlo č. 1). Tato skutečnost je mimořádně důležitá vzhledem k okolnosti, že dosud byly unciální tvary písmene E registrovány jako datovací pomůcka teprve u denárů ethelredského typu (*Katz 1935*, 37). Podobný význam mají rovněž tvary písmene A, které nalézáme jak ve tvaru s příčkou, tak bez ní: Λ. Na lícní straně jedné ze subvariant denáru 91 (razidlo č. 1) je vypuncováno ve tvaru s horním břevnem: ⍋, který se objevuje u některých variant denárů tzv. frížského typu a je charakteristický pro denáry ethelredského typu. Ojedinělé tvary mají rovněž písmena P ve tvaru: ⊰, ⊱ a R ve tvaru: ⊬ (na rubních stranách denárů C 91, razidla č. 1 a 2). Velkou část grafémů v opisových legendách lícních i rubních stran denárů C 90–92 však tvoří znaky pouze napodobující písmena, jako například: ⊨, ⊰, ⌇, ≡, ⊔, ⊓. Písmena i znaky ve všech opisových legendách jsou tvořeny puncy a každé z ramen písmene či znaku je klínovitě ukončeno.

Datování ražby denárů mečového typu C 90–92

Zastoupení jednotlivých variant denárů mečového typu C 90–92 v českých i zahraničních mincovních nálezech (zvláště Choustník a Kulhusgaarden) naznačuje, že k zahájení jejich ražby mohlo dojít na samotném konci 80. nebo na přelomu 80. a 90. let 10. století (tab. 6).[15] Tomu odpovídá jejich průměrná váha, kopírující do jisté míry zvyšující se váhové průměry bavorských denárů, ražených v období druhé vlády Jindřicha II. (985–995), velikost střížku, ale i tvary a pojetí některých písmen a grafémů. Charakter rytecké práce naznačuje, že k jejich ražbě v pražské mincovně (mincovnách)[16] mohlo dojít souběžně s ražbou některých variant denárů tzv. frížského typu, jednotlivé emise denárů s vyobrazením mečů po obou stranách mincí však byly, na rozdíl od denárů tzv. frížského typu, nečetné.[17]

15 Zastoupení denáru mečového typu C 91 v nálezu z Nového Dvora je nepravděpodobné.

16 Na možnost souběžné ražby v pražské mincovně (mincovnách) na konci 90. let 10. století upozornil již V. Katz (*1937*, 24–25), pro dobu starší pak Z. Petráň (*1998*, 96–104).

17 Za poskytnutí studijního materiálu a fotografií reprodukovaných mincí děkuji následujícím osobám: Prof. Dr. Bernd Kluge, Münzkabinett der Staatliche Museen zu Berlin; PhDr. Luboš Polanský, Numismatické odd., Národní muzeum Praha; Mgr. Dagmar Grossmannová, Moravské zemské muzeum Brno; Mgr. Petr Šorm, Muzeum Polabí Poděbrady; Ing. Roman Veselý, Aurea Numismatika Praha; Ing. Jan Videman, Kroměříž; Ing. Pavel Šťastný, Letohrad.

Tab. 6. Zastoupení českých denárových typů v mincovních nálezech (1. denáry mečového typu – nejstarší varianty (C 47, 49, 53–55); 2. denáry tzv. byzantizujícího typu; 3. denáry typu štíhlá ruka – kaplice (C 120–121); 4. denáry tzv. frízského typu; 5. denáry mečového typu – mladší varianty (C 90–92); 6. denáry ethelredského typu).

Nálezy	uložen	1	2	3	4	**5**	6	Literatura
Vaalse	okolo 985	X						*Thomsen – Lindberg 1842–1843*
Kvarna*	po 994	X						*Hatz – Hatz 1975*, č. 9
Smiss*	po 999	X						*Jonsson 1975–1976*
Nový Dvůr	po 985	X		X		**?**		*Lukas – Polanský 2007*, 79
Gębice	po 985	X	X	X				*Suhle 1973*
Kąpiel	po 985	X	X	X				*Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005*
Fölhagen	po 991	X	X	X				*Tornberg – Hildebrand 1870*
Słupsk I.	po 991	X	X	X	X			*Dannenberg 1848*
Choustník**	po 1010	X		X	X	X		*Chaura 1939; Lukas – Polanský 2007*, 70–71
Kulhusgaarden	po 991					X		*Skovmand 1942*, 114, č. 48
Ostroměř	okolo 995		X		X	X	X	*Smolík 1902–1904*
Mančice	po 995		X	X	X	X	X	*Fiala 1895*, 156; *Smolík 1899*, 23; *Skalský 1930*
Poděbrady	po 995	X	X	X	X	X	X	*Radoměrský 1966*

Poznámky:

* České složky nálezů uzavřeny těsně před, nebo kolem roku 985.

** Starší složka nálezu uzavřena kolem roku 990.

Literatura

Andrałojć, M. – Andrałojć, M. – Silska, P. – Szyngiera, P. 2011: Odkrycia skarbów wczesnośredniowiecznych z terenu Wielkopolski. Kontekst archeologiczny znalezisk. Poznań.

Andrałojć, M. – Andrałojć, M. – Tuszyński, M. 2005: Wczesnośredniowieczny skarb z Kąpieli, gm. Czerniejewo, woj. Wielkopolskie. Poznań.

Bahrfeldt, E. 1887: Der Paisterwitzer Denarfund. Schlesiens Vorzeit 4, 613–617.

– *1888*: Nachträge zum Aufsatze von Dr. Menadier: „Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter." Zeitschrift für Numismatik 16, 93–98.

Butent-Stefaniak, B. – Malarczyk, D. 2009: Obieg pieniężny na Śląsku we wczesnym średniowieczu (od X do połowy XII wieku). Wrocław.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

– *1982*: Nejstarší české mince IV. (Dodatky). Praha.

Cappe, H. P. 1846: Die ältesten Münzen Böhmens, insbesondere diejenigen der ersten christlichen Herzöge und Könige von Böhmen von Boleslaw I. bis Wenzel II. Mitheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin 1, 29–74.

– *1850*: Nachtrag zu der Beschreibung der ältesten Münzen Böhmen´s. Mitheilungen der numismatischen Gesellschaft in Berlin II, 96–104.

Dannenberg, H. 1848: Der Munzfund von Stolpe. Mémoires de la Société d´ Archéologie et de Numismatique de St. Pétersbourg 2, 96–106.

– *1863*: Der Münzfund von Rummelsburg. Berliner Blätter für Münz- Siegel- und Wappenkunde I, 13–43.

– *1876–1905*: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I–IV. Berlin.

– *1880*: Der Denarfund von Jarocin. Zeitschrift für Numismatik 7, 146–159.

Fiala, E. 1888: Beschreibung der Sammlung böhmischer Münzen und Medaillen des Max Donebauer. Prag.

– *1890*: Nález Olobocký. Památky archeologické 15, 47–56, 113–122, 175–180.

– *1891*: Beschreibung Böhmischer Münzen und Medaillen. Prag.

– *1895*: České denáry. Praha.

– *1896*: Nález Čistěveský. Památky archeologické 17, 255–258, 337–346, tab. La TV.

– *1923*: Poznámky k nálezu Sitnickému, blíže hradu Choustníka. Věstník Numismatické společnosti československé 5, 242–245.

Friedländer, J. 1879: Der Fund von Witzmitz. Zeitschrift für Numismatik 6, 246–251.

Galster, G. 1964: Royal Collection of Coins and Medals, National Museum Copenhagen 1. Sylloge of Coins of the British Isles 4. London.

Hahn, W. 1976: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.

Hanka, V. 1855: Popsání a vyobrazení českých mincí, Památky archeologické 1, 282–283, tab. II.

Hásková, J. 1975: Vyšehradská mincovna na přelomu 10. a 11. století. Sborník Národního muzea v Praze, Řada A – historie 29/3, 105–160.

Hatz, G. 1974: Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Lund.

– *1986*: Funde mährischer und böhmischer Münzen des 11. Jahrhunderts in Skandinavien. In: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979: Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století). Brno, 266–279.

Hatz, V. – Hatz, G. 1975: Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden. Numismatický sborník 13 (1973–1974), 85–100.

Hildebrand, H. 1890: Sturköfyndet, Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad 19, 73–83.

Chaura, K. 1938: Poklad z Choustníku. Numismatické zprávy 5, 86–88, 96–104, 109–117, 125–139.

– *1939*: Poklad z Choustníku. Praha.

Jaździewski, W. 1879: Wykopalisko Jarocińskie a mianowicie monety Bolesławów Czeskich. Poznań.

Jonsson, K. 1975–1976: Fyndet från Smiss i Tingstäde sn på Gotland. Nordisk Numismatisk Årsskrift, 66–82.

Katz, V. 1935: O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II. Praha.

Katz, V. 1937: Úvahy o chronologii českých denárů na počátku XI. století. Praha

Lukas, J. 2012: Denáry mečového typu (I). Nejstarší varianty a jejich časové zařazení. Numismatický sborník 26/2, 211–270.

Lukas, J. – Polanský, L. 2007: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.

Menadier, J. 1887: Funde deutscher Münzen aus dem Mittelalter. Zeitschrift für Numismatik 15, 119–164.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.

Petráň, Z. 1998: První české mince. Praha.

Polanský, L. – Tomková, K. 2006: Hromadný nález denárů a šperků z Čištěvsi. Numismatický sborník 21, 83–124.

PSW I: Slaski, J. – Tabaczyński, S. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Warszawa–Wrocław.

PSW II: Kiersnowscy, T. i R. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Pomorza. Warszawa–Wrocław.

PSW IV: Hasig, M. – Kiersnowski, R. – Reyman J. 1966: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne z Małopolski, Śląska, Warmii i Mazur. Warszawa–Wrocław.

Radoměrský, P. 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9, 11–94.

Skalský, G. 1929: Denár knížete Václava Svatého a počátky českého mincovnictví. Praha.

– *1930*: Poznámky k nálezu mančickému. Numismatický časopis československý 6, 119–121.

– *1936*: Nejstarší české mince. (Poznámky ke spisu Viktora Katze O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II.), Numismatický časopis československý 11–12, 31–57.

Skovmand, R. 1942: De danske Skattefund fra Vikingetiden og den aeldste Middelalder indtil omkring 1150. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie, 1–275.

Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.

Smolík, J. 1880: Popsání a vyobrazení českých mincí, Památky archeologické 11, 416.

– *1881*: Nálezy českých denárů mimo zemi českou. Památky archeologické 11, 474.
– *1899*: Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje. Praha.
– *1902–1904*: Nález denárů v Ostroměři. Památky archeologické 20, 509–526 a 21, 28.
Stronczyński, K. 1847: Pieniądze Piastów. Warszawa.
– *1883–1885*: Dawne monety Polskie dynastyi Piastów i Jagiellonów I–III. Piotrków.
Suhle, A. 1973: Münzfund von Karlsdorf (Gębice, pow. Strzelin bei Wrocław). Moravské numismatické zprávy 13, 16–35.
Suchodolski, S. 1971: Początky mennictwa w Europie Środkowej, Wschodniej i Północnej. Wrocław–Warszawa–Kraków.
Šimek, E. 1982: České denáry v dánských nálezech 10.–12. století. Numismatické listy 37, 65–72.
Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
– *2004*: Mince zemí Koruny české. Numismatická sbírka Josefa Květoně. Znojmo.
Thomsen, Ch. J. – Lindberg, J. C. 1842–1843: Fund ved Vaalse paa Falster. Annaler for Nordisk Oldkyndighed, 22–141.
Tornberg, C. J. – Hildebrand, H. 1870: Fölhagen-Fyndet. Antiqarisk tidskrift för Sverige 3, 51–112.
Trotzig, G. – Linder-Velin, U. S. 1967: Silverskatten från Karls i Tingstäde. Gotländskt Arkiv 39, 61–80.

Summary

Jiří Lukas, Deniers of the sword type (II). Varieties with swords on both sides (Cach 90–92) and their historical classification.

Appearance of the individual varieties of the deniers of the sword type on both sides of coins (C 90–92) in the Bohemian and foreign coin hoards (Choustník and Kulhusgaarden mainly) shows that they could start to be struck sometimes at the end of the 980s or at the break of the 980s and the 990s. Their average weight – copying increasing weights of the Bavarian deniers produced during the second rule of Henry II (985–995) – plus size of the flan and forms and fabric of some individual letters and graphems correspond with that. Character of the engraver´s job can point at the fact that these deniers could be struck in the Prague mint (mints) parallelly with some varieties of the deniers of the so-called Friesland type. Individual emissions of the deniers with swords on both sides were not very numerous compared to the deniers of the Friesland type.

English summary by V. Novák

NÁLEZ BAVORSKÉHO DENÁRU Z 10. STOLETÍ NA HRADIŠTI HRADIŠŤKO I (OKR. KOLÍN)

Matěj FORST – Jiří LUKAS

Abstract – A Bavarian denier of the 10th century found at the hill fort in Hradišťko I (Kolín district). *Description of a fragment of the Bavarian denier struck under Henry II (955–976) in Regensburg (Hahn 1976, obv. no. 16/III, rev. no. 15e4) found via surface metal detecting examination of the grounds of the Hradišťko I hill fort and its surroundings near the Elbe River, some 3 km to the north-east of Kolín.*

early medieval period, hill fort, Bavaria, denier

Raně středověké hradiště v poloze „*Svatovík*" se nachází na katastru obce Hradišťko I (dnes součást obce Veltruby), ležící přibližně 3 km severozápadně od Kolína (*Hellich 1915*; *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 95; *Forst 2010*). Lokalita samotná je situovaná západně od obce na pravém břehu nynějšího koryta řeky Labe. Hradiště bylo původně chráněno ze tří stran labským meandrem, jehož koryto je dosud v terénu patrné, stejně jako pozůstatky někdejšího valu, který je dnes na západní straně přerušen hlubokou orbou.

V srpnu 1990 proběhl v souvislosti s hloubením plynovodní rýhy na západním předpolí hradiště záchranný výzkum, při němž bylo v úseku dlouhém přibližně 190 m zachyceno 39 archeologických objektů, z toho 13 kostrových hrobů (*Hrala – Sedláček 1990*; *Forst 2010*, 14, 59). Získaný archeologický materiál byl v letech 2009–2010 zpracován v rámci projektu GA ČR, 404/08/1696 – *Zázemí raně středověkého hradiště jako ekonomický systém*. Archeologický průzkum prokázal, že blatné hradiště Hradištko I plnilo svoji hospodářskou funkci od poloviny 10. do konce 12. století. Nejvýznamnějším nálezem byl denár Boleslava II. ethelredského typu z pražské mincovny (*Cach 1970*, č. 123), ražený v průběhu první poloviny 90. let 10. století, nalezený na výhozu u hrobu označeného jako objekt 12 (*Lukas 2010*, 146–149).

V návaznosti na zmíněný projekt zahájilo Regionální muzeum v Kolíně, ve spolupráci s detektorářským sdružením HHB o. s., na jaře roku 2012 sanaci plochy hradiště a předhradí od všech kovových nálezů nacházejících se v ornici, a tudíž vytržených z kontextu archeologických objektů. V první fázi byla vysbírána zhruba 1,6 ha rozlehlá část předhradí. Všechny kovové předměty byly označeny číslem a přesně zaměřeny. Jednalo se o asi 500 převážně železných nálezů, figurovaly zde však i bronzové předměty a vzácně olovo (všechny nálezy jsou uloženy v Regionálním muzeu v Kolíně). Nejvzácnějším nálezem byl zlomek denáru (ev. č. 76), objevený v prostoru západního předpolí hradiště Hradištko I, přibližně deset metrů od místa nálezu denáru Boleslava II. v roce 1990.[1]

1 Za informaci děkuji Mgr. Janu Maříkovi, Ph.D., pracovníku Archeologického ústavu AV ČR, Praha, v.v.i.

BAVORSKO, **Jindřich II.**, 1. vláda (955–976)
mincovna: *Řezno*, AR denár, 973–976
Av.: uvnitř mincovního pole rovnoramenný kříž s dvojicemi kuliček ve třech úhlech, čtvrtý úhel prázdný, vnitřní obvodek hladký či jemně perličkový, HE[…]CVSD[…]
Rv.: kaplice se dvěma stupni a písmeny ENC, [……]ΛS
Lit.: *Hahn 1976*, av. č. 16/III, rv. č. 15e4.
0,75 g; 21,0/18,8 mm; olámaný okraj

Ačkoliv je mince zachována pouze ve fragmentálním stavu, lze konstatovat, že jde pravděpodobně o dosud neznámou variantu (kombinaci razidel) denáru šestibodového typu bavorského vévody Jindřicha II., raženou v letech 973–976.[2]

Provedený detektorový průzkum, stejně jako vyhodnocení archeologických artefaktů nalezených v předchozích letech, nám dovolují, vzhledem k husté koncentraci a charakteru nálezů na poměrně malé zkoumané ploše, uvažovat o Hradišťku I jako o opevněné hospodářsko-řemeslnické osadě. Povrchové sběry neprokázaly rozdíly v hustotě osídlení mezi opevněnou a neopevněnou částí lokality.[3] Vzhledem k umístění lokality, jejímu vzniku okolo poloviny 10. století a jejímu charakteru je možno o sídlišti uvažovat jako o součásti hospodářského zázemí libického hradiště. Opevněná poloha a nápadná podobnost s ostatními pravobřežními blatnými hradišti mezi Libicí a Kolínem (Pňov-Oldříš, Kolín-Hanín) mohou svědčit i o dalším významu lokality, jako je například ochrana významné obchodní cesty (*Mařík 2009*, 152–156; *Forst 2010*, 65–67). O tom je možné uvažovat i na základě nálezů dvou denárů z poslední čtvrtiny 10. století, které jsou na lokalitách tohoto druhu stále spíše výjimečné.

Literatura

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Forst, M. 2010: Hradišťko I. Raně středověké nížinné hradisko u Kolína. Bakalářská práce – nepublikovaný rukopis. Masarykova universita Brno.

Hahn, W. R. O. 1976: Moneta Radasponensis. Bayerns Münzprägung im 9., 10. und 11. Jahrhundert. Braunschweig.

Hellich, J. 1915: Hradišťko u Kolína a nálezy v okolí. Památky archeologické 27, 106–110.

Hrala, J. – Sedláček, Z. 1990: Hradišťko I., okr. Kolín. Archiv nálezových zpráv RM Kolín, čj. 3580/90.

Lukas, J. 2010: Nálezy denárů Boleslava II. v Hradišťku I. (okr. Kolín), v Haníně (Kolín-Zálabí) a v Hořanech (okr. Kutná Hora), Numismatický sborník 25 (2010), 146–151.

Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Dissertationes archaeologicae Brunenses / Pragensesque 7. Praha.

Summary

Matěj Forst – Jiří Lukas, A Bavarian denier of the 10th century found at the hill fort in Hradišťko I (Kolín district).

In spring 2012, a fragment of the Bavarian denier struck under Henry II (955–976) in Regensburg (*Hahn 1976*, obv. no. 16/III, rev. no. 15e4) was found via surface examination of the grounds of the Hradišťko I hill fort and its surroundings near the Elbe River, some 3 km to the north-east of Kolín. Also a fragment of the denier struck under Boleslav II in Prague (*Cach 1970*, type no. 123; *Lukas 2010*, 146–149) was found there previously, which shows character and importance of the hill fort in the second half of the 10th century in context of the economic background of the Slavníkid hill fort in Libice nad Cidlinou. Its fortified location and evident similarity with the hill forts on the right bank of the Elbe between Libice

2 Přesné určení zlomku mince bylo konzultováno s ing. Janem Videmanem.
3 Kromě zpracování záchranného výzkumu z roku 1990 byly na lokalitě v rámci grantu provedeny 28. září 2009 pod vedením Jana Maříka povrchové sběry v někdejší opevněné části hradiště i na předhradí.

and Kolín (Pňov-Oldříš, Kolín-Hanín) could emphasize importance of the locality, e.g. as a protective post of an important trading road.

English summary by V. Novák

DENÁRY BOLESLAVA II. Z ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU V AREÁLU RADIOSTANICE V PODĚBRADECH (OKR. NYMBURK)

Jiří LUKAS – Petr ŠORM

Abstract – Deniers of Boleslaus II from the archaeological excavations in the grounds of the radio station in Poděbrady (Nymburk district).
Description of the deniers struck under Boleslaus II (972–999) in Prague (Cach 1970, no. 123 and no. 128) found in 1970–1972, during systematic archaeological excavations organized in the grounds of the radio station, land register of Poděbrady and Choťánky village, location 'V zátiší'.

early medieval period, Bohemia, denier

V letech 1970–1972 proběhl v souvislosti se stavbou oplocení radiostanice v Poděbradech a nálezů fragmentů raně středověké keramiky soustavný archeologický výzkum vedený pracovnicí Archeologického ústavu ČSAV Magdalenou Beranovou. Průzkum proběhl na rozhraní k. ú. města Poděbrady a obce Choťánky v poloze zvané „*U Cihelny*", nebo též „*V Zátiší*" (*Beranová 1985*; *táž 2000*; *Mařík 2009*, 71). Archeologická sonda byla umístěna ve střední části štěrkopískové terasy vyvýšené nad okolní terén v nezáplavové části povodí Labe (*Mařík 2009*, 69, obr. 23). Průzkum zachytil kontinuální stopy osídlení od raného do vrcholného středověku.[1] Jeho nejstarší fázi představuje sídliště, vzniklé pravděpodobně okolo poloviny 10. století na spojnici mezi libickým hradištěm, vzdáleným cca 1.900 m, a brodem přes řeku Labe v poloze „*Na Vinici*" na západním okraji Poděbrad (*Hellich 1923*, 2–3; *Beranová 2000*, 164).[2] V rámci archeologického průzkumu byly zdokumentovány základy kůlových staveb, část mazanicové podlahy, mělké zásobní jámy a další sídlištní objekty (*Beranová 1985*, 41). Nejvýznamnější archeologické nálezy, datující ranou fázi osídlení do sklonku 10. století, představují dva denáry Boleslava II., odkryté v sondě IV – denár č. 1 „*pod objektem B, asi v ½ černé vrstvy*", denár č. 2 ve vrstvě III (*Beranová 1985*, 41–42; *táž 2000*, 169).[3] Mince č. 1 je dnes nezvěstná a mince č. 2 je uložena v Polabském muzeu v Poděbradech (př. č. 25/97).

ČECHY, **Boleslav II.** (972–999)
mincovna *Praha*, „monetarius" Omeriz, AR denár
Lit.: *Cach 1970*, č. 123 (?).
1. metrologické údaje neznámy
Komentář: Mince byla nalezena ve velmi chatrném stavu v několika zlomcích a podařilo se o ní zjistit pouze základní fakta (denár ethelredského typu z pražské mincovny se jménem „monetaria" Omerize). Podle ústní informace M. Beranové byla mince předána k posouzení rovněž vedoucí numismatického oddělení Národního muzea J. Háskové. Ve sbírkách Národního muzea v Praze však zatím nebyly zlomky mince dohledány, možná již ovšem neexistují – fragmenty byly v Národním muzeu předány ke konzervaci, při níž se údajně zcela rozpadly (*Beranová 1998*, 35).

1 Mladší osídlení, dokumentované nálezy předmětů ze 13.–16. století, souvisí pravděpodobně s výstavbou tvrze, zachycené písemnými prameny jako Chotětický hrádek (*Beranová 2000*, 166).
2 Trasa se tak vyhýbá bažinatému území na pravém břehu Cidliny při soutoku s Labem (*Mařík 2009*, 15, obr. 2, 68–71).
3 Srovnej rovněž nálezovou zprávu M. Beranové, uloženou v Polabském muzeu v Poděbradech (str. 18, 51, 209). Obě mince byly v roce 1974 zdokumentovány Z. Nemeškalovou.

ČECHY, **Boleslav II.** (972–999)
-, mincovna *Praha*, „monetarius“ Nacub, AR denár
Av.: ruka vyčnívající z oblaku tvořeného dvěma obloučky, po levé straně ruky: ω̄, po pravé straně: Λ̄, vnitřní obvodek hladký, XVDX∼A·:DꓶOB
Rv.: stylizované poprsí panovníka s diadémem a křížem zprava, hladké obvodky, BVCΛИVCΛOIИB
Lit.: *Cach 1970*, č. 128.
2. 1,11 g; 22,4 mm; část okraje mince odlomena

M. Beranová vyslovila názor, že obě mince mohly být součástí velkého denárového nálezu, odkrytého 20. října 1936 při orbě obecní louky v poloze „*V hruškách*“, vzdálené přibližně 200 m od archeologického výzkumu u poděbradské radiostanice (*Radoměrský 1966*; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 261).[4] K tomu je třeba dodat, že více než 1400 kusů mincí velkého poděbradského nálezu bylo uloženo v uzavřené hliněné lahvi. Nejmladšími mincemi souboru byly denáry Boleslava II. ethelredského typu, ražené v průběhu první poloviny 90. let 10. století v pražské mincovně a nesoucí jméno „monetaria“ Omerize v počtu 131 kusů (*Radoměrský 1966*, 75–79). O něco mladší denáry téhož typu, nesoucí jméno „monetaria“ Nacuba nebyly již ve zmíněném nálezu zastoupeny. Nálezy jednotlivých českých, ale i bavorských denárů z poslední čtvrtiny 10. století na specifických místech, jako jsou hradiště či významné obchodní cesty nejsou navíc, zvláště v poslední době, ojedinělé (srovnej například: *Lukas 2009*; *Lukas – Videman 2009*; *Lukas 2010*; *Videman – Lutovský 2011*; *Profantová – Stolz – Videman 2012*). Zdá se tedy, že nález dvou denárů Boleslava II. z archeologického výzkumu u poděbradské radiostanice rozšiřuje počet jednotlivě nalezených ztrátových mincí z 10. století v Čechách a souvisí s osídlením zjištěným v těsném okolí místa nálezu mincí.

Literatura

Beranová, M. 1985: Výzkum vesnice z doby Slavníkovců u Libice nad Cidlinou. Sborník Národního muzea v Praze, řada A Historie, svazek 39, č. 1–2, 39–42.

– *1998*: Příspěvek k počátkům dějin Poděbrad. Vlastivědný zpravodaj Polabí 32, 27–55.

– *2000*: Poděbrady a slavníkovská Libice. Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské university M 5, 163–173.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

Hellich, J. 1923: Příspěvek k podobě zaniklých osad na Poděbradsku. Časopis pro dějiny venkova 10, 1–18, 65–78.

Lukas, J. 2009: Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století. Numismatické listy 64, 101–107.

– *2010*: Nálezy denárů Boleslava II. v Hradišťku I. (okr. Kolín), v Haníně (Kolín-Zálabí) a v Hořanech (okr. Kutná Hora). Numismatický sborník 25, 146–151.

Lukas, J. – Videman, J. 2009: Nález českých denárů z konce 10. století v Kaníně (okr. Nymburk). Numismatický sborník 24, 326–329.

Mařík, J. 2009: Libická sídelní aglomerace a její zázemí v raném středověku. Dissertationes archeologicae Brunensis Pragensisque 7. Praha.

Profantová, N. – Stolz, D. – Videman, J. 2012: Kovové ozdoby a mince z hradiště Dřevíč, okr. Rakovník. Archeologie západních Čech 4, 29–36.

4 „*Mince mohly být ztraceny nebo vytroušeny při ukládání známého druhého poděbradského pokladu …*“ (*Beranová 1985*, 42; srovnej též: *Beranová 2000*, 169–170).

Radoměrský, P. 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9, 11–94.

Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách, Praha.

Videman, J. – Lutovský, M. 2011: Nález karolinských denárů v Hradci u Hudčic (okr. Příbram). K problematice kontaktů franského impéria a Čech. Numismatický sborník 26/2, 201–210.

Summary

Jiří Lukas – Petr Šorm, Deniers of Boleslaus II from the archaeological excavations in the grounds of the radio station in Poděbrady (Nymburk district).

In 1970–1972, systematic archaeological excavations were organized in connection with construction of a fence in the grounds of the radio station, land register of Poděbrady and Choťánky village, location 'U cihelny' or 'V zátiší'. The excavations documented traces of continuous settlement starting from the mid-10th century located on a connecting line between the Libice hill fort and the ford on the Elbe River, location 'Na Vinici' (the western outskirts of Poděbrady). The deniers struck under Boleslaus II (972–999) in Prague (*Cach 1970*, no. 123 and no. 128) seem to be the most important archaeological objects there dating the latest phase of the settlement to the very end of the 10th century. Both coins bear the name of the *monetarius* – the first one sounds 'Omeriz' and the second one is 'Nacub'.

English summary by V. Novák

NÁLEZ OTTO-ADELHEIDSKÉHO DENÁRU V DOKSANECH (OKR. LITOMĚŘICE)

Oldřich KOTYZA – Jiří LUKAS

Abstract – A denier of the Otto-Adelheid type found in Doksany (Litoměřice district).
Description of a denier of the Otto-Adelheid type found via surface metal detecting activities to the north of Doksany (Litoměřice district) in 2011. Classification of the find in broader historical context.

early medieval period, Germany, denier

Na podzim roku 2011 nalezl pan Jiří Krpeš z Brozan nad Ohří severně od Doksan (okr. Litoměřice) pomocí detektoru kovů silně otřelou raně středověkou minci, kterou následně, dne 17. ledna 2012, odevzdal do Oblastního muzea v Litoměřicích (ev. č. 57).

SASKO, **Otto III.** (983–1002)
mincovna: *Goslar* (?), AR denár otto-adelheidského typu
Av.: uvnitř mincovního pole rovnoramenný kříž, v úhlech ramen písmena O a D, vnitřní obvodek hladký, + D[I GRA + RE]X

Rv.: uvnitř mincovního pole kaplice „saského“ typu s vnitřním vodorovným šrafováním a kuličkou, AT[ƎA]HLHT
Lit.: *Hatz 1961*, var. III/7d
0,89 g; 18,6/18,8 mm

Denáry tzv. otto-adelheidského typu byly raženy v Sasku v období vlády Otty III. a o jejich chronologii a časovém zařazení je vedena již od konce 19. století odborná diskuze. Jádrem sporu je umístění jména Adelheid na rubní straně mince. Adelheid (nar. kolem 931–999), dcera hornoburdgundského krále Rudolfa II. a vdova po italském králi Lortharovi se stala v roce 951 manželkou krále a císaře Otty I. (936–973) a v době nezletilosti Otty III. (983–1002), tj. do roku 994, vykonávala funkci regentky.[1] Denáry tzv. otto-adelheidského typu Hatz (*1961*) var. III-7 jsou podle výpovědi švédských mincovních nálezů jednou z nejranějších a zároveň nejpočetnějších variant (*Rundberg 2000*, 12, 27; *Leimus 2005*, 1208) a k jejich ražbě došlo brzy po roce 983 (*Ilisch 2005*).

S nálezy tzv. otto-adelheidských denárů se na českém území setkáváme jen velmi vzácně. Na jaře roku 1896 byl v blízkém okolí Čistěvsi (okr. Hradec Králové) odkryt poklad obsahující 355 mincí a 13 stříbrných šperků, uložený do země okolo roku 995 (*Fiala 1896*; *Smolík 1899*, 23–24; *Nálezy II/1*, č. 1424; *Cach 1970*, 51, č. 2; *Radoměrský 1992*, 47–53; *Polanský – Tomková 2006*; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 82). Jeho součástí bylo rovněž 17 kusů denárů otto-adelheidského typu: Hatz (*1961*) var. II/4a – 1 ks, III/6a – 15 ks, III/6d – 1 ks (*Fiala 1896*, 346, č. 86, 87; *Radoměrský 1992*, 48, č. 1–17).[2] Složení souboru mincí (255 českých a 100 cizích) a přítomnost stříbrných šperků ukazuje na spíše obchodní charakter depotu. Tomu nasvědčuje i místo jeho uložení na trase významné obchodní cesty z Prahy, potažmo Řezna do Pobaltí.

V průběhu roku 1904 byla v Chlístově (část obce Hořičky v okrese Náchod, ale spíše obec v okrese Rychnov nad Kněžnou) vykopána hliněná nádobka, obsahující početný soubor mincí. Část z nich byla rozptýlena, zbytek v počtu 133 kusů zakoupil od nálezce josefovský sběratel J. Matějka (*Šůla 1966*, 17–18; *Cach 1970*, 52, č. 10; *Radoměrský 1992*, 88–92; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 116). V nálezu bylo zastoupeno několik českých denárů Boleslava I., Boleslava II., Boleslava Chrabrého a knížete Oldřicha, ale jeho převážnou část tvořily mince německé, bavorské a saské, mezi nimi i otto-adelheidské denáry v počtu 14 kusů. J. Matějka část mincí prodal a část zařadil do své sbírky, která je dnes součástí numismatické sbírky hořického městského muzea a nelze je blíže identifikovat.[3] Také složení nálezu z Chlístova ukazuje spíše na jeho obchodní charakter.

Dne 27. dubna 1937 byl v Žatci při kopání základů domu nalezen poklad mincí, stříbrných hřiven, svitků stříbrných drátů a zlatých a stříbrných šperků o celkové váze 2,7 kg (*Preidel 1940*; *Nálezy II/1*, č. 1452; *Cach 1970*, 58, č. 54; *Radoměrský 1992*, 93–99; *Radoměrský 1993*; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 409–411). Mincovní složku pokladu, ukrytého v druhé polovině 20. let 11. století, tvořilo více než 340 denárů, z toho okolo 200 denárů českých a 136 denárů bavorských, švábských a saských. Součástí německé složky nálezu byly rovněž tři otto-adelheidské denáry Hatz (*1961*) var. III/6e, IV/5a, IV/5b (*Radoměrský 1993*, 31, č. 1–3), z nichž nejmladší Hatz (*1961*) var. IV/5 byly raženy pravděpodobně po roce 995 (*Ilisch 2005*, 55). Soubor mincí, stříbrných hřiven a šperků byl podle nálezových okolností pravděpodobně majetkem šperkaře (*Holodňák – Ebelová 2004*, 78–80).

V průběhu roku, nebo před rokem 1931, byl v okolí města Hradec Králové za neznámých okolností odkryt soubor 244 celých a sedmi zlomků mincí, uložený do země před nebo okolo roku 1050 a obsahující české denáry knížat Oldřicha a Břetislava I. (*Nálezy II/1*, č. 1464; *Cach 1970*, 52, č. 9; *Radoměrský 1992*, 100; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 107). Součástí dosud nezpracovaného nálezu, uloženého ve sbírkách Národního muzea v Praze, je rovněž jeden otto-adelheidský denár Hatz (*1961*) var. I (*Radoměrský 1992*, 100, č. 1).

Posledním nálezem denáru otto-adelheidského typu na území Čech, který je třeba zaznamenat, byl nález jednotlivé „ztrátové“ mince, odkryté v lednu 1909 při archeologickém výzkumu v areálu hradiště v Libici nad Cidlinou (*Nálezy II/1*, č. 1440; *Radoměrský 1992*, 54, č. 11). Mince, zachovaná ve špatném

1 Adelheid vykonávala regentskou vládu v letech 983–991 spolu s Ottovou matkou Theofano (nar. kolem 960–991), manželkou císaře Otty II. (973–983). Až do nedávné doby převládal názor, že Adelheid vykonávala regentskou vládu až po smrti Theofano, a že denáry otto-adelheidkého typu tedy musely být raženy až v letech 991–994 (k průběhu diskuse v průběhu druhé poloviny 20. století srovnej: *Hatz 1991*).

2 Z otto-adelheidských denárů zastoupených v čistěveském depotu se zachoval jediný, uložený dnes ve sbírkách Východočeského muzea v Hradci Králové – inv. č. 3.316 (*Hatz 1961*, var. III/6d; *Radoměrský 1992*, 48, č. 17, tab. I/17).

3 O složení nálezu jsme informováni pouze z informací zveřejněných v tisku (*Matějka 1907*) a z údajů, obsažených v Matějkově rukopisné pozůstalosti, uložené v Městském muzeu v Hořicích.

stavu, byla zanesena do přírůstkových knih Národního muzea v Praze pod př. č. 2/1909 a následně rozřazena do muzejní numismatické sbírky, proto ji dnes nelze již blíže identifikovat. Z hlediska širších historicko-ekonomických okolností je důležité, že byla nalezena na slovanském hradišti, plnícím na konci 10. století významné politické a hospodářské funkce na obchodní trase, spojující Prahu jak s Pobaltím, tak i s Olomoucí a Krakovem a vedoucí dále na Kyjevskou Rus (*Sláma 2006*).
Otto-adelheidský denár Hatz (*1961*) var. III/7d byl nalezen na katastrálním území Doksan na rozhraní první a druhé terasy řeky Ohře, na poli ppč. 847/1 v poloze „*K Dolánkám*“, přibližně 100 m od dnešního pravého břehu řeky Ohře a 600 m severozápadně od doksanského hřbitovního kostela sv. Petra a Pavla, v ornici v hloubce přibližně 10 cm (obr. 1). Na jaře 2012 provedl archeolog litoměřického muzea na inkriminovaném poli povrchový sběr za účelem zjištění vztahů mezi nalezenou mincí a případnou osídlenou plochou (*Kotyza 2012*, 56). Povrchový průzkum byl však, pomineme-li odhalené střepy novověkého a recentního stáří, celkově negativní. Proto při stanovení sídelně-prostorových (historicko-geografických) souvislostí nálezu bylo nezbytné obrátit se na výsledky předchozích archeologických výzkumů v okolí nálezu mince, případně se opřít o písemné zmínky o jednotlivých lokalitách v oblasti.

Obr. 1. Doksany (okr. Litoměřice). Místo nálezu otto-adelheidského denáru.

Nejstarší písemná zmínka z okolí Doksan se váže ke vsi Hrdly, kterou společně se služebníky, přilehlým lesem, mokřinami a úsekem řeky Ohře od Hrdel až k soutoku s Labem daroval roku 993 břevnovské kanonii kníže Boleslav II. (*CDB I*, č. 375, s. 349; k aktu viz *Pražák 1993*). O ostatních lokalitách písemné prameny mlčí až do 12. století (viz níže). Obraz staršího osídlení referované oblasti nám naštěstí potvrzují archeologické prameny, datované do nejmladšího úseku střední a starší fáze mladší doby hradištní, tj. rámcově do 10. století. Sídliště byla zjištěna v Brozanech nad Ohří v poloze „*Kopaniny*“, v Doksanech na poli jižně od kostela sv. Petra a Pavla (mezi cukrovarem a hřbitovem), dále pod Dolánky směrem k Ohři v poloze „*Na Starých řekách*“, což je nejspíše místo zaniklé osady Peleš, ze samotných Dolánek v poloze „*Na Hradišti*“ (*Zápotocký 1964*, 15–17; *týž 1965*, 284–286; *týž 1992*, 188–195, 196). Pohřební aktivitu máme z této doby dosvědčenu v Doksanech v místě „*Na Skále*“, z Dolánek v poloze „*Na Hradišti*“ a přibližně v prostoru dnešní železniční zastávky v Hrdlech; nejisté jsou hradištní hrobové nálezy, resp. jejich přesnější datace z Brozan nad Ohří – polohy „*Kopaniny*“ (*Zápotocký 1965*, 318, 324, 326; *týž 1992*, 188, 196, 198; k hradištním nálezům souhrnně: *Blažek – Kotyza 1995*, 213–214, 216).

Nález mince lze na podkladě archeologických zjištění lokalizovat zhruba do třetiny vzdálenosti mezi v 10. století existující osadu v Doksanech u kostela sv. Petra a Pavla (nejspíše místo původních Doksan) a vsí Peleš. Také můžeme uvést, že sídlištní síť v okolí nálezu byla nesmírně hustá (do ní nutno připočítat i nedaleké Brňany a Bohušovice nad Ohří). To však nic neříká o důležitosti osad, neboť rozmístění sídlišť se nevymyká z toho, co známe z centrálního Litoměřicka (podrobněji: *Žemlička 1980*). Rovněž není neobvyklé, že – až na Hrdly – náležely jmenované vsi na přelomu 10. a 11. století zcela jistě k zeměpanské držbě a teprve od 12. století je máme potvrzeny v soukromých rukách: ves Doksany a Peleš v majetku doksanského kláštera od jeho založení r. 1144 (přímo potvrzeno až k roku 1226 – původní listina shořela,

viz *CDB II*, č. 286, s. 281; k problematice: *Kristen 1955*; *Pražák 1955*); Dolánky snad již ve 2. polovině 12. století byly ve vlastnictví litoměřického kastelána Bleha (Blaha) z Třebušína, poté litoměřické kapituly (*CDB I*, č. 55/A-dodatky, s. 60; k tomu též: *Tomas 1966*, 29; *Žemlička 1997*, 200) a Brozany nad Ohří ve 13. století v držení mělnické kapituly (dosvědčeno roku 1276: *CDB V.2*, č. 828, s. 529).

Zdá se ale, že nejdůležitější z uvedených lokalit byly Doksany a protilehlé Brozany nad Ohří. Podle výkladu A. Profouse (*1947*, 209) místní jméno Brozany znamenalo prvotně „*ves brozanů*“, tj. lidí bydlících u brodu, v našem případě nejspíše významného brodu přes Ohři. Na důležitost místa rovněž poukazuje i pozdější umístění dvou center církevního panství – ženského premonstrátského kláštera v Doksanech s přímou vazbou na vládnoucí rod Přemyslovců a v Brozanech nad Ohří dvůr mělnické kapituly. Rovněž je tu i nebývalá koncentrace raně středověkých církevních staveb – na cca 2 km^2 celkem tři románské kostely, a to sv. Petra (později sv. Petra a Pavla) v Doksanech, doksanský klášterní kostel P. Marie a kostel sv. Gotharda v Brozanech nad Ohří. Ty sice souvisí až s činnosti doksanské stavební hutě ve 2. polovině 12. století (*Radová-Štiková – Merhautová-Livorová 1957*; *Merhautová 1971*, 98, 113–117; *Macek 1978*), ovšem některé z nich mohly mít své starší předchůdce.

Na starobylosti patrocinia doksanského kostela sv. Petra vystavěl svou hypotézu Z. Boháč (*1970*, 58; *týž 1973*, 374, 376), který sem situoval i panovnický dvůr a stáří kostela i dvora předpokládal nejméně od 11. století (*Žemlička 1980*, 40–41). Tento předpoklad zcela vyvrátil záchranný archeologický výzkum v roce 1993, který nenašel po dvoru ani stopu a rovněž blízkost (okolo 8 km) panovnického dvora v Budyni nad Ohří se zdá tuto možnost vylučovat (*Blažek – Kotyza 1995*; *Kotyza 2012*, 55; k Budyni nad Ohří: *Kotyza – Tomas 1994*; *tíž 1995*).

Je nesporné, že doksanský klášter vznikl na důležitém komunikačním uzlu, a to nedaleko křižovatky suchozemských cest z Prahy do Litoměřic, resp. z Prahy do Srbska (tzv. Srbská cesta) a ze Žatce podél Ohře k Labi a do Litoměřic; ne nevýznamná byla asi i vodní cesta po Ohři (*Vávra 1978*, 378, 384; *Žemlička 1980*, 41, 52–53; *Kotyza – Tomas 1993*, 375–376, 381). To určovalo i význam zdejšího brodu.[4] Již před časem byla vyslovena hypotéza (*Blažek – Kotyza 1995*, 222), že brod se nacházel v Doksanech kdesi v úseku mezi klášterem a osadou u kostela sv. Petra (a Pavla) a existovalo tu nejspíše i celní místo, možná knížecí krčma, která byla v raném středověku nejen místem „osvěžení“, ale i celnicí a jakousi strážnicí (ke krčmám: *Kotyza – Tomas 1994*, 25–26); pravděpodobně tu v 10. století bylo i lokální tržiště a možná i přístav. Tedy patrně se v 10. století nejednalo o pouhou ves, ale o zeměpanské středisko nižšího řádu.

Nález otto-adelheidského denáru při osadě u kostela sv. Petra a Pavla a v blízkosti brodu přes Ohři potvrzuje jeho význam na obchodní cestě ze Saska do Prahy v období raného středověku. Charakter nálezového místa navíc odpovídá vazbě jednotlivých „ztrátových“ denárů, ražených v Bavorsku a Sasku v průběhu druhé poloviny 10. století nejen na významná hradiště a jejich nejbližší okolí, ale také na významné obchodní cesty, spojující Prahu s okolními zeměmi (*Lukas 2009*; *Profantová – Stolz – Videman 2012*; *Forst – Lukas 2013*).

Literatura

Blažek, J. – Kotyza, O. 1995: Raně středověké sídliště poblíž kostela sv. Petra v Doksanech a otázka existence (či neexistence) zeměpanského dvora v těchto místech. In: J. Blažek – P. Meduna (ed.): Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992, Most, 213–224.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. I. 805–1197 (ed. G. Friedrich), Praha 1907; II. 1198–1230 (ed. G. Friedrich), Praha 1912; V/2. 1267–1278 (ed. J. Šebánek – S. Dušková), Praha 1981.

Fiala, E. 1896: Nález Čistěveský. Památky archeologické a místopisné 17, 255–258, 337–346.

Forst, M. – Lukas, J. 2013: Nález bavorského denáru z 10. století na hradišti Hradišťko I (katastrální součást obce Veltruby, okr. Kolín). Numismatický sborník 27/2, 223–225.

Hatz, G. 1991: Otto-Adelheid-Pfennige. Literaturüberblick 1952–1990. Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series 7, 9–24.

Hatz, V. 1961: Zur Frage der Otto-Adelheid-Pfennige. Versuch einer Systematisierung auf Grund des schwedischen Fundmaterials, Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis 1, 105–144.

4 Význam brodu nemůže zastínit ani jeho významnější protějšek u sousedního zeměpanského dvora v Budyni nad Ohří.

Holodňák, P. – Ebelová, I. 2004: Žatec. Praha.

Ilisch, P. 2005: Überlegungen zur Datierung der Otto-Adelheid-Pfennige der Stufen Hatz II, III und IV. Wiadomości numizmatyczne 49, 39–62.

Kotyza, O. 2012: Archeologické výzkumy a nálezy litoměřického muzea v letech 1989–2011. Podřipský muzejník 7, 29–127.

Kotyza, O. – Tomas, J. 1993: Příspěvek k problematice přechodů Krušných hor v raném středověku. In: K. Kaiserová ed., Čechy a Sasko v proměnách dějin – Sachsen und Böhmen im Wandel der Geschichte. Acta Universitatis Purkyninae – Philosophica et historica 1. Ústí nad Labem, 373–390.

– *1994*: K otázce problematiky panovnických dvorů na dolním Poohří a počátku města Budyně nad Ohří. Vlastivědný sborník Podřipsko 4, 20–40.

– *1995*: Počátky Budyně nad Ohří, Vlastivědný sborník Litoměřicko 27–28, 19–56.

Kristen, Z. 1955: Neznámé – spadělané – znění privilegia Přemysla Otakara I. pro klášter doksanský z r. 1226. Sborník Vysoké školy pedagogické v Olomouci – Historia 2, 89–110.

Lukas, J. 2009: Neznámý nález bavorských denárů z 10. století ze Sběře (okr. Jičín). Příspěvek k otázce oběhu bavorských denárů v Čechách v 10. století. Numismatické listy 64, 101–107.

Leimus, I. 2005: Crux, Köln Häv. 34/67 und Otto-Adelheid Pfenige. Ihr Vorkommen in der Funden aus dem Ende des 10. Jh. In: Asins, C. A. – Alonso, C. M. – Morán, P. O. (ed.): XIII. Congreso Internacional de Numismatica, Madrid, 2003: actas-proceedings-actes, II. Madrid, 1205–1215.

Macek, P. 1978: Nové poznatky o románské architektuře v obvodu doksanské stavební hutě. Vlastivědný sborník Litoměřicko 14, 55–65.

Matějka, J. 1907: Nález mincí v Chlístově. Hradecký kraj – Věstník museí kraje Královéhradeckého IV/3, 73–75.

Merhautová, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.

Polanský, L. – Tomková, K. 2006: Hromadný nález denárů a šperků z Čištěvsi. Numismatický sborník 21, 83–124.

Pražák, J. 1955: Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276. Sborník archivních prací 5, 159–203.

– *1993*: Privilegium pervetustum Boleslai. In: I. Hlaváček – M. Bláhová (edd.): Milénium břevnovského kláštera (993–1993). Sbor. statí o jeho významu a postavení v českých dějinách. Praha, 13–24.

Preidel, H. 1940: Der Silberschatz von Saaz. Manus – Zeitschrift für Deutsche Vorgeschichte 31, 538–589.

Profantová, N. – Stolz, D. – Videman, J. 2012: Kovové ozdoby a mince z hradiště Dřevíč, okr. Rakovník. Archeologie západních Čech 4, 29–36.

Profous, A. 1947: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl I (A-H). Praha.

Radoměrský, D. 1992: Deutsche Münzen in frühmittelalterischen Funden Böhmens und Mährens (10.–12. Jahrhundert). Diss. pr., UK Praha.

– *1993*: Der Silberschetz von Saaz (Der deutsche Anteil der Prägungen). Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 1. Z pomocných věd historických XI – Numismatica, 19–34.

Radová-Štiková, M. – Merhautová-Livorová, A. 1957: Románská stavební huť v Doksanech. Umění 5, 201–223, 271, 274.

Rundberg, J. 2000: Otto-Adelheid-Pfennige. Ett försök till revidering av en omdebatterad myntgrupp från vikingatiden. C-uppsats i Arkeologi, Stockholms Universitet.

Sláma, J. 2006: Raně středověké Čechy a Rurikovská Rus. Studia Mediaevalia Pragensia 6, 71–80.

Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů v Čechách. Praha.

Smolík, J. 1899: Denáry Boleslava I., Boleslava II., Boleslava III. a Vladivoje. Praha.

Šůla, J. 1966: Příspěvky k soupisu nálezů mincí v severovýchodních Čechách 1. Fontes musei Reginaehradecensis 3, Hradec Králové.

Tomas, J. 1966: Počátky města Litoměřic, Sborník Severočeského musea – Historia 5, 15–64.

Vávra, I. 1978: Srbská cesta, Historická geografie 17, 369–431.

Zápotocký, M. 1964: Archeologie k zaniklým osadám na dolním Poohří. Vlastivědný sborník Litoměřicko 1, 14–25.

– *1965*: Slovanské osídlení na Litoměřicku. Památky archeologické 56, 205–385.

– *1992*: Raně středověké sídelní komory na dolní Ohři. Archeologické rozhledy 44, 185–215.

Žemlička, J. 1980: Vývoj osídlení dolního Poohří a Českého středohoří do 14. století. Praha.

– *1997*: Kastelán Blah a jeho rod (Příběh velmožské rodiny z Litoměřicka). Časopis Společnosti přátel starožitností 105 – Muzejní a vlastivědná práce 36, 193–206.

Summary

Oldřich Kotyza – Jiří Lukas, A denier of the Otto-Adelheid type found in Doksany (Litoměřice district).

In autumn 2011, a denier of the Otto-Adelheid type (*Hatz 1961*, III-7 var.) was found via surface metal detecting activities to the north of Doksany (Litoměřice district). Analyzing the Swedish coin hoards and based on the newest numismatic research, the specimen seems to be one of the oldest and most numerous varieties of the deniers of that type (*Rundberg 2000*, 12, 27; *Leimus 2005*, 1208). The coin was struck in Goslar (Saxony) very likely, soon after 983 (*Ilisch 2005*). The denier of the Otto-Adelheid type found in the village near the St. Peter and Paul Church – its existence in the 10th century has been proven by archaeological finds – and near the ford crossing the Ohře River, both seem to confirm importance of the village and the ford on the trading road from Saxony to Prague in early medieval times. Character of the finding place in Bohemia significantly matches the connection of individually found deniers struck in Bavaria and Saxony during the second half of the 10th century with important hill forts and their surroundings, but also with important trading roads connecting Prague and neighbouring lands.

English summary by V. Novák

NÁLEZY ČESKÝCH DENÁRŮ Z 11. STOLETÍ OBJEVENÉ POBLÍŽ HRADIŠTĚ CHLOUMEK U MLADÉ BOLESLAVI (OKR. MLADÁ BOLESLAV)

Filip KRÁSNÝ – Jiří LUKAS

Abstract – Bohemian deniers of the 11th century found close to the hill fort Chloumek near Mladá Boleslav (Mladá Boleslav district).
In 2012, four Bohemian deniers were found via private surface metal detecting activities several hundreds of meters to the north of the hill fort Chloumek near Mladá Boleslav (Mladá Boleslav district), location 'Švédské šance'. Two of them were struck under Oldřich (*Cach 1970*, no. 287), one denier was produced under Břetislaus I (*Cach 1972*, no. 322) and one under Vratislaus II (*Cach 1972*, no. 345). All discovered coins are connected with existence of the pre-historic and early medieval hill fort Chloumek-Švédské šance.

early medieval period, Bohemia, denier

V průběhu roku 2012 byly při privátních povrchových průzkumech s detektorem kovů nalezeny několik set metrů severně od hradiště Chloumek-Švédské šance (k. ú. Chloumek, okr. Mladá Boleslav) čtyři kusy českých denárů, které byly následně předány do Muzea Mladoboleslavska k bližšímu prozkoumání.

Asi 700 m severozápadně od severního výběžku ostrožny hradiště Chloumek (GPS – 50°23‘44.184“ N, 14°55‘17.809“ E), březen 2012:
ČECHY, **Oldřich** (1012–1033, 1034)
AR denár
Av.: klínový kříž, sekané obvodky, ODALRICVSDVX **:**
Rv.: ruka boží na klínovém kříži, vnější obvodek sekaný, SVENCEZLΛVS
Lit.: *Cach 1970*, č. 287; *Šmerda 1996*, č. 131.
1. 0.93 g; 20,0/19,5 mm

Asi 700 m severozápadně od severního výběžku ostrožny hradiště Chloumek (GPS – 50°23‘42.809“ N, 14°55‘19.748“ E), 4. 11. 2012.
ČECHY, **Oldřich** (1012–1033, 1034)
AR denár
Av.: klínový kříž, sekané obvodky, […]DALRI[…] DV
Rv.: Ruka boží na klínovém kříži, vnější obvodek sekaný, […] VENCEZLΛVS
Lit.: *Cach 1970*, č. 287; *Šmerda 1996*, č. 131.
2. 0,81 g; 20,8 mm

Asi 300 m severovýchodně od severního výběžku ostrožny hradiště Chloumek (GPS – 50°23‘44.171“ N, 14°55‘47.945“ E), 24. 11. 2012.
ČECHY, **Břetislav I.** (1035–1055)
AR denár, asi 1050–1055
Av.: schematizované poprsí panovníka čelně, obvodky perličkové, BRΛCIZLΛVSDVX
Rv.: schematizované poprsí světce s křížem zprava, vnitřní obvodek perličkový, SCSVVENCEZLΛVS
Lit.: *Cach 1972*, č. 322; *Šmerda 1996*, č. 153c.
3. 1,05 g; 16,2/16,6 mm

Asi 500 m severovýchodně od severního výběžku ostrožny hradiště Chloumek (GPS – 50°23‘45.681“ N, 14°55‘55.869“ E), 28. 10. 2012.
ČECHY, **Vratislav II.**, jako kníže (1061–1086)
AR denár, 1061–1086
Av.: schematizované poprsí panovníka čelně s praporcem v pravé ruce, vnitřní obvodek hladký, VRATIZLΛV DVX
Rv.: schematizované poprsí světce s křížem zleva, vnitřní obvodek hladký, SCS VVECESVS +
Lit.: *Cach 1972*, č. 345; *Šmerda 1996*, č. 157.
4. 0,80 g; 15,7 mm

Obr. 1. Denáry objevené v Chloumku u Mladé Boleslavi (čísla odpovídají katalogu).

Z numismatického hlediska vzbuzují pozornost zejména první dvě mince, denáry knížete Oldřicha typu Cach (*1970*) č. 287, nalezené ve svahu pod starobylou cestou, spojující hradiště Chloumek-Švédské Šance s Mladou Boleslaví. Nebyly sice nalezeny na jednom místě (vzdálenost obou nalezišť byla přibližně 30 m), ale podle jejich společné typologie a uložení v terénu lze soudit, že mohly patřit jednomu majiteli a byly ztraceny současně.[1] Denáry typu Cach (*1970*) č. 287 jsou velmi vzácné a až do současnosti byly nalézány jen sporadicky. Po jednom exemplář byly zastoupeny v nálezech Enner 1849 (*Skovmand 1942*, 150, č. 10; *Hatz 1986*, 275, č. 7), Lilla Klintegarda II 1876 (*Hatz, V. – Hatz, G. 1975*, 95, č. 56), Želčany 1884 (*Smolík 1884*, 493; *Smejtek – Lutovský – Militký 2013*, 411) a Stolpe-Usedom 1986 (*Sobietzky 1990*, 138, č. 5, zlomek). Kromě toho byl jeden exemplář denáru tohoto typu nalezen jako „obol mrtvých" při záchranném výzkumu raně středověkého pohřebiště v Malém Březně (okr. Most) v roce 1985 (*Klápště 1994*, 66, hrob 22; *týž 1999*, 778) a jeden denár při povrchové prospekci detektorem kovů v areálu raně středověkého hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí) v roce 2013 (výzkum nebyl dosud publikován).[2] Přesnější datování ražby denárů Cach (*1970*) č. 287 je nejisté vzhledem k jejich sporadickému výskytu v datovatelných nálezových celcích, z nichž nejstarší, nález denárů a zlomkového stříbra z dánského Enneru, byl uložen do země až po roce 1024, nejspíše však kolem roku 1035.[3] Na základě typologického zkoumání je snad možno zařadit ražbu denárů Cach (*1970*) č. 287 do 2. poloviny desátých let 11. století (*Lukas 2007*, 72–75).[4]

Zbývající dvě mince, denár Břetislava I. (1035–1055) typu Cach (*1972*) č. 322 a denár Vratislava II. (1061–1092) typu Cach (*1972*) č. 345, byly nalezeny poblíž cesty, spojující hradiště Chloumek-Švédské šance s obcí Jemníky. Obě patří k nejčastěji se v nálezech vyskytujícím denárovým typům uvedených panovníků. Podobně jako u předchozích mincí (*Cach 1970*, č. 287) také jejich umístění v terénu úzce souvisí s existencí raně středověkého hradiště.

Hradiště Chloumek-Švédské šance (k. ú. Chloumek, okr. Mladá Boleslav) se rozkládá na výrazné a dominantní poloze, výběžku náhorní plošiny s převýšením 100–120 m nad okolním terénem. Nadmořská výška nejvyššího místa hradiště činí 366 m n. m. Hradiště jazykovitého půdorysu má rozlohu 3–4 ha. Od náhorní plošiny odděluje akropoli val a příkop. Val, zčásti v novověku rozebraný, má dochovanou délku 120 m, šířku základny 30 m a plochou, 3–4 m širokou korunu. Příkop má šířku 15–20 metrů a hloubku 2–4 metry. Letecké snímkování prokázalo na ploše akropole stopy po dnes již zaniklé fortifikaci, souběžné s hlavním valem. Plocha akropole je v současnosti z velké části zemědělsky obdělávána, pouze na severním okraji najdeme vzrostlou jehličnatou lesní školku. Směrem na severovýchod vede z hradiště valové opevnění, které (snad společně s dalším hlubokými úvozovými cestami a dalšími terénními nerovnostmi) chránilo přístup k vodě (*Čech – Lutovský 1992*; *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 108–110).

Prvním archeologem, který na tuto lokalitu zaměřil pozornost, byl na počátku 20. století J. L. Píč. Na ploše otevřel celkem osm menších sond (*Píč 1908)*. K dalším odkryvům již nikdy nedošlo, zemědělsky obdělávaná akropole však byla podrobena nespočetným povrchovým sběrům, prováděným nejen archeology, ale i amatéry (*Krásný 1998*; *Waldhauser 2001*, 52–53). Dataci a také úvahy o podobě fortifikačních prvků Švédských šancí ztěžuje absence odborných sondáží, dochovala se však informace, že při rozvážení hlavního valu docházelo k nálezům opukových kamenů, zetlelého dřeva, uhlíků a také raně středověké keramiky (*Čech – Lutovský 1992*, 14). Několikatisícový nálezový fond je tvořen zlomky keramiky, přesleny, mazanicí, kamennými a kostěnými nástroji. Zastoupeny jsou i železné nože a skleněné korály. Jednotlivé komponenty nálezového fondu jsou datovány do lengyelské fáze neolitu, eneolitu, mladší doby bronzové, a ojediněle také do starší doby železné a doby římské. Artefakty z období raného

1 Nic na tom nemění ani zdánlivě rozdílný stav jejich zachovalosti, závislý na bezprostředním prostředí a přírodních podmínkách – obě mince byly ztraceny na pravděpodobně frekventované cestě.

2 Nejstarší popis denáru Cach (*1970*) č. 287 je, s poznámkou „*RR*", zachycen v prvním svazku katalogu numismatické sbírky Leopolda Welzla von Wellenheim (1773–1848) z roku 1844 (*Wellenheim*, č. 11.264). Denáry tohoto typu musely být obsaženy v hojnějším počtu v některém z hromadných nálezů českých denárů z počátku 11. století, odkrytých na konci 18. století, či v průběhu prvních desetiletí 19. století, tj. po vydání díla A. Voigta v roce 1771, neboť V. Hanka (*1859*) již popisuje šest kusů denárů tohoto typu ze soukromých a veřejných sbírek (Killian, Smikal, Národní muzeum).

3 Nález denárů a sekaného stříbra z dánského Enneru (1849) obsahoval 1.318 mincí, z nichž nejmladšími byly dánské denáry krále Knuta (1018–1035) a mince císaře Konráda II. (1024–1039). Z českých ražeb nález obsahoval čtyři kusy denárů knížete Oldřicha: Cach (*1970*), č. 287, 288 a 293 (*Skovmand 1942*, 150, č. 10; *Šimek 1982*, 70, č. 3, tam i starší literatura).

4 K otázce vývoje názorů na datování popisovaného typu denárů knížete Oldřicha srovnej: *Lukas 2007*, 67–72.

středověku jsou datovány převážně do rozpětí 8. až počátku 10. století.[5] Obecně přijímaným předpokladem, nastíněným již J. L. Píčem, je využití a případné dobudování pravěkého opevnění v období raného středověku. Podle většiny badatelů došlo k zániku hradiště coby mocenského centra v průběhu první poloviny 10. století v souvislosti s násilným sjednocováním země Přemyslovci.[6] Přítomnost obyvatel je však archeologickými nálezy a v neposlední řadě i zde popsanými mincemi prokázána i v následujících staletích.[7]

Literatura

Cach 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha

– *1972*: Nejstarší české mince. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Čech, P. – Lutovský, M. 1992: Švédské šance v pravěku a rané době dějinné. Z Českého ráje a Podkrkonoší 5, 13–37.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Hanka, V. 1859: Popsání i vyobrazení českých mincí. Památky archeologické 3, 41, tab. XIII.

Hatz, G. 1986: Funde mährischer und böhmischer Münzen des 11. Jahrhunderts in Skandinavien. In: Denárová měna na Moravě. Sborník prací z III. numismatického symposia 1979: Ekonomicko-peněžní situace na Moravě v období vzniku a rozvoje feudalismu (8.–12. století). Brno, 266–279.

Hatz, V. – Hatz, G. 1975: Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden. Numismatický sborník 13 (1973–1974), 85–100.

Klápště, J. 1994: Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most.

– *1999*: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. Archeologické rozhledy 51, 774–808.

Krásný, F. 1998: Chloumek, okr. Mladá Boleslav. Výzkumy v Čechách 1998, 58.

Lukas, J. 2007: Neznámý denár knížete Oldřicha. Numismatické listy 62, 53–76.

Lutovský, M. 1997: Mladoboleslavsko v proměnách času. In: Beneš, L.: Mladá Boleslav, 44–47.

Píč, J. L. 1908: Z výzkumu našich hradišť. Památky archeologické 22, 519–532.

Skovmand, R. 1942: De danske skattefund fra vikingetiden og den aeldste middelalder indtil omkring 1150. Aarboger fra nordisk Oldkyndighed og Historie, 1–275.

Smejtek, L. – Lutovský, M. – Militký, J. 2013: Encyklopedie pravěkých pokladů Čechách. Praha.

Smolík, J. 1884: Nález českých denárů a jejich rozbor. Památky archeologické 12, 481–512, 554, 556.

Sobietzky, G. 1990: České mince v novém nálezu z Usedomu. Numismatické listy 45, 138–144.

Šimek, E. 1982: České denáry v dánských nálezech 10.–12. století. Numismatické listy 37, 65–72.

Šmerda J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Turek, R. 1994: „Mladoboleslavská“ listina Oty I. Boleslavica 3, 25–41.

Waldhauser, J. 2001: Archeologické nemovité památky Mladoboleslavska. Mladá Boleslav.

Wellenheim: Verzeichniss der Münz- und Medaillen-Sammlung des kaiserl. königl. Hofrathes und Mitgliedes mehrerer gelehrten Gesellschaften, Herrn Leopold Welzl von Wellenheim, nebst einem Verzeichnisse von werthvollen numismatischen, archäologischen und anderen Büchern I–II. Wien 1844–1845.

5 Vzhledem k rozsáhlosti a roztříštěnosti nálezového fondu (předměty jsou uloženy v Muzeu Mladoboleslavska, Národním muzeu v Praze, Městském muzeu v Mnichově Hradišti a v soukromých sbírkách) se jeví jako žádoucí provedení revize a datace jednotlivých nálezů.

6 Podle hypotézy R. Turka lze hradiště Švédské šance ztotožnit s hradem „*vicina subregula*“ z Widukindovy kroniky, dobyté a obrácené v trosky vojskem Boleslava I. v roce 936 (*Turek 1994*; *Čech – Lutovský 1992*, 19). Ať už se tento písemný pramen skutečně týká Švédských šancí či nikoliv, končí dějinná úloha této lokality právě v době rozmachu moci Přemyslovců. Mocenské centrum se posléze přesunuje nad soutok Jizery a říčky Klenice, kde později vzniká Mladá Boleslav (*Lutovský 1997*).

7 Pravděpodobně do počátku 13. století.

Summary

Filip Krásný – Jiří Lukas, Bohemian deniers of the 11th century found close to the hill fort Chloumek near Mladá Boleslav (Mladá Boleslav district).

In 2012, four Bohemian deniers were found via private surface metal detecting activities several hundreds of meters to the north of the hill fort Chloumek near Mladá Boleslav (Mladá Boleslav district), location 'Švédské šance'. Two of them were struck under Oldřich (*Cach 1970*, no. 287), one denier was produced under Břetislaus I (*Cach 1972*, no. 322) and one under Vratislaus II (*Cach 1972*, no. 345). From the numismatic point of view, the first two coins are very interesting, because they are very rare. More precise dating of the deniers Cach type no. 287 is uncertain because of their sporadic appearance in datable hoards, such as the oldest hoard of the hacksilber type from Enner (Denmark) buried sometimes after 1024, or around 1035 most likely. Based on the typological research, the deniers Cach type no. 287 could be dated back to the second half of the 1010s (*Lukas 2007*, 72–75). The remaining two specimens represent the most frequent deniers of the mentioned rulers in hoards. All discovered coins are connected with existence of the pre-historic and early medieval hill fort Chloumek-Švédské šance.

English summary by V. Novák

NÁLEZ DENÁRU UHERSKÉHO KRÁLE ŠTĚPÁNA I. Z OPOČNA (OKR. RYCHNOV NAD KNĚŽNOU)

Jiří MILITKÝ

Abstract – A denier struck under the Hungarian King Stephen I found in Opočno (Rychnov nad Kněžnou district).
In 2011, a Hungarian denier struck under Stephen I (Huszár 1979, no. 1) was found during the surface metal detecting examination in the land belonging to the land register of Opočno. It is one of the very few single finds of the Hungarian deniers of the 11th century in the Bohemian territory. The coin is surely connected with existence of the Přemyslid hill fort in Opočno situated some 300 m from the finding place. Only very few deniers (10th–11th century) are known from the whole region, and this Hungarian denier represents a very important addition to the local historical sources.

early medieval times, Hungary, denier

V roce 2011 byl při privátním povrchovém průzkumu s detektorem kovů na k. ú. Opočno nalezen uherský denár. Místo nálezu leží na poli jihovýchodně od města, v blízkosti ohradní zdi zámecké obory, jižně od polohy „Švamberk", na svahu návrší, nedaleko prudkého svahu nad levým břehem Zlatého potoka, GPS – 50°15'47.115"N, 16°7'9.811"E (širší okolí bodu). Mince je uložena v soukromé sbírce.[1]

1 V evidenci detektorových nálezů vedené autorem tohoto příspěvku je mince zapsána pod ev. č. PS 242/2011:1. Za upozornění na nález a možnost jeho dokumentace děkuji PhDr. M. Bekové a Bc T. Bekovi.

UHRY, **Štěpán I.**, jako král (1000–1038)
AR denár, asi 1000/1038
Av.: kříž, ve vnitřním perlovci v úhlech kříže 4 „klínky“, + STEPHA-NVS.-REX., po obvodu perlovec
Rv.: kříž, ve vnitřním perlovci v úhlech kříže 4 „klínky“, + REGIA C-IVI-TAS
Lit.: *Huszár 1979*, 31, č. 1; *Csákvári 2009*, 30.
0,52 g; 16,4/16,1 mm; 6 h; prohnutý

Nálezová mince z Opočna je ražbou uherského krále Štěpána I. (997–1038), ražená v době po jeho královské korunovaci roku 1000 v neznámé mincovně. Kdy byla ražba zahájena není jasné. Rozhodně však byla produkce denáru tohoto typu velmi masová, což dokládá také velké množství doložených razidel. Doposud nejpodrobnější katalogizaci variant denárů tohoto typu zveřejnil P. Csákvári (*2009*).

Z numismatického pohledu jde tedy o poměrně běžnou ražbu, avšak její výpovědní hodnota je s ohledem na nálezový původ z oblasti severovýchodních Čech zcela mimořádná.

Uherské denáry 11. a 12. století jsou na českém území dosti vzácné. Starý nálezový stav, tedy především exemplář tvořící příměs v pokladech, shrnula J. Hásková (*1989*). Novější exemplář reprezentují v drtivé převaze jednotlivě nalezené mince. Ve vztahu k denáru z Opočna jsou významné především další nálezy ražeb krále Štěpána I. – jeden exemplář je zastoupen v dosud podrobně nepublikovaném depotu z Hradce Králové, ukrytém do země okolo roku 1050 (*Nálezy II/1*, 19, č. 1464; *Cach 1970*, 52, č. 9; *Videman – Paukert 2009*, 443, č. 82). Celkem 10 ks uherských denárů 1. poloviny 11. století bylo zastoupeno ve známém pokladu z Prahy 2, Kanálské zahrady (*Nálezy II/1*, 21, č. 1473; *Cach 1970*, 52, č. 9). Nepublikovaný denár Štěpána I. pochází z areálu Pražského hradu[2] a další exemplář byl nedávno objeven v areálu raně středověkého hradiště ve Vraclavi.[3] Zcela atypický je výskyt Štěpánova denáru v depotu feniků a brakteátů z Tetína, ukrytého těsně před polovinou 13. století (*Militký – Stolz – Stolzová – Zaoral 2008*, 143, tab. 2:VIII/1; *Zaoral – Militky 2011*, 1666, č. IX/1). Tato ražba se však na české území zřejmě dostala z Bavorska náhodně s fenikovou složkou tohoto pokladu.

Ojedinělé jsou také dosavadní české nálezy uherských mincí z průběhu 2. poloviny 11. století. Při archeologickém výzkumu na III. hradním nádvoří Pražského hradu v roce 1925 byly mj. nalezeny také tři denáry krále Salomona (1063–1074) – šlo o drobný hromadný nález (*Radoměrský 1955*, 15; *Nálezy II/1*, 25, č. 1493). V depotu z Otrub u Lidic byly zastoupeny v několika exemplářích denáry Ladislava I. (*Nálezy II/1*, 32, č. 1532; *Cach 1972*, 63–64, č. 229; *Videman – Paukert 2009*, 457–458, č. 177).

Poslední výraznější horizont výskytu uherských denárů reprezentuje přelom 11. a 12. století. V depotu z Prahy 6-Bílé Hory byly zastoupeny dva denáry krále Kolomana (*Nálezy II/1*, 34, č. 1545; *Cach 1972*, 72, č. 286; *Videman – Paukert 2009*, 460, č. 192), další exemplář denárů tohoto panovníka známe z pokladu v Čáslavi (*Nálezy II/1*, 36–37, č. 1554; *Cach 1972*, 57, č. 191; *Videman – Paukert 2009*, 436, č. 36). Ojedinělý exemplář Kolomanova obolu pochází také osady Staré Badry na k. ú. Opolánky (*Lukas 2014*).

Z průběhu 12. století známe na českém území uherských nálezových ražeb výrazně méně. V depotu z okolí Mělníka byl zastoupen denár Bély II. (*Nálezy II/1*, 42, č. 1585; *Cach 1972*, 64, č. 235). Anonymní obol typu Huszár (*1979*) č. 145 z 12. století byl nedávno objeven v obci Sedlec-Prčice (*Budaj – Militký – Selmi-Wallisová 2013*, 104–106). Přehled uherských ražeb uzavírají dva jednotlivé exemplář bronzových mincí Bély III. (1172–1196) tzv. byzantského typu (*Huzsár 1979*, 40, č. 72) z Prahy 2, Petrského náměstí[4] a z okolí Odolené Vody.[5]

Z přehledu nálezů je zřejmé, že výskyt uherských mincí z 11. století v Čechách představuje, na rozdíl od území Moravy, pouze okrajový jev. Masový výskyt uherských ražeb na Moravě je dnes již všeobecně znám (*Šmerda 1989*; *Videman – Macháček 2013*) a v průběhu 1. třetiny 11. století zde tyto ražby dokonce nahrazovaly absenci lokální moravské mince (*Videman – Macháček 2013*). Vraclavský exemplář zřejmě naznačuje, že to byla právě Trstenická stezka, kterou se uherské mince do Čech dostávaly. V obecné rovině byla přítomnost uherských mincí v Čechách spojována s obchodem se solí z Uher (*Hásková 1989*, 218–219), s velkou pravděpodobností ale pronikání těchto mincí do Čech odráží především komunikační a obchodní spojení s moravským územím.

2 Za informaci děkuji PhDr. L. Polanskému.
3 Za informaci děkuji PhDr. D. Víchovi.
4 Mince byla v roce 1992 objevena při archeologickém výzkumu realizovaném společností ARCHAIA (č. 23/92, kont. č. 23 035?).
5 Za informaci o tomto nepublikovaném nálezu děkuji Mgr. K. Smíškovi.

Z okolí místa nálezu opočenského denáru neznáme žádné další doklady raně středověkého osídlení a absence dalších mincí vylučuje, že by se jednalo o ražbu z rozrušeného hromadného nálezu.[6] Jde tedy o typický příklad ztrátové mince ve „volné“ krajině. Nepochybně však souvisí s existencí raně středověkého hradiště Opočno. To se nalézá, jak dnes již s jistotou víme, na opačném břehu Zlatého potoka v místech středověkého hradu, dnešního zámeckého areálu a přilehlého historického jádra města, tedy asi 300 m vzdušnou čarou od místa nálezu mince.

Opočenské hradiště, resp. jeho přesná lokalizace, byla do nedávné doby určitou záhadou. Tato lokalita byla dlouhou dobu známá jen z písemných pramenů – v roce 1068 u hradu tábořilo vojsko vzbouřené proti Vratislavovi II. (*Sláma 1986*, 82; *Lutovský 2001*, 225), znovu pak o lokalitě slyšíme k roku 1130, kdy byl z hradu odváděn desátek vyšehradské kapitule (*Sláma 1986*, 82). Z prostoru zámku a města dlouhou dobu chyběly jakékoliv archeologické doklady o existenci raně středověké lokality. Jediným náznakem existence hradiště donedávna byly pouze dva ojedinělé nálezy denárů Boleslava II. (972–999) typu Cach (*1970*) č. 137 a Bořivoje II. z období jeho 3. vlády (1118–1120) typu Cach (*1972*) č. 421, objevené na Trčkově náměstí (*Šůla 1976*, 200). Archeologicky byla existence hradiště jednoznačně potvrzena až rozsáhlým archeologickým výzkumem v horní části Trčkova náměstí v roce 2010.[7] Právě archeologický výzkum jednoznačně doložil, že toto přemyslovské hradiště vzniklo nejpozději na přelomu 10./11. století a trvalo až do průběhu 1. poloviny 13. století. Přemyslovské hradiště Opočno bylo správní lokalitou celého regionu Podorlicka,[8] který je na nálezy mincí 10.–12. století dosud velmi chudý. Kromě opočenských mincí známe zprávu o hromadném, dnes však neověřitelném, nálezu denárů Boleslavů a snad i Oldřicha z Týniště nad Orlicí (*Šůla 1976*, 201). Tyto skutečnosti jen umocňují značný význam nově podchyceného nálezu.

Literatura

Budaj, M. – Militký, M. – Selmi-Wallisová, M. 2013: Nález denárů 12. století objevených při archeologickém výzkumu v Sedleci-Prčici (okr. Příbram). Numismatický sborník 27/2, 247–252.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha.

– 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Csákvári, P. 2009: Szent István dénárjának vernet Típusai. Györ.

Hásková, J. 1989: K obchodním stykům Čech s Uhrami v období raného feudalismu. Nálezy uherských mincí v Čechách. Slovenská numizmatika 10, 213–222.

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest.

Lukas, J. 2014: Nálezy denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů (I.). Numismatický sborník 28/1, v tisku.

Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.

Militký, J. – Stolz, D. – Stolzová, D. – Zaoral, R. 2008: Poklad mincí ze 13. století z Tetína. Předběžná zpráva o nálezu a stavu jeho zpracování. Folia Numismatica 21 (2006–2007), 137–145.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.

Radoměrský, P. 1955: Románská Praha ve světle nálezů mincí. Nálezy přemyslovských denárů v Praze. Časopis národního muzea 134, oddíl věd společenských, 12–38.

Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 9. Praha.

Šmerda, J. 1989: Nálezy uherských mincí na Moravě z 11. a 12. století. Slovenská numizmatika 10, 223–234.

Šůla, J. 1976: Pět denárových nálezů ze severovýchodních Čech. Numismatický sborník 14 (1975–1976). Praha, 199–201.

Videman, J. – Macháček, J. 2013: Nové mincovní nálezy z dolního Podyjí v kontextu raně středověké Moravy. Archeologické rozhledy, v tisku.

6 Toto zjištění se opírá o negativní výsledky opakovaných průzkumů s detektorem kovů.

7 Nepublikováno, výzkum MOH Rychnov nad Kněžnou. Mince při této záchranné akci bohužel nebyly nalezeny a to navzdory skutečnosti, že po celou dobu výzkumu byl intenzivně používán detektor kovů.

8 Nejbližší okolní přemyslovské správní hrady leží v Hradci Králové a v Jaroměři, na jih pak v linii Trstenické stezky – Vraclav a Chrudim.

Videman, J. – Paukert, J. 2009: Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.

Zaoral, R. – Militky, J. 2011: The hoard of Tetín (Czech republic) in the light of currency conditios in thirteenth-century Bohemia. In: Holmes, N. (Ed.): Proceedings of the XIVth International Numismatic Congres, Glasgow 2009, II, Glasgow, 1664–1670.

Summary

Jiří Militký, A denier struck under the Hungarian King Stephen I found in Opočno (Rychnov nad Kněžnou district).

In 2011, a Hungarian denier was found during the surface metal detecting examination in the land belonging to the land register of Opočno. The coin is actually preserved in a private collection. The denier was struck under Stephen I (*Huszár 1979*, no. 1) on occasion of his coronation in 1000 in an unknown mint. This denier type represents the only coin of the ruler produced in huge quantities, possibly during his whole royal rule.

The Hungarian deniers of the 11th and 12th century are relatively rare in the Bohemian territory. Old finds – mostly pieces appearing as additions in hoards – have been summarized by J. Hásková (*1989*). New specimens are represented by single finds in their vast majority. One denier of Stephen I is known from the Hradec Králové hoard (*Nálezy II/1*, 19, no. 1464; *Cach 1970*, 52, no. 9). Some ten Hungarian deniers of the first half of the 11th century were found in the hoard from Prague 2 – the Canal Garden (*Nálezy II/1*, 21, no. 1473; *Cach 1970*, 52, no. 9). One unpublished denier of Stephen I comes from the Prague Castle, and another one was discovered at the early medieval hill fort in Vraclav. Appearance of the denier of Stephen in the hoard of pfennigs and bracteates from Tetín – buried closely before the mid-13th century – is completely untypical (*Militký – Stolz – Stolzová – Zaoral 2008*, 143, Tab. 2:VIII/1; *Zaoral – Militký 2011*, 1666, no. IX/1). Finds of the Hungarian coins of the second half of the 11th century in the Bohemian territory are also quite isolated. Three deniers of the King Solomon are known from the Prague Castle (*Radoměrský 1955*, 15; *Nálezy II/1*, 25, no. 1493). Several deniers of Ladislaus I were present in the hoard from Otruby near Lidice (*Nálezy II/1*, 32, no. 1532; *Cach 1972*, 63–64, no. 229). The break of the 11th and 12th century represents the last distinctive horizon of appearance of the Hungarian deniers. There are two deniers of the King Koloman registered in the hoard from Prague 6 – Bílá Hora (*Nálezy II/1*, 34, no. 1545; *Cach 1972*, 72, no. 286), and other pieces struck under the same ruler come from the Čáslav hoard (*Nálezy II/1*, 36–37, no. 1554; *Cach 1972*, 57, no. 191). The isolated obolus of Koloman has been registered in Staré Badry, land register of Opolánky (*Lukas 2014*). The Hungarian coins of the 12th century appear in the Bohemian territory in noticeably less quantity. There is one denier of Bela II registered in the hoard from the Mělník surroundings (*Nálezy II/1*, 42, no. 1585; *Cach 1972*, 64, no. 235). An anonymous oblolus of the 12th century was discovered in Sedlec-Prčice (*Budaj – Militký – Selmi-Wallisová 2013*). One bronze coin of Bela III (1172–1196) of the so-called Byzantine type (*Huzsár 1979*, 40, no. 72) was found in Prague 2, Petrské Sq., and another specimen of that type was detected in Odolena Voda.

Taking in mind the list above, it is clear that appearance of the Hungarian coins of the 11th century in Bohemia – unlike Moravia – represents a peripheral phenomenon. Appearance of the Hungarian coins in huge quantity in Moravia seems to be well known (*Šmerda 1989*; *Videman – Macháček 2013*), and even more, these coins served as a local currency there in absence of the local Moravian coins during the first third of the 11th century (*Videman – Macháček 2013*). The denier of Stephen I from Vraclav can point at fact that the Hungarian coins could come to Bohemia via the Trstenice Road. From the general point of view, existence of the Hungarian coins in Bohemia used to be connected with the Hungarian salt trade (*Hásková 1989*, 218–219). With high probability, penetration of these coins to Bohemia reflects communication and trading contacts with the Moravian territory above all.

There is no other evidence of the early medieval settlement known from the surroundings of the finding place related to the denier from Opočno. The coin is surely connected with existence of the early medieval hill fort in Opočno situated some 300 m from the finding place. The hill fort known from the written sources was archaeologically positively located in the castle territory as late as in 2010. Only very few deniers (10th–11th century) are known from the whole region, and this Hungarian denier represents a very important addition to the local historical sources.

English summary by V. Novák

NÁLEZ DENÁRU BŘETISLAVA I. V OKOLÍ OBCE BRADLEC (OKR. MLADÁ BOLESLAV)

Filip KRÁSNÝ – Jiří LUKAS

Abstract – A denier struck under Břetislaus I found in the surroundings of Bradlec (Mladá Boleslav district).
A denier of the small flan struck under Břetislaus I (1035–1055) after 1050 (Cach 1972, no. 322) was found via amateur metal detecting activities in the north-western part of the land register of the Bradlec village (Mladá Boleslav district) in spring 2008. The described denier seems to be the only archaeological object found in this area.

early medieval period, Bohemia, denier

Denár malého střížku Břetislava I. (1035–1055), ražený po roce 1050, byl nalezen při amatérském průzkumu s detektorem kovů na jaře roku 2008 na severozápadním výběžku katastru obce Bradlec (okr. Mladá Boleslav). Místo nálezu je vzdáleno 250 metrů jihovýchodně od budovy zámku v obci Josefův Důl u Mladé Boleslavi.

ČECHY, **Břetislav I.** (1035–1055)
AR denár, asi 1050–1055
Av.: schematizované poprsí panovníka čelně, obvodky perličkové, BRACIZLAVS DVX
Rv.: schematizované poprsí světce s křížem zprava, vnitřní obvodek perličkový, SCS VVENCEZLAVS
Lit.: *Cach 1972*, č. 322; *Šmerda 1996*, č. 153.
1,04 g; 14,0/16,0 mm

Místo nálezu mince lze specifikovat jako úzkou ostrožnu o délce zhruba 100 m a šířce 15–45 m, s výrazným převýšením (40–50 m) nad hladinou řeky Jizery. Nadmořská výška činí 240 m. n. m. Dnes je ostrožna porostlá řídkým listnatým lesem. I přesto je z ní široký výhled do údolí Jizery a na protilehlé terasy. V období raného středověku mohlo toto místo, vzdálené necelých 5 km od historického jádra Mladé Boleslavi, plnit významnou strategickou funkci, a mohly z něj být kontrolovány předpokládané trasy komunikací podél toku řeky. Nalezený a popsaný denár je doposud jediným archeologickým nálezem z tohoto místa (další nálezy z blíže neurčeného písečníku na katastru obce Josefův Důl náleží mladší době železné). Žádné další archeologické lokality nejsou z blízkého okolí známy.

Literatura

Cach 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I. Praha

– *1972*: Nejstarší české mince. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha

Šmerda J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Summary

Filip Krásný – Jiří Lukas, A denier struck under Břetislaus I found in the surroundings of Bradlec (Mladá Boleslav district).

A denier of the small flan struck under Břetislaus I (1035–1055) after 1050 (*Cach 1972*, no. 322) was found via amateur metal detecting activities in the north-western part of the land register of the Bradlec village (Mladá Boleslav district) in spring 2008. The finding place is specified as a narrow promontory with high elevation (40–50 m) above the Jizera River level. In the early medieval times, this place was situated some 5 km from the historical center of Mladá Boleslav, and could play a very important strategic role. All potential roads could be controlled along the river from there. The described denier seems to be the only archaeological object found there.

English summary by V. Novák

DENÁROVÉ RAŽBY Z MLADOHRADIŠTNÍHO POHŘEBIŠTĚ V ODRLICÍCH (OKR. OLOMOUC)

Lukáš HLUBEK

Abstract – Deniers from the burial place dated back to the Late-Hillfort Period in Odrlice (Olomouc district).
Two deniers found in the burial place dated back to the Late-Hillfort Period in Odrlice (Olomouc district) are described. The coins have been attributed as pieces struck under Andrew I and Otto I the Handsome. Both coins served as oboli mortuorum.

Moravia, denier, skeleton burial place

Na jaře roku 1996 bylo během pokládání plynovodního řádu mezi obcemi Odrlice a Senička narušeno několik hrobů. Zjištěné pohřebiště se nachází v trati „*Přesloučí*“ jižně od Odrlic na mírném návrší, které klesá směrem k severu do inundace bezejmenné vodoteče. Výkopová rýha proťala celkem šest hrobů, z nichž pouze tři byly podrobeny archeologickému výzkumu – záchrannou akci provedla prostějovská pobočka ÚAPP Brno pod vedením M. Šmída. Všechny hrobové jámy měly totožnou orientaci jihozápad-severovýchod a nejspíše se jedná o řadovou mladohradištní nekropoli.

V hrobě č. 1 ležel v natažené poloze nedospělý jedinec s pažemi podél těla. V dlani jeho pravé ruky se nalezl stříbrný denár Ondřeje I. (1046–1060). Druhý hrob obsahoval dětskou kostru bez milodarů. V posledním zkoumaném hrobě ležel na zádech skelet dospělého jedince, jehož trup byl zničen vyhloubenou rýhou. Mezi femury byl objeven stříbrný denár Oty I. Sličného (1061–1087). Jak nasvědčuje prstní phalanx se stopami měděnky, bylo jeho původní uložení v dlani zemřelého. V hrobě č. 3 se nacházel ještě jeden lidský skelet. Při hloubení hrobové jámy došlo k narušení staršího pohřbu, který měl stejnou orientaci, ale byl posunut o 40 cm směrem k jihozápadu. Lidské ostatky byly pietně uloženy ve zbylé části hrobu. Obě získané denárové ražby datují pohřebiště do druhé poloviny 11. století (*Šmíd 1996*; *Čižmář – Geislerová – Unger 2000*, 194).

UHRY, království, **Ondřej I**. (1046–1060)
Av.: v hladkém středovém kruhu rovnoramenný kříž tvořený trojicemi linií vycházejících ze středového kroužku s tečkou uprostřed. V úhlech mezi jednotlivými rameny kříže se nachází vždy jedna tečka, + REX ANDREAS, po obvodu je místy zřetelný jeden hladký kruh
Rv.: v hladkém kruhu rovnoramenný kříž s tečkou uprostřed a v úhlech jsou trojhranné klínky, + PANONEIA a po obvodu hladký kruh
Lit.: *Huszár 1979*, 32, typ č. 9.
1. 0,34 g; 13,3 mm

MORAVA, knížectví, **Ota I. Sličný** (1061–1087)
Av.: v středovém hladkém kruhu hlava pokryta mitrou, OTTO DUX, po obvodu hladký kruh
Rv.: v hladkém kruhu ruka třímající žerď s praporcem, S.WENCESLA, po obvodu hladký kruh
Lit.: *Cach 1972*, typ č. 373; *Šmerda 1996*, typ č. 332; *Videman – Paukert 2009*, 88, typ č. 36.
2. 0,44 g; 14,5 mm; mince rozlomená na dvě různě velké části

Oba denáry byly vloženy do odrlických hrobů jako tzv. obol mrtvých nebo „Cháronova mince“, kterou měl nebožtík zaplatit převozníkovi za převoz přes řeku Styx. Mince se nejčastěji nacházejí u hlavy či v dlani zemřelého, případně v oblasti hrudního koše. S tímto zvykem se setkáváme v raném středověku, a to především v 11. století s tím, že značná část numismatického materiálu náleží do let 1035–1085 (*Radoměrský 1955*, 4–7, 49–53; *Krejčík 2006*, 278; *Marethová 2008,* 11, graf 1).

První odrlická ražba náleží uherskému králi Ondřeji I. (1046–1060), jehož mince se na Moravě nalézají poměrně často (srov. *Šmerda 1986*, 308–309; *týž 1989*, 228–229). Na střední Moravě evidujeme i několik hromadných nálezů, které obsahovaly denáry Ondřeje I. Máme na mysli depoty z Němčic na Hané, Plumlova a Přerova (*Šmerda 1989*, 226–228). Vysoké zastoupení mají uherské ražby i jako oboly mrtvých na území celé Moravy, zvláště pak ražby do roku 1061 (srov. *Marethová 2008*, 12, graf 2). Totožný typ jako z Odrlic registrujeme například na mladohradištních nekropolích v Olomouci-Slavoníně, trať „*U hvězdárny*“ (*Michnová – Kalábek 2000*, 43–45; *Vrána 2010*, 35–36), Kobeřicích (*Radoměrský 1955*, 30; *Šikulová 1959*, 154) nebo v Nechvalíně (*Hložek – Militký 2007*, 189–190).

Denáry Oty I. Sličného patří k poměrně hojně nacházeným exemplářům a v ikonografii je zřetelně vidět podpora křesťanského myšlení, zvláště pak opisem OTTO SERVUS DEI (např. *Michnová – Kalábek 2000*, 46). Odrlická ražba byla určena jako poměrně vzácně se objevující denár typu Cach (*1972*) č. 373. Těchto mincí bylo dosud na území Moravy popsáno pouze dvanáct (srov. *Videman – Paukert 2009*, 88–89). Totožné nálezy z území střední Moravy pocházejí z řemeslnicko-kupeckého podhradí v Olomouci na Pekařské ulici (*Bláha 1992*, 42–43; *týž 1998*, 145; *týž 2001*, 343), z Mořic na Prostějovsku (*Videman – Paukert 2009*, 88) a jako tzv. obol mrtvých se nalezl těsně u spodní čelistí v hrobě č. 393 na pohřebišti v Prušánkách (*Krejčík 2006*, 280). Oba představené denáry rozšířily numismatický pramenný fond na střední Moravě v období raného středověku. Především pak v případě poměrně málo zastoupené ražby Oty I. Sličného typu Cach (*1972*) č. 373.

Literatura

Bláha, J. 1992: Nálezy denárových ražeb v Pekařské ulici a otázka charakteru slovanského trhu v Olomouci 10.–11. století. Výroční zpráva 1991. Památkový ústav v Olomouci, 41–44.

– *1998*: Komunikace, topografie a importy ve středověku a raném novověku (7.–17. století) na území města Olomouce. Archaeologia historica 23, 133–159.

– *2001*: Olomouc im 10.–11. Jahrhundert. Topographie und die Frage der Kontinuität eines frühmittelalterlichen Zentrums. In: Sommer, P. (ed.): Boleslav II. Der tschechische Staat um das Jahr 1000. Colloquia mediaevalia Pragensia II. Praha, 325–361.

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Čižmář, M. – Geislerová, K. – Unger, J. 2000: Výzkumy-Ausgrabungen 1993–1998. Brno.

Hložek, M. – Militký, J. 2007: Hrobový nález uherského denáru Ondřeje I. z Nechvalína (okr. Hodonín). Numismatický sborník 22, 189–190.

Huszar, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest.

Krejčík, T. 2006: Denáry z kostrových hrobů z mladohradištního pohřebiště v Prušánkách, okr. Hodonín. In: Klanica, Z. (ed.): Nechválín, Prušánky. Čtyři slovanská pohřebiště. Díl I. Spisy Archeologického Ústavu AV ČR Brno 28. Brno, 278–283.

Marethová, B. 2008: Příspěvek k poznání raně středověkých pohřebišť. (Zvyk vkládání mincí do hrobů). Studia mediaevalia pragensia 8, 7–44.

Michnová, V. – Kalábek, M. 2000: Nálezy denárových ražeb z mladohradištního pohřebiště v Olomouci – Slavoníně. (Archeologický výzkum lokality U hvězdárny v roce 2000). Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 280, 39–52.

Radoměrský, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. Příspěvek k datování kostrových hrobů mladší doby hradištní. Sborník Národního muzea, svazek IX – A.

Šikulová, V. 1959: Moravská pohřebiště z mladší doby hradištní. Pravěk východní Moravy I/1958, 88–162.

Šmerda, J. 1986: Nález z Plumlova. (Příspěvek k oběhu uherských mincí v 11. století na Moravě). In: Sejbal, J. (ed.): Denárová měna na Moravě, 306–310.

– *1989*: Nálezy uherských mincí na Moravě z 11. a 12. století. Slovenská numizmatika 10, 223–233.

– *1996*: Denáry české a moravské. Brno.

Šmíd, M. 1996: Závěrečná zpráva o provedení záchranného archeologického výzkumu Senice na Hané – Odrlice, přívod plynu. Nepublikovaná nálezová zpráva (uložena v archivu nálezových zpráv Vlastivědného muzea v Olomouci).

Videman, J. – Paukert, J. 2009: Moravské denáry 11. a 12. století. Kroměříž.

Vrána, J. 2008: Olomouc-Slavonín (U hvězdárny). Mladohradištní pohřebiště. Archaeologiae Regionalis Fontes 10. Olomouc.

Summary

Lukáš Hlubek, Deniers from the burial place dated back to the Late-Hillfort Period in Odrlice (Olomouc district).

In 1996, three early medieval graves were examined in a field belonging to the land register of the Odrlice village, location 'Přesloučí'. Two deniers have been found in hands of the buried corpses in two graves. The coins have been attributed as pieces struck under Andrew I (*Huszár 1979*, Type no. 9) and Otto I the Handsome (*Cach 1972*, Type no. 373), and they dated the burial place to the second half of the 11th century. Both coins served as *oboli mortuorum*. The coins enriched numismatic sources for the early medieval period in central Moravia.

English summary by V. Novák

NÁLEZ DENÁRU KNÍŽETE VRATISLAVA II. Z RANĚ STŘEDOVĚKÉHO HRADIŠTĚ VRACLAV (OKR. ÚSTÍ NAD ORLICÍ)

Michal MAŠEK

Abstract – A denier of the Prince Vratislaus II found at the early medieval hill fort in Vraclav (Ústí nad Orlicí district).
The hill fort of Vraclav (east Bohemia) used to belong to the administrative centers of the early Přemyslid state. This fact is confirmed by three previously published deniers of the Prince Břetislaus I (1035–1055) found there. There is another denier struck under the Prince Vratislaus II (1061–1086) preserved in a private collection, reportedly discovered at the acropolis of the hill fort.

early medieval times, hill fort, denier

V soukromé sbírce je uložen denár českého knížete Vratislava II., patřící mezi emise z období jeho knížecí vlády. Podle sdělení majitele byla mince nalezena při privátním povrchovém průzkumu s detektorem kovů v roce 2000 v severní části akropole raně středověkého hradiště Vraclav, GPS – N 49°58.21995‘, E 16°5.49352‘ (širší okolí bodu).

ČECHY, **Vratislav II.**, jako kníže (1061–1086)
mincovna: *Praha*, AR denár, 1061–1086
Av: hlava čelně nad knížecím stolcem v hladkém kroužku, WRΛTIZLVS
Rv: poprsí s kopím zprava v hladkém kroužku, SWEИCEZLV
Lit: *Cach 1972*, 20, č. 350.
0,64 g; 14,6 mm; 12 h

Raně středověké hradiště Vraclav leželo na trase tzv. trstenické stezky a patří mezi významná přemyslovská centra (k lokalitě: *Čtverák – Lutovský – Slabina – Smejtek 2003*, 346). Tato lokalita i s bezprostředním okolím byla archeologicky zkoumána především v 50. letech 20. století (*Hrdlička 1966*) a nejnovější stručné shrnutí závěrů výzkumu provedl M. Šolle (*2000*, 76–80). Výzkum potvrdil předpokládané stáří lokality, kdy nejstarší vrstvy ze střední doby hradištní byly překryty masivním výskytem keramiky z mladší doby hradištní. Přímo v areálu hradiště bylo objeveno pohřebiště, schází zde však jakékoliv stopy po kostelu či jiné sakrální stavbě. Zbytky románského kostela sv. Václava byly rozpoznány v jedné ze staveb na náměstí stejnojmenné obce. K lokalitě osídlené intenzivně v 11. až 1. polovině 13. století existuje také řada písemných zpráv, z nichž nejstarší se vztahují k letům 1073 a 1088 (*Sláma 1986*, 94).

Existenci vraclavského hradiště potvrzuje záznam v Kosmově kronice, vztahující se k roku 1108 za vlády knížete Svatopluka. Kosmas v několika odstavcích popisuje zavraždění místního správce Mutiny a dalších příslušníky rodu Vršovců (Vnislava, Domaši a dvou dalších nejmenovaných Mutinových synů) přímo v jizbě hradiště na Vraclavi. Tento čin byl mimo jiné signálem k druhému vraždění tohoto rodu, tentokrát definitivnímu (*Kosmas*, 167–168).

V 11. a v 1. polovině 12. století představovalo hradiště opěrný bod přemyslovské knížecí moci a místní kasteláni podléhali přímo pražským knížatům. Po nástupu knížete Vladislava II. se stala Vraclav součástí dominia Děpolticů, boční přemyslovské linie, jejímž zakladatelem byl Vladislavův bratr Děpolt I.

Po rozbití děpoltického „údělu“ králem Přemyslem Otakarem I. v roce 1223 bylo celé území znovu začleněno do centrálně řízeného kastelánského systému. Kvůli zakládání a rozvoji měst začal význam Vraclavi upadat. Kronikář Dalimil o století později poznamenává, že z Mutinovy tvrze lze nalézt trosky zarostlé bylím (*Dalimil*, 102).

Během zmiňovaného archeologického výzkumu byly objeveny tři denáry knížete Břetislava I. (*Sláma – Hrdlička 1968*). Mince však nebyly blíže určeny a jedna z nich snad patřila k denárům z doby před reformou. Vratislavův denár potvrzuje kontinuitu osídlení hradiště a přibližuje ho událostem zachyceným kronikářem Kosmou. V žádném případě jej však nelze považovat za důkaz pro tvrzení, že na hradišti fungovala mincovna emitující přemyslovské mince. Totéž platí i o exemplářích z archeologického výzkumu (*Petráň 2013*, 235).

Literatura

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Dalimil: Kronika tak řečeného Dalimila. Praha 1977.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Slabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.

Hrdlička, L. 1966: Bourgwall de Vraclav prés de Vysoké Mýto (Bohême). Investigations archéologiques en Tchécoslovaquie. Prague, 233.

Kosmas: Kosmova Kronika česká. Praha 1972.

Petráň, Z. 2013: Ilustrovaná encyklopedie české, moravské a slezské numismatiky. Praha.

Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 9. Praha.

Sláma, J. – Hrdlička, L. 1968: Nález denárů na vraclavském hradišti, okres Ústí nad Orlicí. Numismatický sborník 10, 213.

Šolle, M. 2000: Po stopách přemyslovských Děpolticů. Příspěvek ke genezi města Kouřimě. Praha.

Summary

Michal Mašek, A denier of the Prince Vratislaus II found at the early medieval hill fort in Vraclav (Ústí nad Orlicí district).

The denier struck under the Prince Vratislaus II (*Cach 1972*, no. 350) found at the Přemyslid hill fort in Vraclav confirms continuity of the local settlement during the whole 11th century up to the slaughtering of the Vršovids by the Prince Svatopluk in 1108 recorded by the chronicler Kosmas. The described specimen, plus three published coins of Břetislaus I (*Sláma – Hrdlička 1968*) found there cannot serve as evidence for existence of a mint at the Vraclav hill fort.

English summary by V. Novák

NÁLEZOVÝ DENÁR BŘETISLAVA II. Z MĚSTCE KRÁLOVÉ (OKR. NYMBURK)

Jiří LUKAS – Petr ŠORM

Abstract – A denier struck under Břetislaus II found in Městec Králové (Nymburk district).
Revision of attribution of the denier found in Městec Králové around 1920, recently preserved in the collection of the Polabské Museum in Poděbrady. The coin was re-attributed as the piece produced under Břetislaus II (1092–1100), Cach (1972) no. 390.

early medieval times, Bohemia, denier

V roce 1956 zveřejnil Pavel Radoměrský v rámci soupisu nálezů mincí z období raného a vrcholného středověku v Čechách a na Moravě některé podrobnosti týkající se nálezu denáru Břetislava I. (1037–1055) v Městci Králové (okr. Nymburk), k němuž mělo dojít okolo roku 1920 (*Nálezy II/1*, 20, č. 1470). Mince bez bližšího určení byla podle Radoměrského informací nalezena okolo roku 1920 a byla uložena ve sbírkách Muzea Královéměstecka v Městci Králové.[1] Zdejší muzeum bylo v roce 1954 na několik let připojeno jako pobočka k tehdejšímu okresnímu Hellichovu muzeu Poděbradska a poté se v roce 1968 stalo natrvalo pracovištěm Oblastního muzea v Poděbradech. Součástí sbírek jeho nástupce, Polabského muzea v Poděbradech, se tak staly i všechny sbírky Muzea Královéměstecka, včetně zmíněného denáru (*Šorm 2002*, 25, 37–38). Revize nálezu umožnila přesnou identifikaci a nové určení nálezové mince a také přinesla zpřesnění nálezových okolností: „*Nalezeno v Městci Králové při drenážování Karlem Bělohlávkem, majitelem tiskárny v Městci Králové. Muzeu darovala paní Bělohlávková vdova 18. 7. 1950. Naleziště: Stará hrušeň na cestě ke Slovči, melioračí jáma.*“[2] Ražba je dnes uložena v Polabském muzeu v Poděbradech (př. č. 492/87).

ČECHY, **Břetislav II.** (1092–1100)
AR denár
Av.: hlava panovníka zprava, vnitřní obvodek perličkový, + BRΛCIZLΛVS
Rv.: poprsí světce s kopím v rukou zprava, vnitřní obvodek perličkový, + SENCEZLΛVS
Lit.: *Cach 1972*, č. 390; *Šmerda 1996*, č. 168c.
0,79 g; 16,6 mm

Nové určení posunuje ražbu mince z původně předpokládané poloviny 11. století do jejího posledního desetiletí a odpovídá tak časovému horizontu jednotlivě nalézaných denárů v širším severovýchodním zázemí libického hradiště na dolním toku řeky Cidliny (*Lukas 2014*).

1 P. Radoměrský se opíral o informace z dopisu správce muzea v Městci Králové F. Ledeckého z 24. srpna 1953 (*Nálezy II/1*, 20, č. 1470).
2 Údaje o místu nálezu pocházejí z inventáře Musea Královéměstecka, uloženého v Polabském muzeu (inv. č. 4.112, záznam ze dne 18. 7. 1950) a ze Soupisu numismatické sbírky Muzea Královéměstecka, vyhotoveného Zuzanou Holečkovou (s. 10) a přebírajícího údaje ze zmíněného inventáře.

Literatura:

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

Lukas, J. 2014: Nálezy českých denárů z 11. a 12. století pomocí detektorů kovů letech 2010–2013. Numismatický sborník 28/1, v tisku.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.

Šorm, P. 2002: 100 let muzea v Poděbradech. Vlastivědný zpravodaj Polabí 36, 4–45.

Summary

Jiří Lukas – Petr Šorm, A denier struck under Břetislaus II found in Městec Králové (Nymburk district).

Revision of attribution of the denier found in Městec Králové around 1920 (recently preserved in the collection of the Polabské Museum in Poděbrady) confirmed the fact that the coin was previously wrongly attributed to the Bohemian Prince Břetislaus I (1037–1055) – as it is actually mentioned in literature (*Nálezy II/1*, 20, no. 1470). The coin was re-attributed as the piece produced under Břetislaus II (1092–1100), Cach (*1972*) no. 390. The new attribution moved the dating of the denier from the mid-11th century to its last decade, and it corresponds with the time horizon of individually found deniers in the broader south-eastern background of the Libice hill fort in the lower part of the Cidlina River.

English summary by V. Novák

NÁLEZ DENÁRŮ 12. STOLETÍ OBJEVENÝCH PŘI ARCHEOLOGICKÉM VÝZKUMU V SEDLCI-PRČICI (OKR. PŘÍBRAM)

Marek BUDAJ – Jiří MILITKÝ – Michaela SELMI-WALLISOVÁ

Abstract – Deniers of the 12th century found during archaeological excavations in Sedlec-Prčice (Příbram district).
In 2010–2011, archaeological excavations in the Vítkovo Sq. in Prčice (the Sedlec-Prčice agglomeration) were organized. A large sunk construction (V51) interpreted as a lower part of a residential building seems to be the most important discovery there. Among other objects, two coins come from the filling of the construction – a denier struck under the Duke Frederick (Cach 1972, no. 628) and an anonymous precisely undated denier struck in an unknown Hungarian mint (Huszár 1979, no. 145). The enormous importance of the finding context in Prčice is necessary to be confronted with the written sources – Prčice is connected with the beginning of the Vitkonides dynasty. The coins can give precision to dating of the finding context – to the period directly connected with the beginning of the dynasty.

early medieval times, Bohemia, Hungary, denier

V letech 2010 a 2011 provedla společnost CAS archeologický výzkum na Vítkově náměstí v Prčici (v areálu dvojměstí Sedlec-Prčice). Zatímco v roce 2010 byly doklady osídlení z 12. až 13. století zachyceny spíše v menší míře (především v sekundárních pozicích), výzkumná akce v roce 2011 přinesla zcela zásadní objevy z tohoto časového horizontu. Sondáž před domy čp. 88 a 92 přinesla neporušené archeologické situace. Nejdůležitějším objevem je rozsáhlý zahloubený objekt (V 51) o rozměrech cca

8,5 x 6,6 m – lze jej interpretovat jako spodní část zřejmě obytné stavby. Dno objektu bylo zahloubeno do zvětralého žulového písku, místy vystupovala rostlá skála. Výplň zaniklého objektu byla poměrně homogenní – tvořila ji humózní tmavě šedá až černá hlína s četnými uhlíky a se sporadickými nálezy kaménků a oblázků včetně několika velkých žulových balvanů. Právě homogenita zánikového horizontu naznačuje, že celý objekt byl po svém zániku velmi rychle zaplněn. Keramický materiál z výplně lze datovat do poměrně krátkého časového horizontu, předmětem diskuze je však přesná datace tohoto souboru. S ohledem na způsob zpracování keramické hmoty, morfologii a tvarování okrajů nádob lze dataci vymezit obdobím od poloviny 12. století do poloviny 13. století. Způsob zániku objektu někdy v době okolo poloviny 13. století by mohl svědčit o záměrném opuštění tohoto sídla. Je pravděpodobné, že zbývající dosud neprozkoumaná část sídelního areálu, která byla pravděpodobně spojena s původně románským tribunovým kostelem sv. Vavřince, se s největší pravděpodobností nachází pod dnešním domem čp. 92.

Kromě keramických nálezů pochází z výplně objektu V 51 rozsáhlý soubor dalších nálezů, výmluvně ilustrujících vyšší společenské prostředí, které se k nálezovému kontextu váže. Nálezy podkov a kostí koní naznačují přítomnost těchto zvířat, se kterými se na přelomu 12. a 13. století setkáváme především v aristokratickém prostředí. Dalšími neobvyklými nálezy jsou tři prsteny, z nichž jeden má pozoruhodnou rytou románskou výzdobu s motivem trojlístku, či tři klíče. Za zcela mimořádný nález lze však považovat šachovou figurku věže – podobné exempláře známe z Itálie, kde jsou datovány na přelomu 12. a 13. století. Uvedené předměty jen zdůrazňují mimořádné prostředí, ve kterém byly v době existence objektu užívány. K nim se řadí také dvě mince objevené ve výplni obj. V 51.

Obj. V 51, sektor J 12, vrstva 102, 24. 8. 2011 (č. sáčku 182):
ČECHY, **Bedřich** (1173, 1179–1181, 1182–1189)
AR denár
Av.: boj lva s medvědem – výše položený lev ve skoku doleva napadá níže postaveného medvěda doleva hledícího zpět, opis nečitelný
Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící v levé ruce kopí a v pravé ruce praporec, opis nečitelný
Lit.: *Cach 1972*, 46, č. 628; *Šmerda 1996*, 92–93, č. 269.
1. 0,67 g; 16,2/15,7 mm; 6 h

Obj. V 51, sektor J 11, vrstva 94, 13. 8. 2011 (č. sáčku 167):
UHRY, **blíže nepřiřazeno – Gejza II.**? (1141–1162) nebo **Štepán III.**? (1162–1172)
AR denár
Av.: kříž, okolo I Ω I Ω I Ω I Ω
Rv.: kříž zakončený nahoře a dole křížkem, boční ramena zakončena oblými liniemi
Lit.: *Huszár 1979*, 48, typ č. 145.
2. 0,16 g; 11,9/11,8 mm; vylomený okraj

Obě nálezové mince z objektu V 51 v Prčici jsou v rámci českého prostředí ražby velice vzácné. Prvý z nich je denár knížete Bedřicha typu Cach (*1972*) č. 628. Ražbu zatím nelze jednoznačně spojit s žádným ze tří období vlády tohoto panovníka.[1] Tato ražba dosud nebyla nálezově doložena z žádného ověřeného českého nálezu, vyskytla se pouze v menším množství v nepublikovaném rozchváceném depotu, pocházejícím z neznámé české lokality.[2] Ražba je provedena ve velice kvalitním románském stylu. Na líci je motiv boje lva s medvědem – výše položený lev ve skoku doleva napadá níže postaveného medvěda doleva hledícího zpět. Obsahový význam této scény není zatím příliš srozumitelný. Na rubu je polopostava zemského světce sv. Václava čelně držící v levé ruce kopí a v pravé ruce praporec – obraz byl převzat z rubní strany denáru Vladislava I. typu Cach (*1972*) č. 545. Přebírání obrazových motivů ze starších českých denárů je poměrně častý jev (*Cach 1972*, 46–47). Sledovaný exemplář denáru je vizuálně stříbrný. Kvalita kovu u Bedřichových denárů je velice komplikované téma. Známe totiž exempláře alespoň vizuálně stříbrné, ale také vyrobené z čisté mědi. Tomuto problému by měla být v budoucnu věnována zvláštní pozornost. Ve vztahu k nálezové situaci je Bedřichův denár zcela klíčový. Mince zřejmě příliš dlouho neobíhala a je jedinečným dokladem k existenci archeologicky prokázaného osídlení nejpozději v poslední čtvrtině 12. století.

Druhou nálezovou mincí z výplně objektu V 51 je anonymní přesněji nedatovatelný denár[3] ražený v neznámé uherské mincovně. Této ražbě je nutné věnovat pozornost v širších souvislostech. Od konce 11. a v průběhu 12. století se v Uhrách razily specifické mince označované souhrnně jako anonymní denáry. Jejich název odkazuje ke skutečnosti, že tyto ražby nemají jména uherských králů. Z tohoto důvodu je poměrně složité jejich chronologické zařazení a přiřazení konkrétním panovníkům. S problematikou těchto ražeb se dodnes nevypořádala ani numismatická historiografie a nevládne také jednotný názor na okolnosti a dobu jejich ražby (k problematice např.: *Kovács 1997*, 291–292; *Hunka 1998*, 117–123). Obecně je možné konstatovat, že anonymní denáry byly pravděpodobně raženy od konce 11. století, zřejmě až do nástupu Bely III. (1172–1196) na uherský trůn. Ten totiž začal s produkcí vlastních mincí, které byly zpravidla opatřené jeho jménem.

Za současného stavu poznání evidujeme podle katalogu L. Huszára (*1979*, 43–53, č. 76–190) až 115 různých typů těchto mincí. Huszár je rozdělil podle ikonografických kritérií na dvě chronologicky rozdílné skupiny, které datoval do 12. století. Přesnější datování anonymních denárů stěžuje fakt, že se téměř vůbec nevyskytují v uzavřených nálezech a jen sporadicky se nacházejí v datovatelných archeologických situacích. Z tohoto důvodu je denár z Prčice výjimečný a jeho nálezová situace může napomoci jeho přiřazení některému z uherských panovníků. Jestliže nálezový kontext je datovatelný nejpravděpodobněji do poslední třetiny 12. století, pak přichází do úvahy zařazení sledované mince Gejzovi II. (1141–1162) nebo Štefanovi III. (1162–1172). Uvedená atribuce není zcela nová, protože už B. Hóman (*1916*, 249, 252) považoval tento typ denáru za ražbu Gejzy II. Jeho závěry se opíraly o nálezy mincí ze sedmihradských lokalit Ardud (maď. Erdőd) a Teremia Mare (maď. Nagyteremia), které obsahovaly uvedené mince a byly ukryté v období vlády Gejzy II. (*Hóman 1916*, 251). Uvedené zařazení částečně potvrzují také ikonografické prvky, které denár řadí spíš k mladším typům raženým v pozdějších fázích 12. století. Hómanovy závěry převzali někteří další badatelé, kteří uvedenou minci zařadili Gejzovi II. (*Unger 1997*, 72, č. 68; *Adamovszky 2011*, 106, A119). Na tomto místě je třeba poznamenat, že Hómanovy závěry jsou poměrně přesvědčivé a svědectví nálezové pozice sledovaného denáru je rozhodně nijak nevyvrací. Protože celá nálezová situace z Prčice je datovatelná nejspíše do poslední třetiny 12. století, musíme počítat také s možností přiřazení mince ke Štěpánovi III. Uvedenou hypotézu nepřímo podporuje zajímavý poklad mincí z Kóky, který je datován až do vlády Štěpána III. (*Hóman 1916*, 251). Z tohoto důvodu mohly tyto mince patřit uvedenému panovníkovi. Unikátnost uherské mince z Prčice je také v tom, že ražby tohoto typu patří mezi poměrně vzácné ražby. Dodnes jich evidujeme jen malý počet z nálezů a jen sporadicky se vyskytují na středověkých sídlištích či pohřebištích. Na území Slovenska se zatím tento denár nevyskytl v žádném pokladu a z archeologických výzkumů známe jen jediný exemplář této mince. Ta pochází z kostelního pohřebiště Ducové, kde se našla v hrobě jako obol mrtvých (*Hunka 1998*, příloha tab. 35b; *Hunka 2011*, 351, č. 220). Ze zbývajících částí bývalého Uherska známe pouze pět nálezů s uvedenými ražbami. Až 54 těchto denárů obsahoval depot Babati-Erdő (dnes Gödöllő-Babat v Pešťské župě), ze kterého se zachovalo celkově 579 mincí (*Saltzer 1996*, 35, č. 10).

1 F. Cach (*1972*) minci řadil do období 2. vlády.

2 Jde o jednotlivé exempláře, které se v posledních letech opakovaně vyskytují na numismatickém trhu a zřejmě pocházejí z jednoho rozchváceného depotu.

3 Mince má hmotnost pouze 0,16 g a jde tedy spíše o obol. Ve shodě s tříděním L. Huszára ji však označujeme jako denár.

Deset exemplářů je známo z již zmíněného depotu Ardud, dva z Kóky a 17 kusů pochází z Kopáncs-puszty (*Hóman 1916*, 251; *Saltzer 1996*, 48, č. 47 a 61, č. 88). Přesně nezjištěný počet těchto mincí obsahoval také již zmíněný depot Teremia Mare (*Hóman 1916*, 251). Z tohoto stručného přehledu vyplývá, že uvedené mince patří mezi relativně vzácné ražby i v samotném Uhersku. To jen umocňuje vzácnost a exotičnost jejich výskytu v nálezové situaci na českém území.

Uherské mince 11. století se v českých nálezech neobjevují příliš často, ražeb z průběhu 12. století je z českého území známo jen naprosté minimum (souhrnně: *Militký 2013*, 93). V depotu z okolí Mělníka byl zastoupen denár Bély II. (*Nálezy II/1*, 42, č. 1585; *Cach 1972*, 64, č. 235). Přehled uherských ražeb uzavírají dva jednotlivé exempláře bronzových mincí Bély III. (1172–1196) tzv. byzantského typu (*Huzsár 1979*, 40, č. 72) z Prahy 2, Petrského náměstí[4] a z okolí Odolené Vody.[5] O to vzácnější je tedy sledovaný exemplář, který navíc nálezový kontext datuje nejspíše do průběhu 3. třetiny 12. století.

Výsledky archeologického výzkumu budou publikovány samostatně na jiném místě. Mimořádný význam uvedené nálezové situace z Prčice je však nutné stručně konfrontovat se svědectvím dochovaných písemných pramenů – je třeba si uvědomit, že právě Prčice je spojována s počátky jednoho z nejslavnějších českých šlechtických rodů – Vítkovců. Je totiž značně pravděpodobné, že právě doklady šlechtického sídla, datovaného mj. denárem typu Cach (*1972*) č. 628, s počátky Vítkovců přímo souvisejí.

O Vítkovi († 1194), praotci Vítkovců se často hovoří jako o Vítkovi z Prčice, avšak tento predikát známé pouze z jediného písemného pramene a to ze svědecké listiny knížete Bedřicha z let 1184/85 (*CDB I*, č. 30), ve formě *Witego de Purschitz*. Protože jde o osobu pohybující se v blízkosti knížete, dochovalo se několik písemných údajů o jeho životě. Vítkův společenský vzestup byl charakterizován řadou předních úřadů – jako panovníkův stolník (1169–1177), kastelán v Kladsku (1177) a na Práchni (1184). Také je nezbytné připomenout i Vítkovu kariéru diplomatickou, kdy nejméně dvakrát doprovázel pražského biskupa k císaři Fridrichovi I. Barbarossovi (1152–1190). Služby panovníkovi se nepochybně odrazily i na majetkovém vzestupu prvního mezi velmoži. Vítkova společenská kariéra začala ještě na dvoře krále Vladislava II. (1140–1172), kladským kastelánem se stal za Soběslava II. (1173–1178). V prácheňském úřadě působil za vlády knížete Bedřicha. Jakým majetkem byl Vítek za své služby panovníkům odměňován, přesně nevíme, uvažovat lze snad o jeho vzrůstajícím vlivu v prostoru jižních Čech a dále v Podunají (*Vaníček 1981*, 91). Zajímavě hodnotil velmože opat Jarloch, český kronikář konce 12. a počátku 13. století, jako „*muže výtečné výmluvnosti*“, čímž zejména vyzdvihl jeho diplomatické schopnosti ve službách panovníka (*Jarloch*, 473).

Samotná Prčice vešla do českých dějin zejména válečným střetem mezi knížaty Bedřichem I. (1172–1173 a 1178–1189) a Soběslavem II., který vyvrcholil známou bitvou u Loděnice (23. ledna 1179). V této bitvě byl Bedřich krutě poražen, Soběslavem byl zajat i samotný *comes Witcho*, jemuž vzhledem ke svému původu alespoň nebyly uříznuty uši. Je obdivuhodné, že během jediné velmi chladné noci se Bedřichovi se zbytky svého vojska podařilo přesunout do asi 50 km vzdálené Prčice. V nepřítomnosti zajatého Vítka zde již pilně vyjídal zásoby jídla i píce pro koně spojenec – znojemský údělník Konrád Ota, pozdější kníže (1189–1191), se svým vojskem. Po pouhém jednom dni odpočinku Bedřich a Konrád Ota, poté co je vyzvala Bedřichova manželka kněžna Alžběta k návratu, vyrazili směrem ku Praze, kde v sobotu 27. ledna 1179 došlo k bitvě se Soběslavem, kterého tentokrát válečné štěstí opustilo. Na paměť slavného vítězství nechala Alžběta postavit na místě bitvy kostel sv. Jana Na Bojišti. O celém průběhu válečného tažení informuje opat Jarloch ve své kronice (*Jarloch,* 474) a nám se tak dostává cenného svědectví o dostupnosti Prčice v systému tehdejších cest. Je rovněž nesporné, že zde v této době musel stát dvorec, který poskytl cenné zázemí se zásobami potravin a krmiva, kde si mohli bojovníci, ale zejména jejich koně, po bleskurychlém přesunu během mrazivé noci odpočinout a načerpat síly (*Klápště 2005,* 78). Za své služby byl Vítek odměněn kastelánstvím prácheňským, v roce 1189 je připomínán jako účastník sněmu v Sadské, spolu se svým synovcem Sezemou. Jako stařec vykonal Vítek ještě pouť ke svatému hrobu do Jeruzaléma (v roce 1192), dva roky po návratu zemřel (*Vlasák 1857*, 127).

Lze tedy shrnout, že nálezové mince prezentované v tomto příspěvku představují mimořádně cenný spojovací článek mezi datací archeologické situace a svědectvím písemných pramenů. To je pro období 12. století mimo významná hradská centra poměrně výjimečná situace. A je to právě Bedřichův denár, který téměř s jistotou umožňuje přímé chronologické propojení doby existence osídlení a obdobím života Vítka z Prčice († 1194).

4 Mince byla v roce 1992 objevena při archeologickém výzkumu realizovaném společností ARCHAIA (č. 23/92, kont. č. 23 035?).
5 Za informaci o tomto nepublikovaném nálezu děkuji Mgr. K. Smíškovi.

Literatura

Adamovszky, I. 2011: Magyar érme katalógus 997–1307. Budapest.

Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.

CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae. I. 805–1197 (ed. G. Friedrich), Praha 1907; II. 1198–1230 (ed. G. Friedrich), Praha 1912.

Hóman, B. 1916: Magyar pénztörténet 1000–1325. Budapest.

Hunka, J. 1998: Mince Arpádovcov a ich odraz v hospodárskych vzťahoch stredovekého Slovenska. Nitra. Nepublikovaný rukopis kandidátské práce.

Hunka, J. 2011: Mince z prikostolného cintorína v Ducovom. Slovenská archeológia 59/2, 337–367.

Huszár, L. 1979: Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest.

Jarloch: Letopis Jarlocha, opata kláštera milevského. In: FRB II (ed. J. Emler), Praha 1874, 461–516.

Kovács, L. 1997: A kora Árpád-kori Magyar pénzverésről. Éremtani és régészeti tanulmányok a Kárpát-medence I. (Szent) István és II. (Vak) Béla uralkodása közötti időszakának (1000–1141) érméiről. Budapest.

Militký, J. 2013: Nález denáru uherského krále Štěpána I. z Opočna (okr. Rychnov nad Kněžnou). Numismatický sborník 27/2, 236–239.

Nálezy II/1: Radoměrský, P. 1956: České, moravské a slezské nálezy mincí údobí denárového (10.–12. století). In: Nohejlová-Prátová, E.: Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Díl II/1. Praha, 7–73.

Saltzer, E. 1996: A történelmi Magyarország területén fellelt 156 Árpádházi éremkincslelet összefüggő áttekintése. Budapest.

Šmerda, J. 1996: Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.

Unger, E. 1997: Magyar éremhatározó. I. kötet. Budapest.

Vaníček, V. 1981: Vítkovci a český stát v letech 1169–1278. Československý časopis historický 29, 89–110.

Vlasák, A. N. 1857: Městečka Sedlec a Prčice i jejich okolí v kraji táborském. Památky archeologické 2, 124–133.

Summary

Marek Budaj – Jiří Militký – Michaela Selmi-Wallisová, Deniers of the 12th century found during archaeological excavations in Sedlec-Prčice (Příbram district).

In 2010–2011, the CAS company organized archaeological excavations in the Vítkovo Sq. in Prčice (the Sedlec-Prčice agglomeration). A large sunk construction (V51) with diameters of 8.5 x 6.6 m interpreted as a lower part of a residential building seems to be the most important discovery there. With exception for ceramic fragments from the filling of the V51 construction, other objects illustrating higher social milieu were found there (e.g. horse-shoes, horse bones, three rings, three keys, one chessman and two coins). The first coin is represented by a denier struck under the Duke Frederick (*Cach 1972*, no. 628). Such coin has never been registered in any Bohemian hoard. It was only reportedly found in a small quantity in an unpublished dispersed hoard from an unknown Bohemian locality. The mentioned coin does not seem to circulate for a long time, and it represents an unique evidence for existence of the archaeologically proven settlement of the last quarter of the 12th century at the latest.

The second coin from the filling of the V51 construction is an anonymous precisely undated denier struck in an unknown Hungarian mint. Coins generally described as anonymous deniers were produced in Hungary at the end of the 11th century and during the 12th century. Recently, some 115 types of these coins are listed in the catalogue by L. Huszár (*1979*, 43–53, nos. 76–190). Based on iconographic criteria, Huszár specified two chronologically different groups dated back to the 12th century. From this point of view, the denier from Prčice is extraordinary, and its finding context can help to attribute the coin to one of the Hungarian rulers. If the finding context could be dated back to the last third of the 12th century, the coin could be attributed to Geyza II (1141–1162) or Stephen III (1162–1172). The Hungarian coins of the 12th century found in the Bohemian hoards are very rare.

The enormous importance of the finding context in Prčice is necessary to be confronted with the written sources – Prčice is connected with the beginning of the Vitkonides dynasty. It is very probable that evidence for existence of the noble residence and the beginning of this dynasty must have been related. Witiko (Vítek † 1194) has been frequently mentioned as Witiko of Prčice, but this predicate is known only from the testimonial document of the Duke Friedrich dated back to 1184/85 (*CDB I*, no. 30). The Witiko´s social career was characterized by several posts, he also accompanied the Prague bishop to the Emperor Frederick I Barbarossa (1152–1190). His service to the throne surely reflected also rise of his property as the first of the noblemen. Rewards for his service is not known, it is possible to speculate only about his increasing power in south Bohemia and also in the Danube region. Prčice itself entered the Bohemian history mainly with its role in the war clash between the Duke Frederick I (1172–1173 and 1178–1189) and Soběslaus II which culminates in the Battle of Loděnice (January 23, 1179). Frederick I was severely defeated, also the *comes Witcho* was captured by Soběslaus. It is admirable that Frederick and the rest of his army happened to move some 50 kms to Prčice during one very cold night. After one-day rest, Frederick and Conrad Otto headed to Prague, and they finally defeated Soběslaus there on January 27, 1179. Witiko was rewarded a post of castle warden in Prácheň, and in 1189, he is mentioned as a participant of the assembly in Sadská together with his nephew Sezema. Witiko, as an old man, undertook a pilgrimage to the Holy Grave in Jerusalem (1192), and he died two years after his coming back.

It is possible to summarize that the coins presented in this article represent extremely valuable connecting element between the dating of the archaeological situation and evidence of the written sources. In this way, a relatively very extraordinary situation for important castle centers in the 12th century has been characterized. And the denier struck under Frederick almost surely represents a direct chronological interaction of existence of the settlement and the life story of Witiko of Prčice († 1194).

English summary by V. Novák

DENÁR MLADŠÍHO BAVORSKO-ŠVÁBSKÉHO TYPU CACH 24 Z NÁLEZU KEHRA (ESTONSKO)

Jiří LUKAS

Abstract – A denier of the later Bavarian-Swabian type Cach 24 found in Kehra (Estonia).
Precise dating attempt of the denier of Boleslaus II (972–999) of the later Bavarian-Swabian type (Cach 1970, no. 24) to the end of the 970s based on the Kehra (Estonia) hoard buried sometimes after 979 and discovered in 1940.

early medieval times, Estonia, denier

Dne 10. srpna 1940 nalezl v obci Kehra (provincie Harjumaa, bývalá farnost Harju-Jaani) zemědělský dělník při opravě plotu na farmě Andrekese poklad, sestávající ze 421 mincí, uložených v hliněné nádobě. Celý nález byl následně předán do Estonského historického muzea v Tallinu k odbornému zpracování (*Tõnisson 1962*, č. 20; *Molvõgin 1994*, 36–44, č. 2). Při dalším ohledání místa nálezu byly nalezeny střepy keramiky a zlomky železných předmětů, které však nebyly součástí pokladu. Napovídají však, že poklad byl pravděpodobně uložen v místě staršího, snad pravěkého sídliště.

Mincovní soubor sestává ze 412 islámských dirhamů a jejich zlomků (97,9 % celého nálezu), z nichž nejmladšími jsou dva zijárovské dirhamy, ražené Qábúsem b. Wušmagírem (978–1012) v severoíránských mincovnách Ámul a Džurdžán v letech 978/979 (*Dobrovolskij – Molvögin 1985*). Pěti kusy jsou v nálezu zastoupeny byzantské ražby, z nichž nejmladší jsou dva miliaresis Jana I. Zimiska (969–976) z mincovny v Constantinopoli. Zbytek nálezu sestává z jednoho křížového denáru, raženého pravděpodobně v saském Magdeburku (*Dannenberg 1876–1905*, č. 1329/1803 var.), jednoho denáru německého císaře Otty II. (973–983) z mincovny v Mohuči (*Dannenberg 1876–1905*, č. 778/779, k datování srovnej: *Stoess 1990*), jednoho anglického denáru Ethelreda II. (978–1016) typu First Small Cross, raženého v letech 978–979 a jednoho denáru českého knížete Boleslava II. (972–999) mladšího bavorsko-švábského typu z pražské mincovny (*Cach 1970*, č. 24). Autor podrobnějšího popisu nálezu, Arkadi Molvõgin, podle jeho složení a podle absence byzantských ražeb Basilea II a Konstantina VIII (976–1025) a anglických denárů z pozdního období vlády Ethelreda II. (978–1016) soudí, že k uložení pokladu do země došlo krátce po roce 979 (*Molvõgin 1994*, 36).

Je škoda, že tento nález unikl doposud pozornosti českých badatelů, neboť jeho ucelenost a dobrá datovatelnost jeho uložení do země nám dává možnost přesnějšího datování ražby jediné v nálezu zastoupené české mince – denáru Boleslava II. (972–999) mladšího bavorsko-švábského typu Cach (*1970*) č. 24 (*Molvõgin 1994*, 44, č. 420, tab. I/420).[1]

1 Za poskytnutí fotografií děkuji Ivaru Leimusovi PhD., vedoucímu numismatického oddělení Estonského historického muzea v Tallinu.

ČECHY, **Boleslav II.** (972–999)
mincovna: *Praha*, AR denár
Av.: uprostřed mincovního pole kříž, v pravém horním úhlů trojice „hřebů“, v pravém dolním úhlu kulička, úhly na levé straně vyplněny kroužky, + BOEZLVΛLΛ +
Rv.: uprostřed mincovního pole kaplice se sestavou písmen ONC, DPVVGΛCIΛTP
Lit.: *Cach 1970*, č. 24.

Denáry mladšího bavorsko-švábského typu Cach (*1970*) č. 24 byly dosud zastoupeny ve dvou českých a osmi zahraničních nálezech, z nichž nejstarší, pomineme-li mincovní soubor z estonské Kehry, byly uloženy do země v polovině 80. let 10. století (tab. 1).

Tab. 1. Nálezy se zastoupením denárů mladšího bavorsko-švábského typu Cach (*1970*) č. 24

nález	odkryt	uložen	Literatura
Kehra	1940	po 979	*Molvõgin 1994*, 36–44
Lasowice	1982/1993	po 983	*Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*; *Hahn 2009*; *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 74–82
Kapiel	2001	po 985	*Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005*; *Bogucki 2005*
Gębice	1939	po 985	*Suhle 1973*; *Suchodolski 1974*; *Butent-Stefaniak – Malarczyk 2009*, 38–41
Poděbrady	1936	po 995	*Radoměrský 1966*
Ołobok	1889	po 1000	*Friedensburg 1890*; *Fiala 1890*
Digeråkra	1928	po 1003	*Hatz 1974*, č. 104; *Hatz – Hatz 1975*, 92; *CNS I/2*, 20–58
Jarocin	1878	po 1004	*Jaździewski 1879*; *Dannenberg 1880*
Choustník	1923	po 1010	*Chaura 1939*
Lisówek	1894	po 1011	*Bahrfeldt 1896*

Denáry Cach (*1970*) č. 24 patří do skupiny nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (*Cach 1970*, č. 23–25), lišících se výzdobou úhlů kříže na lícních stranách a sestavou písmen či znaků pod kaplicí na stranách rubních.[2] Při rozboru denárových přeražeb z nálezů Poděbrady a na základě rozboru ražebních kolků se podařilo prokázat ikonografickou a časovou uzavřenost této skupiny denárů (*Lukas – Polanský 2007*, 82). V poděbradském nálezu byly zastoupeny rovněž tři exempláře, kombinující lícní stranu denárů Cach (*1970*) č. 24 s rubní stranou denárů Cach (*1970*) č. 23 (*Radoměrský 1966*, 22, typ III/2, 3), podobně jako u denáru z nálezu Lasowice (*Bartczak – Butent-Stefaniak 1997*, 49, č. 158, 57, obr. 158). V nálezu Digeråkra na ostrově Gotland je zastoupen denár, kombinující lícní stranu denáru Cach (*1970*) č. 24 s rubní stranou denáru Cach (*1970*) č. 25 (*CNS I/2*, 47, č. 939, tab. 7/4:939). V. Katz ve své studii o počátcích českého mincovnictví navíc upozornil na dva exempláře denárů Cach (1970) č. 23 a 25, jejichž rubní strana byla zhotovena stejným ražebním kolkem (*Katz 1935*, 87, obr. 8).

Na základě rozboru denárových přeražeb, srovnání návaznosti ražebních kolků a na základě doby ukrytí denárových nálezů s českou složkou z konce 70. a z průběhu 80. let 10. století se již podařilo postupně stanovit relativní chronologii některých nejstarších českých denárových typů (*Lukas – Polanský 2007*, 82–85, tam i starší literatura). Zároveň se podařilo ražbu těchto denárových typů zasadit do určitého časového rámce. Stanovení absolutní chronologie však stále brání nedostatečný počet přesněji datovatelných nálezových souborů. Období ražby nejstarších variant denárů mladšího bavorsko-švábského typu (*Cach 1970*, č. 23–25) bylo na základě stanovených kritérií stanoveno do konce 70. let

2 Na lícních stranách denárů Cach (*1970*) č. 23–25 je umístěn kříž s kombinací kuliček a kroužků ve třech z jeho úhlů a se třemi „hřeby“ v úhlu čtvrtém, na rubních stranách je umístěna kaplice se sestavou písmen CNO, ONO, nebo ONC. S velkou pravděpodobností je do této skupiny možno zahrnout i denáry mladšího bavorsko-švábského typu Cach (*1970*) č. 78, neboť výzdoba úhlů kříže na lícních stranách těchto denárů je variantou výzdoby úhlů kříže na lícních stranách denárů Cach (*1970*) č. 24 a jeden z denárů z nálezu Lasowice (ukryt po roce 983) představuje kombinaci ražebních kolků denárů Cach (*1970*) č. 78 a 25 (*Hahn 2009*, 54, obr. 110).

10. století (*Lukas – Polanský 2007*, 85, tabulka 7). O to cennější je proto potvrzení této teze nálezem z Kehry, uloženém do země krátce po roce 979 a obsahujícím český denár Cach (*1970*) č. 24.

Literatura

Andrałojć, M. – Andrałojć, M. – Tuszyński, M. 2005: Wczesnośredniowieczny skarb z Kąpieli, gm. Czerniejewo, woj. Wielkopolskie. Poznań.

Bahrfeldt, E. 1896: Der Silberfund von Leissower Mühle. Berlin.

Bartczak, A. – Butent-Stefaniak, B. 1997: Skarb monet z X wieku z miejscowości Lasowice, woj. Opolskie. Wiadomości numizmatyczne 41, 29–69.

Bogucki, M. 2005: Recenze na Andrałojć – Andrałojć – Tuszyński 2005. Wiadomości numismatyczne 49, 241–244.

Butent-Stefaniak, B. – Malarczyk, D. 2009: Obieg pieniężny na Śląsku we wczesnym średniowieczu (od X do połowy XII wieku). Wrocław, 74–82.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I., Praha.

CNS I/2: Malmer, B. (ed.) 1977: Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of Coins from the 9th–11th Centuries found in Sweden. Verzeichnis der in Sweden gefundenen Münzen des 9.–11. Jahrhunderts. 1. Gotland. 2. Bäl–Buttle. Stockholm.

Dannenberg, H. 1876–1905: Die deutschen Münzen der sächsischen und fränkischen Kaiserzeit I–IV. Berlin.

– *1880*: Der Denarfund von Jarocin. Zeitschrift für Numismatik 7, 146–159.

Dobrovolskij, I. – Molvögin, A. 1985: Klad kufičeskich dirchmov i zapadnych monet 10 v. iz Kehra. Eesti Nöukogude Sotsialistlik Vabariik Teaduste Akademiia Toim 34, 3, 287–300.

Fiala, E. 1890: Nález Olobocký. Památky archeologické 15, 47–56, 113–122, 175–180.

Friedensburg, F. 1890: Zwei Denarfunden aus dem X und XI Jahrhundert. Zeitschrift für Numismatik 17, 202–212.

Hahn, W. 2009: Nachträgliches zum Fund von Lasswitz. Wiadomości numizmatyczne 53, 41–55.

Hatz, G. 1974: Handel und Verkehr zwischen dem Deutschen Reich und Schweden in der späten Wikingerzeit. Lund.

Hatz, V. – Hatz, G. 1975: Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden. Numismatický sborník 13, 85–100.

Chaura, K. 1939: Poklad z Choustníku. Praha.

Jaździewski, W. 1879: Wykopalisko Jarocińskie a mianowicie monety Bolesławów Czeskich. Poznań.

Katz, V. 1935: O chronologii denárů Boleslava I. a Boleslava II. Praha.

Lukas, J. – Polanský, L. 2007: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.

– *2010*: Přeražby českých denárů z nálezu Gębice [Karlsdorf]. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou II. Numismatické listy 65, 147–160.

Molvõgin, A. 1994: Die Funde westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland. Hamburg, 36–44.

Radoměrský, P. 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9 (1965–1966), 11–94.

Stoess, Ch. 1990: Mainzer (?) Prägungen der Ottonenzeit (?). Eine Untersuchung zu der Gruppe Dbg 778/779. Commentationes de numis saeculorum IX–XI in Suecia repertis. Nova series 6. Sigtuna papers. Stockholm, 311–316.

Suhle, A. 1973: Münzfund von Karlsdorf (Gębice, pow. Strzelin bei Wrocław). Moravské numismatické zprávy 13, 16–35.

Suchodolski, S. 1974: Dziesiątowieczny skarb z Gębic – odnaleziony. Wiadomości numismatyczne 18, 211–218.

Tönisson, E. 1962: Eestiaardeleiud 9.–13. sajandist. Muistsed kalmed ja aarded. Arheoloogiline kogumik 2, 182–249, 262–274.

Summary

Jiří Lukas, A denier of the later Bavarian-Swabian type Cach 24 found in Kehra (Estonia).

On August 10, 1940, a hoard was found in Kehra (Harjumaa province, former parish of Harju-Jaani), the Andrekese farm. Some 421 coins – 412 of them were represented by Islamic dirhams, i.e. 97.9 % of the whole hoard – were discovered in a clay vessel. The following coins were identified there: five Byzantine pieces, one denier of the cross type probably struck in Magdeburg (Saxony), one denier produced under the German Emperor Otto II (973–983) in the Mainz mint, one English denier struck under Ethelred II (978–1016) and one denier of the Bohemian Prince Boleslaus II (972–999). According to its consistence, the hoard was buried shortly after 979 (*Molvõgin 1994*, 36). Complexity of the hoard and its good potential for dating make the dating of the only Bohemian coin (Boleslaus II, 972–999 – later Bavarian-Swabian type *Cach 1970*, no. 24) in the hoard more precise, i.e. to the end of the 970s.

English summary by V. Novák

NÁLEZ ČESKÉHO A MORAVSKÉHO DENÁRU NA HRADIŠTI LĄD NAD WARTĄ (POLSKO)

Jiří LUKAS

Abstract – Bohemian and Moravian deniers found at the hill fort in Ląd nad Wartą (Poland).
Description of two deniers – one struck under Otto I the Handsome (1061–1087) of Olomouc (Cach 1972, no. 373) and the other produced under the Bohemian Prince Břetislaus I (1037–1055, Cach 1970, no. 313) – found in 2008 during the archaeological excavations in Ląd nad Wartą (Słupecki district, Wielkopolski region, Poland).

early medieval times, Poland, denier

Slovanské hradiště Ląd nad Wartą (pow. Słupecki, woj. wielkopolskie), ležící na významné křižovatce raně středověkých obchodních cest, je považováno za jednu z nejvýznamnějších archeologických lokalit v Polsku.[1] Archeologický výzkum hradiště a jeho předpolí probíhá s přestávkami od roku 1960 do dnešních dnů a o jeho výsledcích jsme informováni z řady odborných studií (*Błaszczyk 1978*; *Krzyżaniak 1986*; *Samela 2011*).

Nejstarší slovanská opevněná osada vznikla podle archeologických nálezů na návrší na pravém břehu řeky Warty v polovině 10. století a její vznik souvisel pravděpodobně s rozšiřováním raného piastovského státu (obr. 1).[2] Výhodná poloha při vodním toku a na významné suchozemské obchodní spojnici vedla po polovině 10. století k rozšíření osady a k budování rozsáhlejšího opevnění. Období druhé fáze existence hradiště dokládají tisíce nalezených zlomků keramiky, železné šipky, kovové ozdoby a šperky, zlomky obchodních vážek a trojice železných, bronzem plátovaných závaží severského typu. V prostoru hradiště a na předhradí bylo v letech 1960–1974 nalezeno rovněž osm jednotlivých mincí, z nichž nejstarší je denár Otty I. (962–973) z období jeho císařské vlády z mincovny Štrasburk (*Suchodolski 1978*).[3]

1 Za nejstarší zmínky o hradišti jsou některými badateli považovány údaje z tzv. *Bavorského geografa* z počátku 9. století a ze spisu byzantského císaře Konstantina Porfyrogeneta *De administrando imperio* z poloviny 10. století. Jisté je, že hradiště leželo u brodu přes řeku Wartu, na křižovatce významných cest z Kaliště do Hnězdna a z oblasti Pomořanska do Kyjevské Rusi.

2 Současně došlo k násilnému zániku okolních opevněných hradišť v údolí řek Warty a Prosna: Raszewy, Spław-Wodzisko a Samarzewo (*Brzóstowicz 2003*). Mohlo se jednat o podobný proces, který probíhal v Čechách v rámci upevňování moci Přemyslovců.

3 Pozoruhodný je nález dvou dobových fals, napodobujících v jednom případě denáry z porýnských mincoven z konce 10. nebo počátku 11. století (Mohuč, Špýr), či denáry otto-adelheidské (*Suchodolski 1978*, 64, č. 2), ve druhém případě denáry z dortmundské mincovny, ražené v období vlády Otty III. (996–1002) nebo Jindřicha II. (1002–1014) z období jeho královské vlády (*Suchodolski 1978*, 65, č. 6).

Obr. 1. Hradiště Ląd nad Wartą.

Druhou fázi existence hradiště ukončil pravděpodobně válečný konflikt, ke kterému došlo v průběhu první poloviny 11. století a při kterém byly spáleny stavby ve vnitřním areálu hradiště. Někteří polští badatelé spojují tuto událost s tažením českého knížete Břetislava I. do Polska v letních měsících roku 1039 (*Zeylandowa 1978*; *Wędzki 1996*). Archeologický průzkum opevnění dokázal, že k obnově funkce hradiště došlo v krátkém časovém úseku. Zesílené valy byly navíc obloženy kamennou plentou. Následující dvě staletí představují období největšího rozkvětu hradiště jako významného správního centra, ale i závěrečného úpadku, završeného okolo poloviny 13. století.

V průběhu letních měsíců roku 2008 proběhl na ploše hradiště záchranný výzkum, při kterém bylo odkryto 19 kostrových hrobů, z nichž některé byly obloženy kameny (*Samela 2011*, 145–146). Ve dvou z nich byly nalezeny mince. Jednu nebylo pro chatrný stav možno určit, druhou je moravský denár olomouckého údělného knížete Oty I. Sličného (1061–1087) – mince již byla publikována (*Samela 2011*, 145, obr. 3).

MORAVA, **Oloumoucko**, **Ota I. Sličný** (1061–1087)
mincovna: *Olomouc*, AR denár
Av.: uprostřed mincovního pole v hladkém obvodku hlava panovníka čelně, + […]ΛOTTO
Rv.: uprostřed mincovního pole v hladkém obvodku ruka držící praporec, SVVEN[…]EZΛ
Lit.: *Cach 1972*, č. 373; *Šmerda 1996*, č. 332; *Videman – Paukert 2009*, typ 36.
1. metrologie neznáma, vylomený okraj

Ve východní části zkoumané plochy, mimo hroby, byl pak na povrchu nalezen denár českého knížete Břetislava I. (1037–1055), sloužící vzhledem k sekundární perforaci jako ozdoba k zavěšení. Také tato mince již byla publikována (*Samela 2011*, 145, obr. 2).

ČECHY, **Břetislav I.** (1037–1055)
AR denár, 1037–asi 1050
Av.: uprostřed mincovního pole v sekaném obvodku postava vřásnatém plášti s křížem v ruce čelně,
+ BRACISLAVSDV
Rv.: uprostřed mincovního pole v sekaném obvodku vyobrazen stojící páv zleva,
Opis: SCSVVENCEZLAVS
Lit.: *Cach 1970*, č. 313; *Šmerda 1996*, č. 148a.
2. 1,6 g; 20 mm; při okraji /12 h/ probitý otvor

Není bez zajímavosti, že za blíže neznámých okolností byl na hradišti Ląd nebo v jeho širším okolí nalezen okolo roku 1864 vzácný moravský denár Břetislava I. velkého střížku Cach (*1970*) č. 297 s vyobrazením panovnického diadému (*Slaski – Tabaczyński 1959*, 33, č. 61; *Suchodolski 1978*; *Videman – Paukert 2009*, 25, č. 1; *Andrałojć – Andrałojć – Silska – Szyngiera 2011*, 70, č. 31).

Literatura

Andrałojć, M. – Andrałojć, M. – Silska, P. – Szyngiera, P. 2011: Odkrycia skarbów wczesnośredniowiecznych z terenu Wielkopolski. Kontekst archeologiczny znalezisk. Poznań.

Błaszczyk, W. [red.] 1978: Gród wczesnośredniowieczny w Lądzie nad środkową Wartą. Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses, t. 4, Poznań.

Brzostowicz M. 2003: Gród przedpiastowski w Spławiu-Wodzisku, Wykłady Poznańskie Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich. z. 2, Poznań–Września.

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I., Praha.

– *1972*: Nejstarší české mince. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové, Praha.

Krzyżaniak L. [red.] 1986: Wczesnośredniowieczne cmentarzyska szkieletowe w Lądzie, woj. Konin. Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses. t. 7. Poznań.

Samela, K. 2011: Cmentarzysko wczesnosreniowieczne w Lądzie nad Wartą stan. 9, pow. słupecki, woj. Wielkopolskie. Fontes Archaeologici Posnanienses 47, 129–158.

Slaski, J. – Tabaczyński, S. 1959: Wczesnośredniowieczne skarby srebrne Wielkopolski. Warszawa–Wrocław.

Suchodolski, S. 1978: Monety, odważniki i waga z badań archeologicznych w Lądzie. In: Błaszczyk, W. [red.]: Gród wczesnośredniowieczny w Lądzie nad środkową Wartą, Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses. t. 4, Poznań, 63–72.

Videman, J. – Paukert, J. 2009: Moravské denáry 11.–12. století. Kroměříž.

Wędzki, A. 1996: Ląd. In: Słownik starożytności słowiańskich. t. 8. Suplementy. Wrocław, 386–389.

Zeylandowa, M. 1978: Wyniki badań archeologicznych w Lądzie (próba interpretacji przynależności plemiennej i funkcji grodu), In: Błaszczyk, W. [red.]: Gród wczesnośredniowieczny w Lądzie nad środkową Wartą. Biblioteka Fontes Archaeologici Posnanienses. t. 4. Poznań. 33–44.

Summary

Jiří Lukas, Bohemian and Moravian deniers found at the hill fort in Ląd nad Wartą (Poland).

The Slavonic hill fort in Ląd nad Wartą (Słupecki district, Wielkopolski region) is situated on an important crossroad of early medieval trading routes, and it is regarded as one of the most important archaeological localities in Poland. The archaeological excavations have been taking place there since 1960 up to date. In summer 2008, archaeological rescue excavations were held in the territory of the hill fort, and some 19 graves with sceletons were discovered there (*Samela 2011*). One Moravian denier struck under Otto I the Handsome (1061–1087) of Olomouc (*Cach 1972*, no. 373) was discovered in one of these graves. In the eastern part of the area, another denier produced under the Bohemian Prince Břetislaus I (1037–1055) was found via surface metal detecting activities. The coin (*Cach 1970*, no. 313) was used as a pendant very likely.

English summary by V. Novák

ČESKÁ SLOŽKA NÁLEZU LINNAKSE (ESTONSKO)

Jiří LUKAS

Abstract – Bohemian component in the Linnakse hoard (Estonia).
Description of two Bohemian deniers from the Linnakse hoard (Estonia) buried during the second half of the 1060s and discovered in 2010. The Bohemian coins in the hoard are represented by one denier of Boleslaus II (972–999) struck in the Prague mint (Cach 1970, no. 122) and one denier of Oldřich (1012–1034) – Cach 1970, no. 296.

early medieval times, Estonia, denier

Polovina 11. století je, podle počtu mincovních nálezů, dobou největšího rozkvětu obchodní výměny v zemích okolo východních břehů Baltického moře. Jen v Estonsku bylo odkryto okolo 50 pokladů s významnou mincovní složkou, uložených do země v průběhu druhé poloviny 11. století (*Molvõgin 1994*, č. 34–81). Oblastí mimořádně bohatou na mincovní nálezy je zejména území mezi řekami Pirita a Jägela v severozápadní části Estonska. Jen malá část těchto pokladů se však dochovala v úplnosti a skončila v muzejních sbírkách. O to cennější je nález velkého pokladu, učiněný pomocí detektoru kovů dne 17. srpna 2010 v Linnakse, v centrální části provincie Harjumaa (obec Anija, bývalá farnost Harju-Jaani). Poklad se skládá z devíti stříbrných ozdob, stříbrného ingotu a z 1329 kusů mincí. Jeho význam spočívá především v tom, že se zachoval kompletní a spolu se zlomky hliněné nádoby byl nálezcem předán k odbornému zpracování (*Leimus – Kiudsoo 2011*).[1]

Převážnou část mincovní složky nálezu tvoří německé mince (1072 ks), ale větší měrou jsou v něm zastoupeny rovněž mince anglosaské (161 ks), dánské (55 ks), arabské (14 ks), švédské (Sigtuna? 11 ks) a uherské (10 ks). Pouze jednotlivými kusy jsou v nálezu zastoupeny Irsko (3 ks), Čechy (2 ks) a Itálie (1 ks). Nejmladší, bezpečně datovatelnou mincí nálezu je denár saského vévody Hermanna (1059–1086) z mincovny Jever, ražený po roce 1059. Mezi dánskými mincemi jsou zastoupeny rovněž vzácné denáry Svena Estridsena (1047–1074) s runovými nápisy, ražené v Lundu pravděpodobně v letech 1060–1065. K ukrytí pokladu došlo tedy nejspíše v průběhu druhé poloviny 60. let 11. století. Českou složku nálezu tvoří následující denáry. Mince č. 1 je opatřena otvorem a sloužila zřejmě jako ozdoba.

1 Za poskytnutí fotografií a podrobností o českých mincích z nálezu v Linnakse děkuji Ivaru Leimusovi Ph.D., vedoucímu numismatického oddělení Estonského historického muzea v Tallinu.

ČECHY, **Boleslav II.** (972–999)
mincovna: *Praha*, AR denár
Av.: poprsí ethelredského typu vlevo, XOMЄRIZ•PRAGA•CIZ
Rv.: ruka boží mezi symboly ω̅ a Λ̅, BOLЄZLAVS•XDVX
Lit.: *Cach 1970*, č. 122.
1. 1,31 g; při okraji /9 h/ probitý otvor

ČECHY, **Oldřich** (1012–1034)
AR denár
Av.: postava panovníka sedícího na trůně (čelně) s praporcem v rukou, XVDΛL RICVS
Rv.: vyobrazení polopostavy (vpravo) žehnajícího světce, SCSVVENCEZLΛVS
Lit.: *Cach 1970*, č. 296.
2. 0,87 g; prohnutý

Literatura

Cach, F. 1970: Nejstarší české mince I. České denáry do mincovní reformy Břetislava I., Praha.

Leimus, I. – Kiudsoo, M. 2011: Skatten från Linnakse. Myntstudier 2011:1, 17–18.

Molvōgin, A. 1994: Die Funde westeuropäischer Münzen des 10. bis 12. Jahrhunderts in Estland. Numismatische Studien 10. Hamburg.

Summary

Jiří Lukas, Bohemian component in the Linnakse hoard (Estonia).

On August 2010, a hoard consisting of nine silver decorations, silver ingot and 1329 coins was found in the central part of the Harjumaa province (location Anija, former parish of Harju-Jaani, Estonia). The complete hoard together with fragments of a clay vessel was sent by the finder for attribution (*Leimus – Kiudsoo 2011*). German coins represent the majority in the coin section of the hoard, some Anglo-Saxon, Danish, Islamic, Swedish and Hungarian pieces were registered there too. The following regions were represented by individual coins only: Ireland, Bohemia and Italy. The hoard was buried during the second half of the 1060s most likely. The Bohemian coins are represented by one denier of Boleslaus II (972–999) struck in the Prague mint (*Cach 1970*, no. 122) and one denier of Oldřich (1012–1034) – *Cach 1970*, no. 296.

English summary by V. Novák

ČESKÉ DENÁRY Z NÁLEZU ÖVIDE (GOTLAND)

Jiří LUKAS

Abstract – Bohemian deniers from Övide hoard (Gotland).
In 2012, a hoard was found in Övide (Eskelhem parish, Gotland), consisting of 80 silver jewelry pieces and ingots, plus 712 coins (Jonsson 2012). The hoard was buried at the end of 1130s, and also two Bohemian deniers of Boleslaus II (972–999) were found among other coins.

early medieval times, Gotland, denier

Dne 30. července 2012 byl při zemědělské práci na usedlosti Övide (farnost Eskelhem, Gotland) nalezen poklad, sestávající z 80 kusů stříbrných předmětů, především šperků a slitků stříbra (hřivny ruského původu) a ze souboru 712 kusů mincí (*Jonsson 2012*). Poklad byl uložen v bronzové nádobě a v současné době probíhá jeho vědecké zkoumání v historickém muzeu ve Visby (obr. 1).

Obr. 1. Mincovní složka nálezu Övide (Eskelhem sn, Gotland).

Převážnou část mincovní složky nálezu tvoří německé (514 ks – 72 %) a anglosaské denáry (142 ks – 20 %), v menší míře jsou zastoupeny ražby islámské (16 ks), byzantské (3 ks), francouzské (1 ks), české (2 ks), uherské (3 ks), irské (1 ks), skandinávské (5 ks), dánské (15 ks), norské (1 ks) a švédské (8 ks). Nejmladší mincí je denár kolínského arcibiskupa Bruna II. (1131–1137), nejstarší mince (s výjimkou zlomků islámských dirhamů) pocházejí z 80. let 10. století. Výjimečnost pokladu spočívá nejen v okolnosti, že v něm jsou zastoupeny některé dosud neznámé varianty německých, anglických a švédských denárů, ale především v době jeho uložení do země. Poklad z Övide je totiž druhým nejmladším hromadným pokladem stříbrných předmětů a mincí z ostrova Gotland po pokladu z Burge (Lummelunda sn), uloženém do země po roce 1143 a odkrytém v roce 1967 (*Berghaus – Dolley – Linder-Wellin – Malmer – Nylén – Rasmusson 1969*; *Hatz 1974, Hatz – Hatz 2001*).[1] Jeho složení, pomineme-li jeho výrazně větší váhu (10,4 kg) a počet mincí, je z velké části obdobné. Oba nálezové celky byly uloženy do země v období zásadního hospodářského přelomu ve velké části západní, ale částečně i střední a severní Evropy, souvisejícího s opuštěním jednotné měny, založené na stříbrném denáru o jednotné váze a s postupným přechodem na regionální mincovnictví. Odrazem těchto změn byl na jedné straně výrazný úbytek mincovních pokladů v celé severovýchodní Evropě po roce 1100 a na straně druhé ražba vlastní domácí mince ve významných obchodních a politických centrech této části Evropy, tedy i na Gotlandu – činnost mincovny ve Visby od cca 1140 (*Lagerqvist 1970*, 75–78; *Hatz 1974*, 22–34). Součástí nálezu z Övide byly rovněž dva české denáry Boleslava II. (972–999), ražené v průběhu 80. let 10. století.[2]

1 Nález neobsahoval české mince.
2 Za poskytnutí fotografií českých denárů z nálezu v Övide děkuji prof. Kennethu Jonssonovi ze Stockholm Numismatic Institute a Numismatiska Forskningsgruppen Stockholm University.

ČECHY, **Boleslav II.** (972–999)
mincovna: Praha, AR denár, tzv. karolinský typ (z první polovina 80. let 10. století)
Av.: ve středu mincovního pole kříž s kuličkou ve třech úhlech ramen, ve čtvrtém úhlu oblouček ven otevřený s kroužkem uprostřed, obvodky perličkové, +ΘOΓ·EΓ IIVΛ·DΛ+
Rv.: ve středu mincovního pole široká kaplice se sestavou znaků ˥+K, +<C·VV∕V·ƆY+
Lit.: *Cach 1970*, č. 40/43
1. 1,16 g; 19,2 mm

Obr. 2. Denár tzv. karolinského typu Cach (*1970*) č. 40/43 dražený na aukci ČNS pobočka Nymburk-Poděbrady dne 10. února 1996, č. 59.

V případě Övide se jedná o jediný nález českého denáru karolinského typu na ostrově Gotland.[3] Jeho lícní strana odpovídá lícní straně denáru Cach (*1970*) č. 40 z poděbradského nálezu (*Radoměrský 1966*), typ IX B/2/1; *Lukas 2011*, 37 b/2, obr. 19, 47), rubní strana odpovídá rubní straně denáru Cach (*1970*) č. 43 z téhož nálezu (*Radoměrský 1966*, typ IX B/3/1), ale i nálezů Gębice a Nový Dvůr (*Lukas 2011*, 42, obr. 1, 71a). Z poděbradského nálezu pochází s největší pravděpodobností rovněž denár Cach (*1970*) č. 40/43, ražený stejným párem razidel, dražený dne 10. února 1996 na aukci ČNS – pobočka Nymburk-Poděbrady (č. 59) a nacházející se dnes v soukromé sbírce (1,24 g; 19,8 mm; obr. 2). Denár z nálezu Övide je tak dalším důkazem o provázanosti ražebních kolků uzavřené skupiny denárů karolinského typu Cach (*1970*) č. 40 a 43, ražených v průběhu první poloviny 80. let 10. století (*Lukas 2011*, 45–47, 49–51, graf 1).

ČECHY, **Boleslav II.** (972–999)
mincovna: *Praha*, „mincmistr" Omeriz, AR denár, tzv. frízský typ (konec 80. nebo počátek 90. let 10. století)[4]
Av.: ve středu mincovního pole z oblak žehnající Ruka boží mezi značkami I a ♉, vnitřní obvodek hladký, vnější obvodek sekaný, +ƆVO+E·ΞJΛV♂
Rv.: ve středu mincovního pole rovnoramenný kříž, v jehož třech úhlech je umístěna kulička, v úhlu čtvrtém „tři hřeby", vnitřní obvodek hladký, vnější obvodek sekaný, +O€VΛOVΛ•VΛ≥Λ+
Lit.: *Cach 1970*, č. 117.
2. 1,18 g; 19,2 mm
Komentář: Na lícní straně je osm sekundárních vrypů (z toho tři na vyobrazení Ruky boží), na straně rubní jsou vrypy tři.[5]

3 Z území Švédska je znám jediný, ale geograficky blíže neurčitelný nález denáru tohoto typu (*Hatz – Hatz 1975*, 99, č. 102; *Lukas 2011*, 32, č. 10). V nálezovém celku (572 ks mincí), uloženém do země po roce 1111 byl zastoupen denár karolinského typu Cach (*1970*) č. 43 a denár Břetislava I. (1034–1055) Cach (*1970*) č. 313.
4 K vývoji názorů na datování ražby denárů frízského typu srovnej: *Lukas – Polanský 2007*, 62–70.
5 K otázce vrypů na raně středověkých mincích z nálezů v severovýchodní Evropě a jejich významu srovnej: *Duczko 2002*; *Bogucki 2004*; *Mäkeler 2005*, 138–139.

Mince je ražena stejným párem ražebních kolků, jako denár frízského typu Cach (*1970*) č. 117 z poděbradského nálezu (*Radoměrský 1966*, typ XLIV/20). Razidlo lícní strany denáru frízského typu z Övide je totožné rovněž s razidlem lícní strany dalších tří denárů z poděbradského nálezu (*Radoměrský 1966*, typ XLIV/19, 21 a 22; obr. 3).[6]

Obr. 3. Provázanost ražebních kolků denárů frízského typu Cach (*1970*) č. 117 z nálezu Poděbrady (*Radoměrský 1966*, typ XLIV/19–22).

Pro celou zmíněnou skupinu denárů frízského typu Cach (*1970*) č. 117 (*Radoměrský 1966*, typ XLIV/19–22) je charakteristická zmatenost a nečitelnost opisových legend na lícních i rubních stranách mincí, sestávajících ze sestav znaků bez vnitřní vazby. Pouze na některých dalších subvariantách denárů frízského typu Cach (*1970*) č. 117 je možno přečíst, či alespoň vytušit jméno panovníka: BOLEZLAVS DVX (*Radoměrský 1966*, typ XLIV/9), nebo jméno „mincmistra" a místo ražby: OMERIZ•PRAGACIZ (*Radoměrský 1966*, typ XLIV/1–2).

Literatura

Berghaus, P. – Dolley, M. – Linder-Wellin, U. S. – Malmer, B. – Nylén, E. – Rasmusson, N. L. 1969: Gotlands största silverskatt funnen vid Burge i Lummelunda. Gotländskt Arkiv 41, 7–60.

Bogucki, M. 2004: Dlaczego we wczesnym średniowieczu powstawały skarby złomu srebrnego? Uwagi na marginesie prac Jacka Kowalewskiego i Przemysława Urbańczyka. Wiadomości Numizmatyczne 48, 49–76.

Duczko, W. 2002: Test or Magik? Peck on the Vikong-Age silver. In: Moneta mediaevalis. Studia numizmatyczne i historyczne ofiarowane Profesorowi Stanisławowi Suchodolskiemu w 65. Rocznicę urodzi. Warszawa, 193–208.

Hatz, G. 1974: Zum vorhansischen Münzumlauf auf Gotland. Der Schatzfund von Burge. Vereins für Hamburgische Geschichte 60, 17–34.

Hatz, V. – Hatz, G. 1975: Böhmische Münzen des 10. und 11. Jahrhunderts in schwedischen Funden. Numismatický sborník 13 (1973–1974), 85–100.

Hatz, V. – Hatz, G. 2001: Die deutschen Münzen des Fundes von Burge I, Ksp. Lummelunda, Gotland (tpq 1143): Ein Beitrag zur ostfälischen Münzgeschichte. Commentationes de nummis saeculorum IX–XI in Suecia repertis 16. Stockholm.

Jonsson, K. 2012: Myntfynd – Eskelhelm, Övide sn, Gotland. Myntstudier 2012:2 – december, 39–40.

Lagerqvist, L. O. 1970: Svenska mynt under Vikingatid och Medeltid (ca. 995–1521) samt Gotländska mynt (ca. 1145–1565). Stockholm.

Lukas, J. 2011: Denáry tzv. karolinského typu (C 40–45) a otázka jejich časového zařazení. Numismatický sborník 25, 23–60.

Lukas, J. – Polanský, L. 2007: Přeražby českých denárů z poděbradského nálezu. K otázce vnitřní chronologie nejstarších variant mladšího bavorsko-švábského typu a denárů se širokou rukou. Numismatický sborník 22, 39–90.

6 Znaky práce stejného rytce ražebních kolků vykazují rovněž denáry frízského typu Cach (*1970*) č. 117 z poděbradského nálezu: *Radoměrský 1966*, typ XLIV/23–24.

Mäkeler, H. 2005: Wikingerzeitlicher Geldumlauf im Ostseeraum – Neue Perspektiven. In: Quaestiones Medii Aevi Novae 10, 121–149.

Radoměrský, P. 1966: Studie o počátcích českého mincovnictví (I). Nález českých denárů z 10. století v Poděbradech. Numismatický sborník 9, 11–94.

Summary

Jiří Lukas, Bohemian deniers from Övide hoard (Gotland).

On July 30, 2012, a hoard was found in Övide (Eskelhem parish, Gotland). The hoard consisted of 80 silver jewelry pieces and ingots, plus 712 coins (*Jonsson 2012*), and it was preserved in a bronze vessel. The coins are mostly represented by German and Anglo-Saxon deniers, but there are also Islamic, Byzantine, French, Bohemian, Hungarian, Irish and Scandinavian pieces. The denier struck under the Archbishop Bruno II (1131–1137) of Cologne seems to be the latest coin. Also two Bohemian deniers of Boleslaus II (972–999) were found among other coins in the Övide hoard: one denier of the so-called Carolingian type (*Cach 1970*, no. 40/43) and one denier of the so-called Friesland type (*Cach 1970*, no. 117) bearing the name of its *monetarius* – Omeriz.

English summary by V. Novák

OBSAH

Jiří Militký
A group find of the bronze coins struck under Philip II and Alexander III from Svoboda near Plovdiv (Bulgaria) / *Hromadný nález bronzových mincí Filipa II. a Alexandra III. ze vsi Svoboda u Plovdivu (Bulharsko)*. 147–160

Jiří Militký
Hromadný nález hexadrachem typu Biatec z neznámé lokality a nový typ bratislavské mince s nápisem LATTV / *A group find of the hexadrachms of the Biatec type from an unknown locality and a new coin type with LATTV inscription from Bratislava*. 161–178

Jiří Militký – Naďa Profantová – Jan Videman
Pozdně římské mince a denár Karla Velikého (768–814) z areálu hradiště Tismice (okr. Kolín) / *Late Roman coins and a denier struck under Charles the Great from the grounds of the Tismice hill fort (Kolín district)*. 179–190

Petr Vachůt – Jan Videman – Alena Rajlichová
Řezenský obol Oty Švábského a další nové doklady obchodních aktivit z hradiště Staré Zámky v Brně-Líšni / *An obolus struck under Otto of Swabia in Regensburg and new evidence of trading activities at the hill fort of Staré Zámky near Líšeň*. 191–195

Jiří Lukas
Denáry mečového typu (II). Varianty s meči na obou stranách (Cach 90–92) a jejich časové zařazení / *Deniers of the sword type (II). Varieties with swords on both sides (Cach 90–92) and their historical classification*. 197–221

Nálezy mincí na území České republiky
Coin Finds in the territory of the Czech Republic

Matěj Forst – Jiří Lukas
Nález bavorského denáru z 10. století na hradišti Hradišťko I (okr. Kolín) / *A Bavarian denier of the 10th century found at the hill fort in Hradišťko I (Kolín district)*. 223–225

Jiří Lukas – Petr Šorm
Denáry Boleslava II. z archeologického výzkumu v areálu radiostanice v Poděbradech (okr. Nymburk) / *Deniers of Boleslaus II from the archaeological excavations in the grounds of the radio station in Poděbrady (Nymburk district)*. 225–227

Oldřich Kotyza – Jiří Lukas
Nález otto-adelheidského denáru v Doksanech (okr. Litoměřice) / *A denier of the Otto-Adelheid type found in Doksany (Litoměřice district)*. 227–232

Filip Krásný – Jiří Lukas
Nálezy českých denárů z 11. století objevené poblíž hradiště Chloumek u Mladé Boleslavi (okr. Mladá Boleslav) / *Bohemian deniers of the 11th century found close to the hill fort Chloumek near Mladá Boleslav (Mladá Boleslav district)*. 232–263

Jiří Militký
Nález denáru uherského krále Štěpána I. z Opočna (okr. Rychnov nad Kněžnou) *A denier struck under the Hungarian King Stephen I found in Opočno (Rychnov nad Kněžnou district)*. 236–239

Filip Krásný – Jiří Lukas
Nález denáru Břetislava I. v okolí obce Bradlec (okr. Mladá Boleslav) / *A denier struck under Břetislaus I found in the surroundings of Bradlec (Mladá Boleslav district)*. 240–241

Lukáš Hlubek
Denárové ražby z mladohradištního pohřebiště v Odrlicích (okr. Olomouc) / *Deniers from the burial place dated back to the Late-Hillfort Period in Odrlice (Olomouc district)*. 241–243

Michal Mašek
Nález denáru knížete Vratislava II. z raně středověkého hradiště Vraclav (okr. Ústí nad Orlicí)
A denier of the Prince Vratislaus II found at the early medieval hill fort in Vraclav (Ústí nad Orlicí district). 244–245

Jiří Lukas – Petr Šorm
Nálezový denár Břetislava II. z Městce Králové (okr. Nymburk) / *A denier struck under Břetislaus II found in Městec Králové (Nymburk district)*. 246–247

Marek Budaj – Jiří Militký – Michaela Selmi-Wallisová
Nález denárů z 12. století objevených při archeologickém výzkumu v Sedlci-Prčici
Deniers of the 12th century found during archaeological excavations in Sedlec-Prčice (Příbram district). 247–252

Zahraniční nálezy mincí z českých zemí
Finds of Bohemian, Moravian and Silesian Coins Abroad

Jiří Lukas
Denár mladšího bavorsko-švábského typu Cach 24 z nálezu Kehra (Estonsko)
A denier of the later Bavarian-Swabian type Cach 24 found in Kehra (Estonia). 253–256

Jiří Lukas
Nález českého a moravského denáru na hradišti Ląd nad Warta (Polsko)
Bohemian and Moravian deniers found at the hill fort in Ląd nad Wartą (Poland). 256–259

Jiří Lukas
Česká složka nálezu Linnakse (Estonsko)
Bohemian component in the Linnakse hoard (Estonia). 259–260

Jiří Lukas
České denáry z nálezu Övide (Gotland) / *Bohemian deniers from Övide hoard (Gotland)*. 261–264

SEZNAM AUTORŮ

Mgr. Marek Budaj, Ph.D.
Slovenské národné múzeum, Historické múzeum, Kabinet numizmatiky,
Vajanského nábrežie 2, 810 06 Bratislava 16 (Slovensko)
e-mail: marek.budaj@snm.sk

Bc. Matěj Forst
Regionální muzeum v Kolíně, Brandlova 35, 280 02 Kolín I
e-mail: archeologie@muzeumkolin.cz

Mgr. Lukáš Hlubek
Vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc
e-mail: hlubek@vmo.cz

PhDr. Oldřich Kotyza
Oblastní muzeum v Litoměřicích, Dlouhá 173, 41 201 Litoměřice
e-mail: kotyza@muzeumlitomerice.cz

Bc. Filip Krásný
Muzeum Mladoboleslavska, Hrad 1-Staroměstské náměstí, Mladá Boleslav 293 01
e-mail: filip.krasny@muzeum-mb.cz

PhDr. Jiří Lukas
Brdičkova 1919, 155 00 Praha 5
e-mail: jlukas@volny.cz

MUDr. Michal Mašek
Fuchsova 127, 156 00 Praha 5-Zbraslav
e-mail: masek.michal@seznam.cz

PhDr. Jiří Militký, Ph.D.
Centrum medievistických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze,
Jilská 1, 110 00 Praha 1 / Archeologický ústav AVČR, v.v.i., Praha, Letenská 4,
118 01 Praha 1 / Národní muzeum, numismatické odd., Václavské nám. 68, 115 79 Praha 1
e-mail: militky.jiri@seznam.cz

PhDr. Naďa Profantová, CSc.
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v.v.i., Praha, Letenská 4, 118 01 Praha 1
e-mail: profantova@arup.cas.cz

Alena Rajlichová
Jiráskova 4, 602 00 Brno
e-mail: a.rajlichova@seznam.cz

PhDr. Michaela Selmi-Wallisová, Ph.D.
Česká společnost archeologická, Lužná 591/4, 160 00 Praha 6
e-mail: selmi-wallisova@csarcheologicka.eu

Mgr. Petr Šorm
Polabské muzeum Poděbrady, Palackého 68, 290 55 Poděbrady
e-mail: petr.sorm@polabskemuzeum.cz

Mgr. Petr Vachůt
Muzeum města Brna, Špilberk 210/1, 662 24 Brno
e-mail: vachut@spilberk.cz

Ing. Jan Videman
Stoličkova 1968/31, 767 01 Kroměříž
e-mail: jan.vid@seznam.cz

POZNÁMKY

Komplexní služby ve stavebnictví

Silniční stavby • Mostní stavby • Kolejové stavby
Projekční inženýring • Pozemní stavby • Svařování
Doprava a mechanizace

Chládek & Tintěra
PARDUBICE
člen skupiny enteria

Chládek a Tintěra, Pardubice a.s. | tel. 466 791 111 | e-mail: info@cht-pce.cz | **www.cht-pce.cz**